

Игуманија Арсенија

“Пут трезвеног делања”

“Омрзни маштање које од Бога одводи *на страну далече*, које душу одваја од оног главног – од покајања,” тако је своју духовну децу учила игуманија Арсенија, настојатељица Уст-Медведицког манастира из области којом је управљала Донска војска.

У наше нимало једноставно време свака душа бива подвргнута искушењима како “здесна”, тако и “слева”. Онај ко жели да се спасе мора да пронађе своју меру, да крене правим путем који ће га чувати од пада у било какву погубну крајност, путем који су свети оци назвали средњим, царским. Зато је за нас толико важно конкретно искуство трезвеног подвига, који су нам својим животом показале игуманија Арсенија и схимонахиња Ардалиона.

У књигу “Пут трезвеног делања” ушли су животопис игуманије Арсеније и њене духовне мајке схимонахиње Ардалионе, писма и поуке, као и раније потпуно непознати материјал који је издаваштво добило из архива архиепископа Владимирског и Суздаљског Евлогија: јединствени записи писани руком схимнице Ардалионе и раније непознате поуке мати Арсеније. Књига се завршава Беседом преподобног аве Исаије Отшелника “О радости, која обузима душу која жели да служи Богу”.

У ноћи између 21. и 22. јула 1905. године мирно је починула у Господу велика старица, игуманија Арсенија (Себрјакова), настојатељица Уст-Медведицког манстира из области којом је управљала Донска војска. Преминула је као смирена путница, далеко од своје рођене обитељи, од ближњих, од духовне деце која су је ватрено волела, у благодатном Сарову, под дивним покровом преподобног Серафима, великог учитеља смирења, према којем је гајила посебну веру и љубав. И тада је, имајући велику жељу да посети његову обитељ, да се поклони његовим моштима, испунила своју благочестиву намеру без обзира на старост, болест и предосећај блиске смрти.

Готово непозната бучном свету игуманија Арсенија је била једна од ретких изабраница Божјих – *не от мира сего*¹, која је све оставила и кренула за Христом. Сав свој седамдесетдвогодишњи живот посветила је служењу Богу и људима и као *свјетилник горјај и свјетјај*² многе је освећивала и просвећивала својом живом речју, својим примером и дивним подвизима душе. Смерна трудбеница из обитељи удаљене од света била је велика због своје живе вере у Бога, због своје љубави према Њему, због својих тако великих подвига, који су нарочито велики у наше време које оскудева у истинским подвижницима. О овом узвишеном животу, о њеним дивним подвизима одлучујем се да кажем нешто свету пишући својим слабим и неумешним пером. Верујем да нас тамо, у загробном свету мати види. Зато, благослови, рођена, мој труд, управи моје мисли и надахни моје срце!

*Не говори с тугом: нема их!
Већ са захвалношћу: били су.*

I

3. јула 1833. године у богатој и угледној породици спахије Донске области Михаила Васиљевича Себрјакова родила се кћи Ана. Од најранијег детињства уживала је посебну љубав својих родитеља и расла је као тихо, нежно дете, с дивним очима које нису биле у складу с њеним годинама, и кротким, очаравајућим осмехом. Изгледало је да се благодат Божија од најранијих година дотакла њене душе, што се понекад испољавало у питањима која нису била у складу с њеним узрастом и која су приморавала њене родитеље да се и нехотице замисле; понекад је и њој самој била нејасна тескоба и чежња усмерена према нечем предивном, другачијем од свега што ју је окруживало. Један случај из њеног раног детињства запањео је околину и изазвао мноштво разговора у породици. Марија Алексејевна, њена мајка, изузетно је поштовала светитеља Митрофана Вороњешког, од чије иконе је добила чудесно исцељење од тешке болести. После тога је сваке године заједно с Михаилом Васиљевичем ишла на

¹ Јн. 18, 36.

² Јн. 5, 35.

путовање у Вороњеж. Понекад су их пратила и деца. На једно од таквих путовања повели су са собом Ању, која је тада имала три године. У то време у Вороњежу је архиепископ био преосвећени Антоније (Смирницки) којег су многи поштовали због његовог строгог, светог живота и прозорљивости. Михаил Васиљевич га је познавао од раније и дубоко поштовао. По доласку у Вороњеж Анини родитељи су као увек, пожурили да посете архиепископа повевши и њу са собом. Чим је угледала светитеља брзо се отргла из руку дадиље која ју је држала, потрчала је према њему и поклонила му се до земље. Прозорљиви старац ју је благословио и обраћајући се запањеним родитељима рекао: “Ово ће бити велика жена.” Његове речи су се оствариле, јер је игуманија Арсенија заиста била велика по својим подвизима и духовном животу.

Ања је имала шест година кад јој је умрла мајка. Без обзира на то што је имала неколико браће и сестара Ања је почела да се осећа веома усамљеном. Михаил Васиљевич је водио строг, полумонашки живот и премда је веома волео децу није био издашан у изливима нежности. “Догађало се, ако помази неког од нас, а то се ретко дешавало,” причала је мати игуманија сећајући се свог детињства, “да нас његова нежност обузме потпуно и тада радости није било краја.”

Од природе обдарен великом памећу Михаил Васиљевич је био и веома образован човек. Занимао се за астрономију, књижевност и природне науке, а у души је био дубоко верујући хришћанин. После смрти вољене жене одрекавши се светских задовољстава неколико година је непрекидно живео на свом имању Себрово удубљујући се у созерцатељни живот и само је у деци налазио утеху и изванредан циљ световног живота. Наравно, оваква породична ситуација, као и лични погледи Михаила Васиљевича на живот морали су да се одразе на васпитање деце. Она су волела да га слушају у тренуцима одмора кад је понекад долазио код њих у децу собу и дуго разговарао с њима, често и о узвишеним предметима, његов усредсређени изглед изазивао је у њима осећање страхопоштовања и она не само да су га поштовала као вољеног оца него су у њему видела и неки узвишени идеал.

Ово је нарочито дубок траг оставило на осетљиву младу душу његове најмлађе кћерке-љубимице Ане.

Касније, кад је већ постала монахиња, он јој је говорио: “Ти си остварење мојих снова, све што ја нисам учинио ти си испунила. Кад си имала седам година једном сам шетао по башти; у мојој души је расла решеност да све оставим и тајно одем у манастир. Био сам тужан, сузе су ми текле из очију. Одједном из тамне далеке алеје истрчаваш ти, бацаш ми се у загрљај, грлиш ме својим ручицама око врата и забринута питаш зашто плаачем. Твој долазак сам прихватио као одговор Неба на моје размишљање. Као да се у мојој души зачуло: “Не, не могу да је оставим, бавићу се њеним васпитањем.” Од тада сам напустио мисао о монаштву. Као да си ми рекла: остави своје намере, не треба да ме напушташ, а ја ћу их испунити.”

У породици је био обичај да се о празнику и недељом сви окупе у кабинету Михаила Васиљевича где је неко од старије деце читало Јеванђеље или житија светаца, а он сам је објашњавао прочитано. Ово читање и беседе остављали су увек дубок утисак на Ању. “Тако ме је у детињству

одушевљавало,” причала је касније, “дивно, узвишено учење Спаситеља; а мисао да не испуњавамо Његове свете заповести дубоко је потресала моју душу.” – “Зашто не радимо оно што Господ заповеда?” питала је сестре кад би отац отишао. “Зашто не поделимо све и не идемо за Њим?” Сестре су јој се смејале због сличних питања која је све чешће и чешће понављала. За њу су то била животна питања, а оне то нису могле да схвате, нису могле да схвате тако дубоко као она, да душом осете сав смисао Божанског учења. Чинило им се да су њене речи чудне, готово неумесне... И она је престајала да им поставља питања, удубљујући се у себе, преживљавајући све сама, проводећи ноћи у сузама, не налазећи ни у ком саосећању и одговор на сумње које су узнемиравале њену дечју душу. Једном је имала прилике да чује причу о Марији Египатској чији су је чудесни подвизи задивили; желела је да се спасава и да живи онако како је живела света Марија. И једне ноћи кад није могла да спава одлучила је да оде у пустињу. Пошто се тихо обукла тако да никога не пробуди будућа подвижница је пришла прозору и замисливши се о нечему, а да то није ни приметила, погнула своју дечију главу и заспала мирним детињим сном. Тако је спавала до ујутру на ужас и чуђење дадиље која је ујутру дошла да је обуче као и обично.

Дакле, још ју је од детињства привлачио живот светаца испуњен самоодрицњем и љубављу према Богу и њихови подвизи, којима се и тада трудила да подражава. Међутим, то јој није сметало да буде осетљива за све лепо у природи, у људима, у свему што ју је окруживало. Осећај за поезију, за лепоту, растао је и учвршћивао се у њој с годинама. Ударање таласа о обалу рукавца, гранчица јабуке у цвату, хармонија боја или звукова, па чак и раскошни украси привлачили су њену пажњу и захвално дивљење премудрости и милости Творца према људима. Од најраније младости она је изнад свега на земљи поштовала душу човека сматрајући да за људско достојанство представља понижење да се оптерећује излишном и раскошном одећом која не одговара својој немени. “Човек не сме да буде роб својих ствари,” говорила је дајући предност једноставној сељачкој одећи.

Док се старије сестре нису увек са саосећањем односиле према њој она је у млађем брату Васји пронашла поузданог пријатеља којем је одлучила да поверава своје најскривеније мисли и којег није престала да воли дубоко целог свог живота. Он јој је био сличан због свог усредсређеног карактера и љубави према осамљености. Волела је да га слуша како свира виолину и увек је после часова журила у врт, где ју је он нестрпљиво чекао свирајући њене омиљене мотиве. Често су се заједно радо љуљали у љуљашци и наглас размишљали о узвишеним предметима. Иако Васја није увек могао да јој да одговор на питања која су је заокупљала никад јој се није смејао и безгранично ју је волео.

“Шта да изаберем за циљ свог живота?” питала га је једном. “Треба изабрати нешто узвишено, лепо, вечно, али шта?” – “Вечно...” одговарао је он, “вечна је слава, али како и где да је човек тражи? Да ли да будем велики војсковођа, уметник или писац?” Ања је ћутала, братовљеве речи је нису задовољавале. Нејасно је осећала да то није оно што она тражи, али у њеној дечјој души се још није искристалисало шта је управо било то велико, вечно и предивно чему би могла да посвети цео свој живот. Није се одлучивала да упита старије сестре и не налазећи одговор на своје недоумице почела је да се обраћа

Богу молећи Га да јој укаже на идеал којем би могла да служи, на оно што би представљало циљ свег њеног живота. Ватрена дечја молитва је била услишена. Господ је постепено почео да открива њеном младом уму да је најузвишенији и најлепши идеал на свету – Сам Господ Бог. Као да јој је копрена спала с очију, тако јој је постало јасно да је у Богу спокој, срећа и сав живот. Жеља да Га тражи, да стреми ка Њему, да Му служи, озарила је сву њену душу и испунила цело њено биће до тада непознатом неземаљском радошћу. Схватила је да је само Он, њен Господ и Спаситељ – вечан, савршен и безграничан. Тада је имала четрнаест година. Пуна животне радости и самопожртвовања, живахна и усредсређена, строга према себи, нежна и љубазна према свима, узвишене душе и радозналост, дубоког ума, просвећеног благодаћу Божијом она је била као прозачни сасуд у потпуности озарен унутрашњом светлошћу.

О монаштву још није размишљала. Није желела да ограничи своје тражење Бога местом. Касније је мати Арсенија о тадашњем стању своје душе причала следеће: “Животни циљ је био пронађен - трагање за Богом и служење Њему; питање је решено, пут ће указати Сам Господ. Мислила сам да ме ни место на којем живим, ни круг људи у којем сам се кретала неће задржати. Ако овде, у рођеној породици не нађем оно за чим жуди моја душа отићи ћу у манастир. Ако ни тамо не нађем отићи ћу још даље, оставићу домовину, чак и религију ако истину не пронађем у хришћанству.”

Све више се предавала молитви, читању духовних књига и подвизима које је брижљиво скривала од осталих. Испод корица светске књиге држала је Јеванђеље које је стално читала примајући реч Божију не само разумом, већ и срцем. Нико из околине није знао шта се дешава у младој души; нису знали да се она, весела у опхођењу с другима, наизглед безбрижна, ноћу кад други мирно спавају дуго моли у сузама и да леже да се одмори само на голом поду.

Тако су прошли њено детињство и прве године младости. Већ су испрошене и удате њене старије сестре и Михаил Васиљевич је почео да размишља о младожењи за своју најмлађу кћерку. У то време цела породица је живела у Новочеркаску и отац је одлучио да почне да је изводи у свет. Ана Михајловна је тада ушла у шеснаесту годину. Лепа, паметна, образована и богата, многима се свиђала. Изгледало је да је пред њом сва слава овога света, али њу нико и ништа није привлачило. Њена душа, која је већ окусила духовну насладу није могла да се задовољи ничим светским, и једино ју је неки и њој самој непознати страх спречавао да све призна оцу. Можда јој је било жао да га растужи и сруши све његове планове и снове о њеној будућности.

Међу младим људима који су тада посећивали њихову породицу био је један богати младић привлачне спољашњости који се свиђао Михаилу Васиљевичу за којег би он, како је изгледало, врло радо удао своје “благо”, како је понекад звао вољену кћерку. Једном ју је упитао да ли јој се свиђа овај младић. “Да,” одговорила је, “то је дивно Божије створење. Много је добио од свог Творца. Како је добар и милостив Господ!” Запањен таквим одговором Михаил Васиљевич ју је отворено упитао да ли га она можда воли. Одговорила је: “Ја волим само Господа; зар нас нисте ви сами учили да Га волимо?” И тада је први пут одлучила да поразговара с оцем о ономе што је тако давно чувала у свом срцу. Молила га је за благослов да напусти свет и посвети свој живот Богу.

Ћутке, са сузама у очима слушао је њене ватрене речи. А кад је завршила снажно ју је целивао у главу и гануто изговорио: “Нека те Господ благослови, дете моје!”

Међутим, ово расположење га је кратко држало. Можда је сумњао у чврстину њене одлуке сматрајући њене речи детињим тепањем. Можда му је било жао да њу, тако нежну, коју је тако ватрено волео, да на тако суров подвиг који је изабрала... Више није причао с њом о томе и почео је да је изводи у свет. С болом у срцу се покорила овој одлуци. Ништа није могло да је обрадује, ни богата одећа, ни скупocene ствари које јој је он сам, њен вољени отац куповао. Остајући равнодушна према свему, дубоко је туговала зато што није схваћена. Светски живот са својом испразношћу јој је тако тешко падао да се чак и разбољевала. Више пута је молила за дозволу да остане код куће кад је већ све било спремно за одлазак на вечеру, позивајући се на главобољу. И на крају, опет је поновила оцу своју молбу да јој дозволи да напусти светски живот. Међутим, очигледно је да је већ тад Господ испитивао њено стрпљење; Михаил Васиљевич дуго није давао пристанак на њену жељу иако је није спречавао да слободно каже све што мисли, па је чак и сам више пута започињао с њом духовне разговоре.

Чудећи се дубини душе, светлом уму и чистој, живој вери своје кћерке, Михаил Васиљевич који се и сам занимао за духовни живот није могао да остане равнодушан према њеним питањима којима је умела тако живо да га заинтересује. Почео је да схвата да пред њим није дете које наивно машта о неким подвизима, већ храбра, млада душа која тражи Господа с чврстом и непоколебљивом решеношћу да све истрпи, само да не остави свој циљ. И нехотице је остављао своје послове, ишао је код ње и у дугим и отвореним разговорима с њом налазио је све већу и већу утеху. “Не плашим се пакла,” говорила је Ана Михајловна, “с Господом ми ни пакао није страшан.” Ове речи су веома изненадиле Михаила Васиљевича и он, као да је осетио страхопоштовање према вери коју је исказала и љубави према Богу, напослетку је дао кћерки потпуну слободу и благослов за живот за којим је њена душа тако жудела.

Плашила се да он неће имати снаге да се растане од ње и зато му је више пута говорила: “Нећу вас оставити, оче, стално ћу вам служити, само ми дозволите да се не везујем никаквим везама!”

Отац је није ометао ни у чему. Дао јој је посебну собу, посебну послугу и коње с кочијама на потпуно располагање. Свакодневно је ишла у цркву на службу проводећи остало време у молитвама, читању и душеспасоносним разговорима с оцем. У то време Михаил Васиљевич је позвао мајстора-иконописца који јој је давао прве часове иконописања и који су јој касније у манастиру толико добро дошли.

Тако је провела преостали део зиме у Новочеркаску. Природно обдарена благим и осетљивим срцем Ана Михајловна није могла да види несрећу или невољу, а да не похита да притекне у помоћ. Верна ученица Божанственог Учитеља, хранила је гладне, тешила страдалнике, посећивала болеснике и затворенике, а притом није желела да је препознају, често је облачила једноставну хаљину, стављала тамну мараму и у пратњи служавке одлазила у

затворе где је неретко откупљивала људе који су били ухапшени због дугова. И све то је радила просто тако, не тражећи за себе ни славу, ни захвалност од људи, све је чинила у име Христа, Којем је од најранијих година дала своје срце, све способности своје душе, сав свој живот.

II

На десној обали Дона, на живописним обронцима високих планина налази се Преображенски женски манастир. Храм дивне архитектуре у име Казанске иконе Мајке Божије, обновљени храм Преображења с престолом у част Владимирске иконе Мајке Божије, низ чистих пространих келија, окружених зеленилом, - све ово данас манастиру даје леп изглед. Он сад ни из далека није онакав какав је био пре шездесет година (аутор има у виду отприлике 1840. г. – Ред.).

Некада је ово био мушки манастир. Основан је по благослову Његове Светости Патријарха Никона у време игумана Исаије; налазио се на пола врсте од места на којем се данас налази и носио је назив Међугорске пустиње. Био је то први манастир у земљи донских козака.

Сто година након оснивања на манастир се обрушило брдо у чијем подножју се налазио, и за време игумана Лаврентија премештен је на садашње место. 1785. године на молбу побожних донских жена манастир је био претворен у женски, али је после три године укинут (као и други недржавни манастири у то време) и тек је после 10 година, 1. октобра 1798. године обновљен по заповести с највишег нивоа ради смештаја удовица и сирочади донских козака.

Љубав према ближњима била је карактеристична добродетељ монахиња обитељи коју су наследиле од међугорских монаха, који су прихватили ходочаснике. Примером истинске побожности и строгог живота сестре обитељи су надалеко шириле добар утицај. Било је случајева да се читаве породице посвете монашком животу у зидинама обитељи која је, због свеопштег поштовања постепено расла и учвршћивала се и духовно. Спољашње благостање манастира ни из далека није цветало. Крајем 40-их година он је представљао пустињску обитељ с две цркве од којих је једна, тек саграђена, била веома малих димензија. Низ мајушних, дрвених келија, смештених у горњем делу манастира због тесноће и сиромаштва подсећао је на древне колибе пустињака. Монахиње су углавном спавале на голим даскама покривеним кудељом. А и саме су, готово све, биле припросте, необразоване козациње грубог говора и неуких погледа на живот, строге и убоге.

И управо у овај удаљени, сиромашни манастир 30. децембра 1850. године М.В.Себрјаков је довезао своју вољену кћи Ану да живи. Она није примећивала оскудицу у обитељи; нису је плашили ни груба храна ни строга лица монахиња које су од тог дана морале постати њене сестре у Христу. Њено лепо лице надахнуто одушевљењем, које јој је обузело душу, блистало је неземаљском радошћу и нехотице изазивало чуђење и страхопоштовање у срцима простодушних монахиња. Млада, префињена, лепа, Ана Михајловна изгледала им је као анђео Божји. Игуманија Вирсавија, која је тада управљала манастиром већ три године, с радошћу је примила Ану Михајловну. Име Михаила

Васиљевича је било познато у читавој Донској области и за игуманију је долазак његове кћери у манастир представљао велику част. Желела је да њен долазак у сестринство манастира буде нарочито свечан. Кад је после неколико дана Ана Михајловна обучена у манастирску одећу и кад је требало да иде, по обичају, у цркву, игуманија је заповедила младим искушеницама да је прате носећи свеће, а Михаил Васиљевич је сам желео да је води за руку као жртву коју приноси Господу.

И заиста, то је за њега била велика жртва. Ана Михајловна је ишла добровољно, с радошћу, а он је давао све што му је још било драго у животу. Знао је на каква лишавања је ишла и његово срце које ју је ватрено волело није могло да не осећа бол. Самртно бледило покривало је његово строго, усредсређено лице пуно туге. “Приметила сам то,” сећала се касније мати Арсенија, “тек после молитве у цркви кад сам пришла игуманији да узмем благослов. Кад сам видела оца који је стајао поред мене била сам запањена његовим тужним изгледом. “Ради Тебе, Господе, само ради Тебе га остављам,” одзвањало ми је у души. Затим, кад су неколико дана касније сви изашли на манастирску капију да га испрате,” настављала је мати своја сећања, “он се опростио са свима и већ је отишао прилично далеко. Стајала сам и гледала како одлази; одједном видим: коњи су се зауставили и отац излази из кочија. Пожурила сам му у сусрет мислећи да је нешто заборавио или да треба нешто да ми каже. Узео ме је за руку, ћутке начинио поред мене неколико корака гледајући час у земљу, час у мене као да нема снаге да се растане од мене. Исто бледило као и у цркви покривало је његово лице: очигледно је да се страшно борио са собом, онда је, чврсто стиснувши моју руку одједном пустио, брзо пришао кочијама, сео и заповедио да се иде без заустављања.” Ова два случаја су се дубоко урезала у душу Ане Михајловне. Кад се вратила у келију много је плакала и молила се. “Господе,” молила се, “немој посрамити очеву жртву, она је за њега велика; идем по призвању срца, а он много приноси с болом у срцу... Ради њега, Господе, не посрами његову жртву.”

У Уст-Медведицком манастиру је у то време живела даља рођака Михаила Васиљевича, монахиња Леонида Ладигина, у чијој келији се настанила Ана Михајловна заједно с искушеницом Дашом, бившом слушкињом Михаила Васиљевича.

По доласку у манастир Ана Михајловна је почела да се подвизава са свим жаром младе душе која је стремилa ка Богу. Била је на готово свим послушањима и то најтежим: час је помагала да се меси тесто и пеку просфоре, час је ноћу ишла да удара у клепало – да буди монахиње на поноћну молитву, час је у трпезарији служила ручак и прала подове заједно с простим девојкама трудећи се да се у свему угледа на њих. “Зашто, Дашо,” рекла је једном својој келејници, “девојке перу под у трпезарији босе, и ја вероватно тако треба да радим?” И Даша је сутрадан с ужасом гледала како Ана Михајловна боса истрчава из трпезарије по влажној земљи. У келији је водила изузетно строг живот, не презирући ни најтеже послове. Тако је помагала другим искушеницама да цепају дрва, да налажу пећи, да перу и чисте судове. Увек је спавала у подраснику с кожним појасом, облачила се крајње једноставно. Слободно време је проводила у молитви и читању духовних књига. Проучавала је свете оце не

само читајући њихова дела, већ трудећи се да у искуству примени и усвоји њихова правила. Тада је почела да се труди да напамет научи цео Псалтир, тако да кад се бави неким рукодељем њен ум не буде беспослен, већ да њена уста понављају похвалне псалме упућене Богу. У телесним подвизима је долазила до тога да ноћу чини и по хиљаду метанија. Увек је у уму држала Исусову молитву и од младости се трудила да се научи на ћутање одредивши себи за правило да говори само најнужније. На службу у храм ишла је неколико година без изостанка без обзира на то што је јутрење по манстирском уставу почињало у 3 сата по поноћи. “Било ми је тешко да се навикнем да устајем тако рано,” причала је мати Арсенија. “Понекад би ме сан толико опхрвао, нарочито у току зимских тамних ноћи, да сам била принуђена да изађем из цркве како бих га некако савладала. Обиђем тако по три пута око храма и кад ми свеж ваздух дође до костију будно стојим на служби до краја.”

У време између јутрења и Литургије млада подвижница је волела да чита Јеванђеље које је за њу представљало не само руководство него и утеху и успокојење у целом животу. Кад је била већ у дубокој старости, оптерећена многим бригаама у вези с управљањем манастиром мати игуманија је говорила: “Неки воле да читају акатисте, неки каноне, а ја највише волим да читам Јеванђеље. Кад човек чита Јеванђеље души се открива неко нарочито знање. Јер, Јеванђеље је Сам Христос. И ако ми се деси да осетим пометњу у души, да ме спољашњи послови и бриге оптерете, журим да у слободном тренутку отворим Јеванђеље и прочитам бар неку реч... Одмах осетим олакшање, мир у души, као да душу умијем и сперем са ње све што ју је оптерећивало!”

“Реч Божија,” још је говорила, “јесте безгранично, необухватно море. Многи у њега бацају своје мреже и онај ко прође готово по површини извлачи само пену; онај ко је забаци на већу дубину извлачи рибе, а онај ко баца на дно мора скупља драгоцене шкољке и бисере.”

Без обзира на разноврстан и радан живот који је тада водила, Ана Михајловна је у време кад је била слободна од послушања стизала да се бави живописањем. Њеним трудом биле су осликане плаштаница и шест великих икона: Арсенија Великог, Антонија и Теодосија Печерског, Пахомија Великог, Јована Лествичника, Мојсија Угрини и Сергија Радоњешког. Све ове иконе се данас налазе у манастирској трпезарији. Бавећи се живописањем Ана Михајловна је увек избегавала сувишне разговоре. Она је или тихо творила Исусову молитву или је волела да пева ирмосе и друге божанске песме осећајући умилење и то је њену душу дотицало више него неко уметничко изобраење.

III

Ана Михајловна није дуго живела у келији монахиње Леониде. Убрзо је игуманија преместила код себе, у своје одаје. Међутим, испоставило се да живот у кући игуманије нимало не задовољава срце младе подвижнице. Игуманија Вирсавија се према њој опходила с великом љубављу, деликатношћу и нежном бригом, што уопште није одговарало њеном духу. Осамљеност и духовна тежња према Богу за Којим је тако жудела сада су биле немогуће. Боравећи у истој соби с игуманијом морала је да скрати своје ноћне молитвене подвиге што јој је

тешко падало. И поред свег поштовања које је осећала према игуманији њена нежност и брига су почели да је оптерећују. И нехотице је почела да примећује разлику у њиховом духовном усмерењу. Строги, непродуховљени повизи игуманије Вирсавије изгледали су јој готово бесциљни. И живот у Уст-Медведицком манастиру уопште није изгледао онако како је она то желела. Желела је да у потпуности напусти свет и његову славу, а то је било немогуће овде где су је сви познавали и нису могли да је не поштују. Појавило се много невољних сумњи, неспоразума, а није било човека који би могао да их разреши.

Сопствено духовно стање ју је оптерећивало и пошто није наилазила на потпуно саосећање игуманије и окружења према својим стремљењима Ана Михајловна је почела да тражи са стране руковођи који би могао живом и мудрој речју да јој осветли пут, да јој објасни недоумице, али на своју жалост убрзо се уверила да су монахиње с којима је имала прилике да дође у додир, биле превише просте и неискусне у духовном расуђивању. У свом спасењу готово искључиво су се уздале у спољашње подвиге слабо обраћајући пажњу на очишћење свог срца, а делатни пут испуњавања јеванђељских заповести, којем је већ тада тежила Ана Михајловна био им је потпуно туђ, чак га нису увек ни схватале. И жудња за духовном речју ју је толико обузела да је одлучила да оде на ходочасничко путовање по светим местима у нади да ће на другом месту срести оно што је тако узалудно тражила у свом манастиру. Више пута је молила игуманију да јој дозволи да иде у Кијев желећи да иде пешице. Игуманија која се плашила за њено здравље дуго се није одлучивала да јој испуни молбу, и тек је у јесен 1852. године одлучила да јој као пробу и испитивање сопствене снаге дозволи да посети Кременски мушки манастир, који се налазио на удаљености од 80 врста обећавајући да ће је следеће године пустити да иде и даље ако пожели.

Путовање Ане Михајловне у Кијев у лето следеће године представљало је велики подвиг. Не марећи ради Бога за сав комфор који би тако лако и слободно могла да има за време путовања, она је пешке, као обична ходочасница у сивој сукненој одећи, с грубом марамом на глави и завежљајем на леђима ишла прашњавим путем трудећи се да се изравна са својим сапутницама. Понекад су киснуле, влажан ветар их је продувавао у пољу, понекад је сунце неиздрживо пржило, често су трпеле глад и жеђ, тако тешке на летњој врелини, али она је неуморно ишла напред храбрећи своје сапутнице, ишла је с Исусовом молитвом на уснама или је гласно читала акатисте.

Ноћиле су у убогим дрвеним кућама у којима се први пут срела са сиромаштвом и несрећом простог народа. Често је дуго разговарајући с домаћинима у потпуности заборављала на свој некадашњи раскошни живот и не обраћајући пажњу на неугледност околине, уморна од ходања на које није била навикла, мирно је легала на под и чврсто би заспала, а наредног јутра би, чим зора заруди прва била на ногама и пожуривала своје сапутнице да иду даље.

До дубоке старости мати игуманија се радо сећала овог путовања. Касније је имала прилике да путује у Кијев коњима и возом, али “никада,” говорила је, “није осећала такву радост и такав мир као кад је прилазила Кијеву као убога ходочасница.”

Ана Михајловна нимало није желела да се за време путовања издваја од својих другарица, манастирских искушеница грубих поцрнелих лица, и је чак била тужна што је поцрнела мање од њих и више пута је легла да се одмори на самој врелини сунца. Међутим, лице јој уопште није поцрнело и ни на који начин није могла да промени своју префињену спољашњост, која је и нехотице привлачила пажњу.

У близини Кијева их је дочекла страшна вест о колери. Многи богомољци су се не дошавши до Кијева враћали назад изазивајући смутњу и страх у другима својим понекад преувеличаним причама. Узнемириле су се сапутнице Ане Михајловне и такође су хтеле да се врате; посебно се уплашила Марија Ивановна, старица која је већ неколико година живела у Уст-Медведицком манастиру и коју је игуманија послала да прати Ану Михајловну. Дуго је наговарала Ану Михајловну да се врате кући. Али, уздајући се у милосрђе Божије и у потпуности се предајући Његовој светој вољи, Ана Михајловна није желела да одступи од зацртаног циља и одлучно је одговарала: “Шта Бог да, а назад се не враћамо.”

Више пута су успут наилазили на људе болесне од колере при чему су се другарице Ане Михајловне плашиле још више и желеле да што пре оду, да скрену с пута, а она се са самопожртвованом љубављу задржавала код болесника трудећи се да им колико год може олакша муке, заборављајући притом често и потпуно на своје сапутнице које су отишле далеко испред ње тако да је некад морала да трчи за њима и да дуго слуша прекоре од страшљиве Марије Ивановне.

На крају су дошле до Кијева и у њему су се задржале два месеца. Свакодневно су ишле у цркву на службу упознавајући се са местима, на којима су се подвизавали руски свеци, и с њиховим духовним подвизима. Беседећи са старцима о духовном животу Ана Михајловна је духовно расла.

Посетиле су и женске манастире. Неки од њих су били богати и лепо уређени, али се њихов унутрашњи живот није свиђао Ани Михајловној. Схватила је да не може да нађе друго место које би више одговарало созерцатељном животу него код куће у тихој осамљеној обитељи на обали родног Дона и заувек је напустила мисао о промени манастира.

IV

1854. године Ана Михајловна је примила постриг с именом Арсенија. Тада је почела да живи у засебној келији, коју је у близини зграде у којој је живела настојатељица саградио Михаил Васиљевич, који ништа није жалио за своју кћерку. Често ју је посећивао, лично се интересовао за њен живот желећи да јој што је могуће више олакша тешки пут. Пет година касније, 11. јануара 1859. године мати Арсенија је већ примила постриг у мантију. Исте године Господ јој је послао велику утеху: на крају је нашла духовну наставницу коју је одавно толико тражила.

Међу монахињама које су примиле постриг била је и монахиња Алефтина, која је примила схиму с именом Ардалиона. Подвижница која је дубоко разумевала духовни живот, кћерка сиромашног свештеника, Ардалиона се од

ране младости посветила Богу, подvizavaјући се у унутрашњем делању. Управо њој је било суђено да постане Арсенијина наставница. Мати Арсенија је одавно познавала Ардалиону, али нису биле много блиске. Само се понекад дешавало да Ардалиона од мати Арсеније узме књиге из њене библиотеке. И кад би враћала књигу Ардалиона је понекад говорила своје мишљење о прочитаном, на основу чега је мати Арсенија могла да закључи да она има духовно разумевање. Међутим, њихово познанство није ишло даље од тога. То је било делимично због тога што је сама Арсенија то избегавала. Пошто је навикла на деликатност и љубазно опхођење није могла да разуме монашку непосредност и једноставност Ардалионе, која је понекад прелазила у грубост. Једном јој је мати Арсенија то и рекла. “Ваше речи су јаке и истините, оне снажно утичу на мене, али не волим вашу грубост: изгледа ми да је то недостатак љубави према ближњем,” рече. На то је Ардалиона одговорила добродушним смехом, а затим приметила: “Ево, ти си деликатна, а сама с торбом идеш од монаха до монаха с молбом: “Реците неку реч на душевну корист.” Доста си просјачила, треба да имаш своју реч која ће да те храни.” Ове речи изговорене у шaljивом тону урезале су се у Арсенијину душу иако је и после тога ипак избегавала Ардалиону. А кад су после пострига дуго остајале у цркви између служби и кад је мати Арсенија почела да се обраћа схимници с разним питањима о својим помислима, уверила се да она дубоко поима духовни живот. Чудила се њеном тачном дефинисању стања људске душе, њеном схватању молитвеног стања и других духовних предмета. А схимница јој је са своје стране видећи у својој слушатељки јаку тежњу ка узвишеном духовном животу радо излазила у сусрет. “Постављаш таква питања,” рекла јој је једном, “на која се не може одговорити једном речју, а у цркви није увек zgodно причати. Ако игуманија благослови боље да долазиш код мене у келију, иако никога не примам, тебе ћу примити, не зато што си Арсенија, него зато што видим да заиста желиш да се спасиш.”

Тако је уз благослов игуманије мати Арсенија почела да долази код схимнице у келију. Ове посете су због разних духовних потреба постале готово свакодневне.

Уверивши се у благотворно дејство схимнице на њену душу Арсенија јој се у потпуности препустила као својој духовној наставници. Притом је морала да претрпи доста разних прекора од сестара, па и од саме игуманије. Мислим да је њихов узрок била завист. Ма како да се смиривала мати Арсенија, ма колико да је желела да је нико не примети ипак је имала посебан положај у манастиру и међу сестрама је вероватно било доста оних које су желеле да се зближе с њом. Разуме се, није им се свиђало што она не само да је обратила пажњу на схимонахињу Ардалиону, него јој се чак обраћала за савет као духовној мајци. Не схватајући безусловну оданост коју је мати Арсенија почела да показује према схимници оне схимницу почеше да осуђују због власти коју је задобила над њом. Некима се није свиђало ни то што је мати Арсенија, која ништа није жалила кад је схимница у питању, да би показала своју наклоност према њој преузела бригу о целој Ардалиониној породици, васпитавала њене рођаке-сирочад и помагала свима њима својим средствима. Сама игуманија је такође била незадовољна оваквим Арсенијиним зближавањем са схимницом, често је прекоревала схимницу и приговарала самој Арсенији.

Мати Арсенија је ценећи више и изнад свега спасење душе и видећи несумњиву корист од речи схимнице стрпљиво подносила све ове непријатности не мењајући свој однос према њој. Видећи то игуманија јој је једном рекла: “Пошто толико често идеш код схимнице боље је прими у своју келију.” С радошћу је мати Арсенија прихватила ове речи и следећег дана, право из цркве, са штапом у руци старица Ардалиона је прешла да живи код ње. Ардалионино монашко некористољубље било је толико велико да осим две-три књиге ништа није понела.

Од тог дана мати Арсенија је не уздајући се више у своје сопствене подвиге у потпуности препустила себе, свој живот, своју келију, као и све што је имала вољи своје наставнице. “Ако не будем слушала,” говорила је, “можете да ме истерате из келије.” И то нису биле само речи. Мати Арсенија је заиста до саме смрти схимонахиње показивала према њој дубоку веру и послушање, готово невиђено у наше време, а живот са схимницом није био нимало лак. “Нисмо вођени лаким путем, и реч, пуна духовне љубави понекад није имала покривало деликатности,” говорила је мати касније.

Радећи од младости на свом сопственом срцу схимонахиња Ардалиона је имала опитно познање људског срца. Строга према себи захтевала је безусловно послушање од својих ученица. “Ако не желите да испуните речи на делу,” говорила је неким, “зашто их уопште слушате?” Видећи у мати Арсенији велику изабраницу Божије благодати водила ју је непоколебљиво мукотрпним монашким путем. И требало је имати нарочиту веру у речи наставнице да би се видела корист ових речи, требало је у потпуности се одрећи своје личне воље, потчинити је руководитељки, као што је то добровољно учинила мати Арсенија.

Два догађаја јасно показују њихове међусобне односе. Желећи да одучи Арсенију од сваке, чак и најмање везаности за земаљско, схимница је једном својим рукама на комадиће исекла мали извезени тепих који је мати Арсенија увек држала поред свог кревета и који јој је био нарочито драг. Овај поступак који са стране може да изгледа неправедно, па чак и сурово, мати Арсенија је поднела с потпуним смирењем и покорношћу видећи у њему само бригу наставнице за спасење душе. Други пут је Арсенија без благослова схимнице дала просјакињи педесет копејки. Схимница која је сматрала да се тако богатом милостињом без нарочите потребе она на изванредан начин издваја и узноси над другима, плашећи се да се у њеној души не роди надменост или таштина гневно је прекоревши због самовоље, послала да тражи просјакињу и да узме од ње педесет копејки које јој је била дала. Било је много других случајева мудрог духовног руководства с једне стране и дубоког смирења и послушања с друге.

Убрзо након што је схимница прешла у келију мати Арсеније код ње су прешле да живе и некадашње келејнице схимонахиње: Агатија Прокопјева и мати Рипсимија. Њихов живот је мирно текао. “Наша келија није само монашка него и схимничка,” говорила је Ардалиона. “Ако монах мора да општи с другима само у случају крајње нужде схимник осим крајње потребе не треба ни да разговара ни са ким.” Тако су у осамљености, молитви, созерцању и потпуном повиновању старици живеле пет година. Ретко им је долазио неко са стране. Ако је нека од сестара и свраћала код њих, поздравиле би се с њом, питале због чега је конкретно дошла, али је не би ничим нудиле и ни о чему другом не би

разговарале. Чак су и између себе ретко говориле: све су живеле у тиховању животом схимнице. “Ове године апсолутног духовног подвига и осамљености сматрам најбољим годинама свог живота,” говорила је касније мати Арсенија у више наврата.

Увече је Арсенија схимници читала књиге светих отаца, при чему јој је схимница често објашњавала прочитано и понекад је беседа била толико надахнута да је слушајући је како говори мати Арсенија више пута тражила дозволу да позове и остале келејнице. “Гризе ме савест и тужна сам,” говорила је, “да сама слушам тако драгоцене речи; хтела бих да позovem цео свет како би сви слушајући и осећајући снагу ових спасоносних речи то видели и наслађивали се.” “И шта ће од тога бити?” одговарала јој је на то схимница. “Многи су слушали моје речи, али их нису примили к срцу. Они ме слушају као пријатну музику, а не могу да испуне моје речи; ако их не буду испуњавали не могу ни да их схвате, јер усвајају се и схватају само оне речи које се испуњавају, иначе ће бити посрамљене.” Тако се касније заиста и догодило. Ево којим речима сама мати Арсенија то преноси у животопису схимнице Ардалионе који је сама написала: “Дејства најтананијих страсти нису могла бити скривена од прозорљивог ока мати-схимнице. Указујући на те страсти које живе у срцу она је људима који су долазили давала савет да излазе из њих (односно да напуштају страсти), да достигну чистоту срца, јер је то једино што Господ од нас тражи. Својом речју је као мачем деловала на душу ближњег, одсецајући нечистоту, деловала је и делом доводећи понекад човека у такву ситуацију да мора или да се одрекне сопственог самољубља или неке друге страсти или да изгуби руководитељку. Не схватајући њене узвишене речи (узвишене по својој духовности) и осећајући необично мучење срца приликом одсецања страсти које су се у њему укорениле неки су се колебали у вери у руководитељку сматрајући да то чему она учи није у складу с учењем Цркве. Схимница је не придајући нарочит значај спољашњим подвизима говорила: “Главни циљ трагања морају бити добродетељи. А да би се оне стекле треба искоренити страсти и сву телесну нечистоту: то није лако, човек треба да се труди све до смрти, треба да се подвизава добрим подвигом, укључујући и одрицање од своје душе.” Ове речи су биле сурове, а деловање по овим речима је изгледало још суровије онима који нису хтели да се одрекну себе у потпуности. Појавила се сумња у саме речи, њихово несхватање, а затим изругивање. Смутњу је осетила једна монахиња К., којој се то десило због њене простоте, али је пометњу пренела на цео манастир. Ватрену веру блиских ученица нико није хтео да следи, а смутњу су сви прихватили и сви су поверовали лажном тумачењу погрешно схваћених речи.”

Можда је ова општа смутња била разлог да игуманија Вирсавија забрани сестрама из манастира било какво општење с келијом схимнице Ардалионе. Дубоку тугу је осећала мати Арсенија због оваквог удаљавања сестара. Много касније, у својим позним годинама сећајући се тога, једној од својих блиских ученица је говорила: “Многи су слушајући речи покојне схимнице и моје речи примали с радошћу, али кад су ове живе речи почињале да делују саме по себи, кад су на делу поступали по речима и кад је требало да се боре са страстима које се налазе у срцу, а које пре нису ни примећивали, остављали су све, одлазили и говорили: “Ово учење је јеретичко, оно помрачује и оптерећује.” Трудили су се

да га забораве, враћали су се свом обичном лакој животи и поново осећали лакоћу. Реци ми, може ли се јересју назвати учење које се заснива на Јеванђељу и које је сагласно са свим оцима Цркве? Пут борбе против страсти,” говорила је мати настављајући беседу, “јесте најтежи пут. На њега је указао Исус Христос и назвао га тесним и тешким.

Други пут, лакши, којим многи иду јесте живот по страстима. Видиш да многе сестре чак ни не знају, не схватају да постоји други пут осим оног којим иду. Ако је отишла у цркву, прочитала извесно правило, начинила одређени број метанија убеђена је да је све испунила. Оне се не лађају рада на свом унутрашњем човеку, не траже, не труде се да истребе страсти у самом корену. У младости сам много тражила, носила сам много телесних и душевних подвига, али нисам разумела главно док нисам чула речи схимнице. Оне су ми откриле очи, обасјале пут и зато сам увек кад игуманија Вирсавија прекоревала схимницу и позивала ме да расуђујем о њеним гресима одговарала речима јеванђељског слепца који је прогледао: *Не знам да ли је грешан овај човек* или није, само једно знам, била сам слепа, а сад видим.”

Више пута је с болом у срцу мати Арсенија својим келејницама говорила како јој је тешко било да види да тако необична свећа како је називала схимницу стоји под сасудом. Тешећи је схимница је говорила: “Тугујеш због тога што си све добила само ти, а можда је мени управо због тебе Господ послао благодат да разумем Његове речи. Не знам за шта те Господ спрема, али видим да ти много даје.” Сама схимница је добродушно трпела поругу говорећи да једино на тај начин и може да се спаси.

V

1862. године игуманија Вирсавија је поднела молбу за разрешење с дужности настојатељице због старости. Уједно су сестре манастира молиле преосвећеног Јована, који је тада управљао Донском епархијом да је не смењује. Владика ју је оставио на дужности игуманије и за њену помоћницу одредио мати Арсенију, којој је поверио дужност економке 4. маја 1862. године. Међутим, игуманија Вирсавија није живела дуго после тога: упокојила се 21. новембра 1863. године.

Кад се она упокојила готово све сестре су се обратиле Арсенији с молбом да прихвати управљање манастиром и да им буде мати и игуманија. Међутим, мати их је не желећи никакве промене у свом животу молила да одложе избор начелнице до сахране преминуле игуманије. Ипак, сестре су једна за другом почеле да долазе код схимнице Ардалионе молећи је да убеди Арсенију да прихвати дужност настојатељице. Схимница је и сама, по свом убеђењу желела такав избор. Све време до погребња игуманије наговарала је Арсенију да не одбија ову дужност. Мати Арсенија је пристала за послушање схимници говорећи да је по њеној заповести спремна не само да прими игумански чин, већ и да напусти манастир, што јој је било најмилије на свету. Тако је велико било њено послушање према наставници!

А схимница ју је, видећи како јој је тешко да се растане од живота у тиховању, којем је била склона њена душа, видећи њене сталне сузе, убеђивала

да добровољно прими на себе нови подвиг. “Иако желим,” говорила је, “да испуниш моју вољу кад је то у питању, такође желим да се сама увериш да је неопходно да је испуниш, како би радо прихватила на себе дужност коју ти нуде сестре и на коју те Господ призива; како би пожелела да усрдно послужиш обитељи која те је васпитала за монашки живот. И за тебе саму, за твоје спасење оваква делатност је неопходна. Од самог ступања у манастир живела си осамљеним животом, радила си на свом унутрашњем човеку. Ако си била на послушањима ниси своје срце прилепљивала за њих, тебе тамо није било, значи, ништа те се није дотицало. А потребна ти је делатност у којој би учествовала сва осећања твог срца, све способности твоје душе. Видећеш да у твојем срцу живе страсти, за које ни сама не знаш. И самољубље, и гордост и таштина, и гнев – све ће се открити. А за човека који покушава да се ослободи страсти важно је управо то да их спозна у себи, да му се оне открију, јер иначе не може ни да се бори против њих.

Твоја садашња бестрасност је само равнодушност према свему, зато ти она не даје топлину и пунину унутрашњег живота док је истинска бестрасност ослобађање од страсти које даје слободу духу. Чистота срца није његова безосећајност, која у њему уништава саосећање према страстима. Твоји односи према ближњима су хладни зато што нису растворени ни љубављу ни смирењем. Спремна си да им помогнеш у невољи, да им даш све што имаш, али у тој помоћи нема тебе саме.

Кад те дужност настојатељице уведе у блиске односе с другим животима, с другим душама, и кад оне пред тобом открију сваку тугу, сваку немоћ, сва страдања човечанства, које се бори са страстима, човечанства које се налази у слепилу незнања и кад не само спољашњом помоћи, већ и унутрашњим осећањем почнеш да саосећаш са ближњим, надомештајући његове немоћи, а понекад бранећи чистоту његове душе, као сопствену, бићеш позвана не само да научиш, него и да разобличиш, да повредиш и казниш. И кад те туђа мука буде болела као своја, можеш да одеш у затвор. Понећеш са собом љубав према ближњем и ова љубав ће испуњавати твој живот, а твоја молитва биће молитва за сав страдалнички људски род. Наговарајући те да примиш игуманство не позивам те на част, већ на велики подвиг борбе и труда на сопственој души и на душама сестара. Ако одбијеш да кренеш тим путем одбићеш средства који ти Господ даје за очишћење тебе саме и пут који те води ка савршенству. Зар ти ове године осамљеног тиховања, живот са мном и сталне духовне беседе, нису били послати као припрема за подвиг који се за тебе спремао? И можеш ли, имаш ли право да одбијеш да ступиш у нови подвиг труда и борбе?”

Уверена оваквим аргументима старице, мати Арсенија је душом испуњеном храброшћу и спремношћу за нови подвиг прихватила дужност која јој је понуђена. 3. јануара 1864. године у 31. години живота у чин игуманије ју је посветио архиепископ Јован у Новочеркаску.

Без обзира на сву спремност да се потруди на дужности настојатељице за мати игуманију Арсенију је прелазак из осамљеног живота на друштвену делатност био веома тежак. Нови услови живота захтевали су своје: осећала је као да је нека бујица одвлачи у другачији живот. Плашила се да ће је однети далеко и неповратно од њој драгог тиховања и зато се свим силама душе трудила

да се држи у близини схимнице Ардалионе коју је замолила да пређе с њом у игуманску кућу. Схимница је видећи је често узнемирену говорила: “Не можеш слободно да делујеш у свету у којем видиш да ме више нема зато што се плашиш да ћеш се одвојити од мене и мог живота. А ја видим да ти, иако подржавам твој дух, сметам да живиш. А од онога што нам смета на путу треба да се одрекнемо, па макар то био и једнодушни друг или чак наставник.”

Схимница није могла дуго да живи у игуманској кући и почела је да моли мати игуманију да је пусти у затвор. У том циљу мати је почела да о трошку своје рођене сестре Аграфене Михајловне Мержанове гради малу келију у манастирском врту. Међутим, још нису стигле ни да заврше грађевину кад је Господ позвао схимницу у други свет. Јако, толико да се разболела, туговала је мати Арсенија због губитка духовне мајке, тим пре што је она умрла у њеном одсуству, кад је мати била отпутовала да посети свог оца. Економка манастира, мати Валерија, наредила је да се схимница сахрани не чекајући повратак мати игуманије, што је још више повећало њен бол.

Схимница је умрла, али је наставила да живи у срцу матере. Вера у духовну наставницу је подржавала, крепила њен дух. Мати је често посећивала драги гроб и тамо јој је као живој поверавала све своје муке, сумње и добијала богату духовну утеху.

Мати Арсенија је волела, чак и у последњим годинама свог живота да се сећа беседа схимнице. Заиста су њене речи биле мудре и узвишено-духовне. Међутим, кад се човек сећа тих речи дивећи им се, он осећа како му се у души и нехотице појављује други срцу ближи лик незаборавне мати Арсеније.

“Душа мора да зна једну ствар,” говорила је схимница у својим беседама, “да је мир и циљ онога што тражимо у Богу. Зато мора да изађе у савршену слободу не само од страсти, већ и од својих осећања у слободу од свега пролазног и да уђе у Бога. Оваква слобода јесте детињство душе, непознавање зла. У оваквој души слобода је својствена свему људском, али ничему није потчињена, ништа не понижава, ништа не искључује из заједничког живота као зло, као лоше, али сама ничим није везана, ни у чему није закључана, она као да је умрла за свој живот. Изашла је у слободу из себе саме и закључала се у вечном Богу. И оно што у њој живи и оно што све обухвата јесте Христос Који је постао пуноћа њеног срца, руковођа њеног ума. Ка таквом стању води слобода од свега људског.”

Оно што је схимница рекла о души која се одрекла свега људског у потпуности одговара стању духа мати Арсеније, нарочито у последњим годинама њеног живота, кад је до те мере усвојила најузвишенији идеал љубави према Богу и ближњем да је заиста, како је схимница говорила, у свом срцу осећала тугу ближњег као сопствену, а неземаљска љубав према Богу блистала је у њеним дивним очима. Понекад се толико одушевљавала у духовној беседи да се њен лик мењао и њене речи се нису могле слушати без нарочитог унутрашњег узбуђења. У таквим тренуцима за њу као да није постојало ништа земаљско – у потпуности је живела у Богу.

Кад је постала игуманија мати Арсенија је, може се рећи, удвостручила свој труд и подвиге. Не остављајући свој унутрашњи, само Богу знани подвиг, енергично је почела да уређује обитељ, како са спољашње, тако и с унутрашње стране. И без обзира на своју младост умела је да стекне наклоност сестара тако да оне не само да су је уважавале већ су осећале и страхопоштовање према њој иако она то по свом смирењу никад није тражила.

Прва брига мати игуманије је било ширење писмености у манастиру. Многе сестре које су дошле у манастир биле су потпуно неписмене и лишене могућности да укрепљују своју побожност читањем духовних књига. Игуманија је заповедила да све неписмене сестре уче како би свака од њих могла да чита одређене молитве, а у слободно време да читају реч Божију и дела светих отаца. У том циљу је сакупила све књиге које су припадале манастиру и сачинила библиотеку допунивши је древним светоотачким делима. Нарочито је допунила недостатак књига отаца који дају правила о унутрашњем делању набавком књига: Добротољубља, дела Варсануфија Великог, Јефрема Сирина и других.

1867. године мати игуманија се потрудила да се у манастиру отвори бесплатна четворогодишња женска школа, у којој су се предавали веронаука, руски и црквенословенски језик, географија, аритметика и руска историја.

Михаил Васиљевич Себрјаков, који ни раније није остављао манастир без својих прилога сад, кад је његова кћи постала настојатељица активно је учествовао у пословима манастира. Увек му је помагао на сваки начин. Наравно, ни школу није заобишао. О његовом трошку организована је мала библиотека и купљен сав неопходан школски намештај.

У прво време у школи су предавали: мати игуманија лично, свештеници из манастира и инспектор Уст-Медведицке гимназије Јургилевски. А кад су здравље и снага почели да је напуштају у школи су почеле да предају монахиње које је она за то и васпитала. Отварање школе у манастиру било је дочекано са свеопштим симпатијама. Његово преосвештенство Платон, тадашњи Донски архипастир након свог повратка из обиласка епархије 1867. године послао је мати игуманији свој светитељски благослов за уређење манастира и за отварање женске школе у њему.

Треба истаћи да је архиепископ, који још увек није добро познавао мати Арсенију први пут кад је посетио манастир показао велико неповерење према њој сматрајући је превише младом и неискусном за послове управљања манастиром. Одлазећи из обитељи изразио је своју жељу да манастир претвори у општежитељни, при чему је предлагао да се половина искушеница искључи из манастира. Мати игуманија није пристала на то и смирено му је одговорила да нема права да избаци из манастира оне које је сама Царица Небеска позвала да Јој служе и да моли да је ослободи дужности игуманије коју никад није тражила. Ове речи које је изрекла млада игуманија иако са смирењем, али с достојанством и чврстином и нехотице су улиле архиепископу поштовање према њој. Предомислио се у погледу преобразовања манастира и касније се све док је био архипастир на Дону односио с пуним поверењем у игуманијину управу гајећи до саме смрти наклоност према њој.

Осим бављења школом мати је око себе окупљала најспособније сестре, много је читала и разговарала с њима. Желела је и тежила да од сваке

искушенице која јој је поверена на бригу направи храм Бога живог, при чему је много морала да пострада у души због свести о томе да оне нису увек могле да схвате њене речи и да је заповест о љубави према Богу и ближњима потпуно туђа њиховом срцу.

Највероватније је управо за то време карактеристично стање духа мати Арсеније којег се касније сећала у беседи својим духовним кћерима. “Раније сам,” говорила је, “веома ценила познање и зато сам се трудила да другима пренесем своја знања. Тада сам много говорила, желела сам понекад у цркви да кажем наглас неку реч корисну за све о нечему што ми је постало јасно за време службе. Желела сам да пренесем другима, ако је могуће целом свету, своје знање. Била сам спремна да се попнем на звоник и да отуда свима вичем: “Журите, журите, док се није завршила трговина, односно, радите на души док вам се пружа прилика, док вам околности омогућавају да се потрудите. А сада,” настављала је своју беседу мати игуманија, “осећам нешто потпуно друго. Без благодати Божије, која делује у души и усавршава је, само знање није ништа.

Зато све мање говорим и долазим до стања да не налазим шта да кажем. Ово стање прижељкује моја душа. Молим се за ближњег и сматрам да је то веће добро.

Тако се лепо човек осећа кад се помоли за нечије спасење и кад спасење тог човека препусти у руке Божије.”

Међутим, иако није свима била доступна узвишена беседа матере, иако је нису сви радо слушали, нарочито на почетку њене делатности, ипак је било и тако оданих, њеном духу блиских ученица, које не само да су њене речи примале с вером, него су биле спремне да за њу положе и живот. И млада игуманија знајући за то није штедела снагу не престајући да учи и да говори. Осећајући неземаљску љубав према Богу увек се трудила да и другима улије ту љубав, трудила се да пробуди душу помрачену страстима и испразном бригом за душу, да је узвиси, просветли, да јој укаже на пут јеванђељских заповести, који иако је трновит и тежак, ипак једино сигурно води ка спасењу, којим је она сама ишла упорно од младости и који је сматрала главним циљем у животу, тим пре монашком.

Волела је да окупља око себе сестре ради духовних разговора не пропуштајући ниједну прилику да им каже реч корисну за душу. Првих година свог игуманства организовала је недељом предавања и беседе у трпезарији, а затим, кад је снага већ почела да је напушта, на свечаностима поводом празника примала је монахиње и разговарала с њима. А на Божић и Врбицу по обичају који се одавно усталио у манастиру после јутрења монахиње за певницом су пратиле игуманију с појањем песама и упаљеним свећама до њених одаја. Овде им је након што би био отпеван тропар празника увек говорила кратку, али дубоку и поучну беседу.

“Увек волим да на празнике поделим с вама неку реч коју ми Господ стави у душу,” рекла је једном приликом. “Јуче сам за време читања Јеванђеља некако нарочито обратила пажњу на то да је Мати Божија, слушајући приче пастира о доласку Анђела који им је објавио радосну вест о рођењу Спаситеља света све речи слагала у Свом срцу. Ове речи из Јеванђеља некако су ми се посебно урезале у душу. И касније, у току целог земаљског живота Господа Христа,

размишљала сам, Она је све речи које су сведочиле о Његовом Божанству чувала у Свом срцу. Шта то значи? Значи да су се оне урезале у Њено срце, да су остале у њему заувек, и зато кад је Њен Син страдао, кад је умро на крсту и кад су Га напустили сви, па чак и апостоли, Она је стајала поред крста с једним од ученика, али није стајала као растрзана мајка убијена тугом, која не може да Га остави само због жалости. Не, она је стајала с вером, с чврстом вером да је Он – Господ, да ће васкрснути и васкрснути са Собом људски род који је искупио. Речи, сачуване у срцу учврстиле су њену веру, сачувале су је од очајања. Тако треба и ми да се трудимо да у своје срце примимо речи Господа Исуса Христа. А шта ми радимо? Слажемо у своја срца неке непријатне речи, које су изречене у свађи, увреде - то брижљиво чувамо у свом срцу и зато је срце које је тиме испуњено малодушно, неспособно за било шта добро. Ако настане и најмања непријатност васкрсава све што је одавно прошло, зато што је тамо сачувано. А кад би у нашем срцу биле речи Божије, оне би души дале храброст, чврстину и снагу да поднесе искушења, болести и сваку непријатност на коју бисмо наишли. Потрудимо се да се угледамо на Царицу Небеску, не будимо малодушни.”

Другом приликом мати је рекла: “Данас је празник Рождества Христовог. Сви се радујемо доласку Христа на земљу и певамо у црквеној песми да се Он родио у пећини, да *Анђели с пастирми славословјат и волхви со звјездоју путешествујут!* Каква је то пећина у којој се Христос родио? Мрачна пећина пуна прљавштине у којој су се налазиле животиње и гмизавци и то не само пре него што се Он родио, него и тада; оне су Га окруживале па чак и грејале. И Господ се није гадио ове пећине, легао је у јасле међу животиње, у прљавштину. Није ли иста таква пећина и наше срце пуно животињских страсти и сваке прљавштине? И у њега се по Свом милосрђу усељава Христос и испуњава га светлошћу и славом; мрак и прљавштина не спречавају Његову благодат и силу... Анђели и пастири славослове: пастири су сви људи, Анђели представљају њихову савест; она као Анђео-Чувар показује човеку добро и удаљава га од зла. Она чува човека, она га учи да славослови Христа... Мудраци путују са звездом: звезду представљају животне околности, оне као звезда воде ка Христу. У животу нема случајности, већ свака околност има виши, духовни смисао, води ка спознаји Бога. Нека би Господ дао да све нас наша звезда доведе да се поклонимо Господу.”

И још је говорила сећајући се једне песме из канона уочи Божића: “*Простре земља плешчи своја,*” читале сте јуче, “*и пријемлет Пријемљушчаго Зиждитеља – славу от Ангел, от небес – звјезду, от пастиреј – хваленије, от волхвов – дари и от всего мира – познаније.*” Последње речи: ...*от всјега мира – познаније,* су ми нарочито привукле пажњу. И увек се у црквеним песмама, али нарочито на велике празнике као на пример данас, кад славимо Христово Рођење, души која тражи Господа откривају велике тајне. Речи црквених служби, црквених песама представљају безгранично море! Дакле, на тим се речима, кажем, задржала моја пажња.

Господ је Творац свега: Анђела, неба и земље, и Он прима дарове од све Своје творевине. Ви ми понекад доносите, на пример, поклоне, али то је ваше лично, а Господу, од Којег смо добили све, шта можемо да принесемо? Све наше је Његово, од Њега је добијено. Међутим, Господ је изволео да прими дарове од

свих нас и у томе се види Његово смирење, кенозис. Дакле, први су Му славословље принели Анђели, зато што они стоје ближе, виде величанственост Божију, затим небо, односно видљиво, као земаљско небо – звезду, пастири у срдачној простоти – хвалу; мудраци су Му као цареви и богати људи донели и богате дарове, а сви ми, обични људи треба да принесемо знање.

Не можемо да принесемо ни славословље с Анђелима, зато што не видимо ни тајне, ни судбине Божије, не можемо да принесемо звезде односно било шта светло, што просвећује и друге, не можемо да се изједначимо с мудрацима зато што немамо богате дарове, ни телесне, ни духовне, немамо простодушност пастира.

И зато принесимо с целим светом познање. Обавезно морамо да га принесемо!

“Страсна седмица представља припрему за Васкрс,” рекла је једном мати сестрама за певницом после јутрења на Врбицу. Свети оци су установили Страсну седмицу пре Васкрса како би нас подсетили на то да је Христос прво пострадао, а затим васкрсао; јер свака душа обавезно мора да пострада, мора да се очисти страдањем од страсти, мора да изађе из њих, мора да претрпи вољна и невољна страдања. Вољна страдања су спољашњи подвизи и труд на очишћењу срца, а невољна – туга, поруге и увреде. Управо то је крст који, како певате, треба узети: *И сви земши крст свој.*

Сваки човек има свој крст и мора да га понесе, а не да га се одриче. Главни крст нас који живимо у манастиру јесте: повиновање, одсецање своје воље, послушање.

И ми морамо да га понесемо с љубављу. Дај нам, Господе, свима да понесемо свој крст како бисмо васкрсли душом!”

Својим блиским духовним ученицама мати је на Божић говорила: “Кажите ми да ли се радујете празнику или можда нечија душа тугује? Душа може да се радује празнику и може да тугује; може да тугује некако несвесно, може да тугује зато што не добија жељену утеху (човек би ишао некуда, куда га срце вуче, а не може; а можда је и толико усамљен да нема куда ни да иде), може да тугује и зато што чорба за празник није укусна, и друго. Онај ко тражи такву утеху о којој сам сад говорила много се удаљио од истинске утехе; никад је неће добити зато што је не тражи тамо где треба, не тражи оно што треба да тражи. Оно што он тражи никад не може да испуни душевну празнину. Значи, да би се човек радовао празнику треба да уме да припреми своју душу да прими благодат Божију, која се на празник даје достојнима и која представља истинску утеху за душу. А како душу припремити за то? Треба се одрицати земаљских утеха, радити на свом срцу, одсецати жељу за овим утехама, тежити ка Господу: само у Њему тражити утеху, само Њега желети. Оваква душа, душа која истински тражи Господа, сигурно ће осетити у себи Његову благодат и обрадоваће се у Господу на дан празника. Навешћу вам пример: оне од вас које долазе код мене с искреном жељом да стекну само душевну корист тражећи управо храну за душу, то и стичу, оне толико усвајају моје речи да их те речи у трен ока лече, укрепљују, дају им крила. Човек чак сам осећа неку силу која прелази на онога ко слуша. А оне које не траже спасење душе, него моје покровитељство, заштиту од послушања и друго, моје речи не оживљавају, већ им напротив, оптерећују

душу зато што душа не тражи оно што јој се даје. Ако је моја реч тако јака и делатна у срцима, која верују, колико је јача и делатнија благодат коју Господ излива на срца која траже само Њега! Како онда Он да не утеши и не развесели душу која је одбацила сваку земаљску утеху и тежи само ка Њему!..

Арсеније Велики је празнике проводио на следећи начин: пошто клекне на колена још у навечерје празника на заласку сунца и подигне руке ка небу, тако је стајао све до следећег заласка сунца; заборављао је да треба да једе или да се одмори празника ради. Такво обиље благодати му је било дато с неба; међутим, то је превише узвишен пример за нас. Ево другог, који нам више приличи: то су витлејемски пастири. Они су се удостојили да виде Анђела који им је објавио Рођење Господа зато што су бдели, чували своја стада. Потрудимо се и ми, да као они, носимо оно што нам је дато и Господ неће престати да нас теши и наша срца ће се обрадовати истинском радошћу.”

И још је говорила: “Мислим да сте све ви дошле како бисте чуле неку реч поуке. Треба, кад смо у цркви, и то нарочито на празнике, да се потрудимо да нам се нека реч посебно уреже у срце. Све речи, све црквене песме су веома поучне, зато што су их написали свети оци. Они су се на те празнике молили Господу, размишљали о делима Божијим и Свети Дух им је уливао велика духовна знања. Мало пре сте певале о мудрацима, како су дошли да се поклоне Христу и о томе да их је довела звезда. Чим су је видели кренули су за њом и предстојао им је дуг пут, и није им било лако да иду, требало је много да истрпе, много да науче, требало је да уче неке језике: сиријски и друге, затим су били код Ирода, поквареног и лажљивог цара, али нигде се нису задржавали и звезда их је довела до Христа, те Му се они поклонили. Тако сваки човек мора да иде ка Христу, и сваки човек има звезду, сигурно има: то је његово стремљење – стремљење душе. Само што се не труде сви да правилно схвате шта им ова звезда говори. Неко усмерава своју тежњу на тражење богатства; он га тражи често лишавајући себе одмора, излажући се опасностима, купује робу, плови морем бродовима; други сеје хлеб и труди се не штедећи себе, и све то чини како би се обогатио; трећи жуди за тим да стекне част и славу и такође се излаже опасностима. Међутим, то су, кажем, људи који су погрешно схватили шта им звезда говори и који су доспели на криви пут. Звезда сваког човека води ка Господу зато што је душа сваког човека саздана по образу и подобију Божијем. Он је њено једино благо и утеха, само ка Њему она треба да тежи. Немојте мислити да само изабране душе имају ову тежњу, не, ми сами гушимо ту тежњу и покушавамо да душу задовољимо нечим другим. Звезду коју су видели мудраци видели су сви, свима је она светлела, свима је најављивала Христа, али нису сви кренули да Му се поклоне зто што нису желели да схвате да она објављује Христа, мислили су да је она знамење неког сопственог благостања или земаљске среће. Други су је називали “срећна звезда”, трећи су мислили да је она знамење да ће се родити нечији син или неки велики земаљски цар. И осим ова три човека нико се није уздигао изнад земаљских појмова, јер су срца свих била окамењена. Будимо пажљивије према својој звезди иначе ће она час блеснути, час потамнети, и чистимо од страсти своје срце, па ће нам она заблистати јарко и одвешће нас ка Христу као што је Витлејемска звезда довела мудраце! Дај, Господе, и нама све ово!”

На Васкрс је мати сестрама које су се код ње окупиле говорила: “Веома сам волела, још од детињства, малу васкршњу литију, и увек сам у њој ишла без обзира на време. А недавно сам сазнала да је ову литију Црква увела као сећање на жене-мироносице, које су рано дошле на Христов Гроб. Сад ме ова литија још више дира. Читав живот мироносица јесте пут сваке душе. Свака душа би требало да следи Христа као што су за Њим ишле мироносице. У младости сам мислила, а и ви вероватно понекад мислите и кажете: “Ево, кад би Спаситељ живео у наше време, ми бисмо ишле за Њим као мироносице.” Међутим, Христос је увек с нама, чак и у нама. Сам је рекао: *Се Аз с вама јесам до скончанија вјека!* – а апостол Павле каже: *Или ви не знајете, што Христос живет в срдцях ваших?* Значи и данас можемо и морамо да идемо за Христом, да се угледамо на мироносице. Оне су без обзира на то што су биле жене, што је свака имала породицу, остављале све и ишле за Господом. Земља је била врела, безводна, морале су да трпе и жеђ и оскудицу, али су ишле. И пошто Господ и Његови ученици ништа нису носили са собом ове жене су им служиле својим имањем, као што је речено у Јеванђељу. Носиле су им одећу; Мати Божија је преко њих понекад слала оно што је било неопходно Господу. Зашто су оне ишле за Господом? Зато што им је била драгоценна свака Његова реч, зато што је неке од њих исцелио. И нама, свакој души треба да буде драгоценна свака реч Господа, морамо тражити Господа у Јеванђељу. Јер тамо је свака реч, сваки редак светлост, пут, првило живота за душу. Једном сам имала много посла, много разговора, који су ме оптерећивали и брзо сам узела Јеванђеље да макар неку реч прочитам, да просветлим душу. Отварам Јеванђеље и где год да отворим нема ни једне речи поуке, већ све само исцељења и исцељења. Како је Господ исцелио слепог од рођења, од водене болести, парализованог; прво сам тражила реч поуке, а затим се мојој души учинило да су сва исцељења такође поука за моју душу. Ако је Господ исцелио губавца исцелиће и моју губаву душу, исцелиће и мене слепо, и као што је исцелио онога ко је патио од водене болести исцелиће и мене кроз коју пролазе читаве бујице страсти. Дакле, свака реч, свако дело Јеванђеља наводи нас да мислимо на Христа. С каквим самопрегором треба да следимо ове речи. Почевши од прве беседе по Матеју: *Блажени нишчи духом, блажени кротцији!* Господ нас учи каква треба да буде душа, позива нас на овај пут! Даље учи да волимо непријатеље, да положимо душу своју за пријатеље! Све ово учење у потпуности треба да испуњавамо самопожртвовано. Зашто га не испуњавамо? Зато што волимо своје страсти, наслађујемо се њима или смо просто лењи, помрачени и не желимо да из њих изађемо. Не желимо да следимо Христове речи зато што су строге, оне су мач са две оштрице за наша срца пуна страсти. Међутим, неопходан је труд и самоодрицање, само *нуждници восхишчајут Царствије*, треба обуздати себе. И у ма каквом мраку да се налази душа, увек треба да тражи излаз по речи Христовој, да тражи Христа као што су Га тражиле мироносице. Оне су Га тражиле у мраку ноћи, мртвог, и нашле су живог Бога. И у нашој души је Христос, али је Он жив у Јеванђељу, и оно нам светли, показује нам Његов лик у светлости. Зауздајмо себе, потрудимо се, оставимо лењост, следимо мироносице; дај нам, Господе, све то! Не идемо за Христом зато што волимо страсти, наслађујемо се њима као да не знамо да корачање за Христом, да свако, и

најмање испуњавање на делу Његових речи, доноси души највеће благо корачања путем на који је указано у Јеванђељу, и да је то неупоредиво веће и боље од свих светских блага!”

О значају поста мати је једном рекла: “Многи научници нашег века кажу да пост и сав црквени устав представљају празан обред, спољашњост која ни чему не води. А ја што дуже живим, то сам сигурнија да су сва правила која су установили свети оци по надахнућу Светог Духа највеће благо, које нам је Господ дао, да су сви необично спасоносни по благодати која је у њима присутна. Научници кажу: “Све су то глупости, важне су само јеванђељске истине.” А ја кажем да се јеванђељске истине не могу схватити непосредно, не могу се испунити непосредно ако се заобилазе и презиру устави Цркве. Оне, само оне нас воде ка најузвишенијим истинама Христовог учења. Сад говоримо о посту, односно о уздржању од многоједења и од сувишних ствари, уопште ради тога да бисмо били способнији за духовна осећања. И Господ Исус Христос је ову институцију осветио четрдесетодневним постом и пост је за нас постао спасоносан, иако га по немоћи својој уопште не проводимо онако како би требало. Међутим, морамо да верујемо да је наша природа четрдесетодневним постом Господа Исуса Христа очишћена и да је постала способна за духовна осећања. морамо да верујемо да нас пост не спасава због наших подвига, већ благодаћу која му је својствена као црквеној институцији. Само црквено звоно нам даје спасење подсећајући нас својим погребним звуком на смртност свега земаљског. Уздржавање од хране нас учи уздржавању од помисли и страсних осећања. Уздржање је први корак у свим врлинама... Господ Исус Христос каже: *Возљуби врагов твојих*, односно оне који о теби зло говоре и који те прекоревашу. А како човек то да учини? Он ти зло говори у лице, не можеш ваљда одмах да га заволиш? Као прво, уздржи се да не одговориш истим поругама. Даље уздржи своју помисао од лоших мисли о том човеку и тако даље. Значи, први корен према љубави јесте уздржање. Оно доводи и до помоћи Божије. А помоћ Божија ће ти постати неопходна кад се будеш уздржавао од било чега. Увидећеш да имаш премало снаге, да ти је неопходна помоћ Божија и почећеш да молиш за њу свим својим бићем. Тако се стиче истинска молитва. Затим, за време поста, наша уобичајена припрема за Причешће, исповедање грехова и причешћивање Светим Тајнама осим дарова благодати, који нам се дају приликом испуњавања свега тога, подсећају и покрећу нас на оно велико покајање до којег у животу треба да дођемо. Подсећају нас на оно исповедање које човек мора да принесе непосредно Господу о најдубљој спознаји свог пада и највећој греховности своје природе за којом треба да следи вечно сједињење с Господом Исусом Христом. Ето добара која пост доноси. Немојмо га се плашити и не бојмо се да га нећемо држати онако како треба, него се радујмо што је тако спасоносан!”

Тако је увек, у свакој згодној прилици учила мати игуманија својом живом речју, а још више је учила својом безграничном љубављу и вером у Бога, својом савишћу према људима. Њене речи никад нису биле оштре, никад нису разобличавале; напротив, у њима су се увек огледали искрена љубав и сажалење према људима, према њиховим немоћима, па чак и пороцима. Не осуђујући никога, она је само дубоко туговала због пада човека којем је журила да пружи руку помоћи. Можда су њене речи баш зато остављале тако дубок утисак. “Често

се дешавало да од кад дођем од матере до своје келије излијем толико неизрециво слатких суза, да осећам као да ће ми се сва душа излити у сузама, тако је јако деловала жива реч матере,” говорила је једна о њених ученица.

Ево шта су су сестре испричале о једном дирљивом случају који се догодио у првим годинама њеног игуманства: у манастиру је тада живела једна монахиња А., која је већ била у годинама, али је на несрећу била обузета страшћу пијанства.

Обитељ је због ње трпела много непријатности и прекора, међутим, ни наговори других сестара, ни подсмеси људи са стране, па чак ни казна на њу нису могли да утичу. Пошто је готово увек била у пијаном стању изгубила је чак и људско обличје, и сви су је презирли. Једном приликом се у тако пијаном стању упутила у суседно село одакле је кући допремљена готово без свести. О томе је обавештена игуманија. После два дана, кад се ова мало отрезнила мати је позва да дође. Са страхом, једва се усуђујући да подигне поглед, готово с очајањем у души виновница прекорачи праг игуманијиног конака у очекивању да је млада и, како се причало, строга начелница казни. И шта се десило? Мати Арсенија је зове у своју собу и тамо је као рођена мајка дуго с љубављу саветује трудећи се да јој објасни како она својим рђавим понашањем растужује Господа Којем је обећала да ће служити приликом доласка у манастир. Пошто одавно ни од кога није чула неку нежну реч А. паде пред матером на колена у сузама и с искреним покајњем молећи је за опроштај и обећавајући јој да никад више неће пити. “Ја то од тебе не тражим,” рече јој игуманија, предвиђајући да није у стању да се потпуно ослободи страсти која се у њој у потпуности укоренила, “молим те само за једно: немој брукати монаштво, на излази ван зидина манастира у таквом стању. Ако ти дође искушење и ако не будеш у стању да се избориш с њим, дођи код мене, ја ћу ти дати да попијеш колико ти треба.” Дуго је мати игуманија с њом разговарала и на крају је обећала да ће се молити за њу. Потпуно умирена, као препорођена изашла је А. из игуманске куће и од тада је почела да гаји нарочиту љубав и веру према својој начелници. Иако се још понекад дешавало да попије ипак је поправила своје понашање и поново је постала човек.

У међувремену се догодило да мати Арсенија буде у Себрову где је путовала готово сваке године да посети оца. Једном, за време разговора са својом келејницом, монахињом Агнијом, која ју је пратила, мати је имала следеће виђење: “Видела сам себе,” причала је, “како стојим у манастиру у цркви на свом месту. Монахиња А. ми прилази сва у сузама, пада пред моје ноге, а ја је брзо покривам мантијом... и будим се.” Иако је то било готово у једном трену Агнија није могла да не примети промену на материном лицу и поче да пита шта је с њом. Мати исприча додавши да се вероватно нешто нарочито догодило с А., и заповеди јој да запише датум и време. Кад су се после неког времена вратиле у манастир сазнале су да се управо тог дана и часа А. упокојила. Да би спасила људску душу од пропасти мати Арсенија није жалила себе и своје самољубље. Многи је у манастиру нису разумевали, осуђивали су снисхођење које је показивала према монахињи А. Чинило им се да је начелница требало строго да казни монахињу која је скривила. Нарочито је многе смутило то што јој је игуманија чак заповедила да долази код ње у кућу кад осети потребу за пићем. Разуме се, мати Арсенија није могла да не чује све ове разговоре, али не марећи

за људско мишљење све је покрила љубављу. Било јој је јасно да потиштено стање монахиње А. не би издржало не само казну него ни обичан прекор и Бог зна како би А. завршила да је игуманија с њом строго поступила.

Не можемо да не кажемо неку реч о ученицама блиским мати Арсенији по духу, као што је подвижница Рипсимија, касније схимонахиња Пафнутија.

Њен живот је текао у потпуном самоодрицању и потчињавању, прво схимонахињи Ардалиони, а затим игуманији. Кад је била у духовном повиновању код схимнице Ардалионе Рипсимија је говорила: “Жив или мртав – мораш да испуниш речи наставнице!” Понекад је борба била тако велика да се Рипсимија разбољевала. “Двадесет седам грозница сам претрпела,” говорила је, “трудећи се да не отпаднем од речи матере-схимнице.” А након смрти схимнице Рипсимија је сву своју веру пренела на мати игуманију у чијим је речима налазила утеху и подршку, веома тугујући због губитка ватрено вољене наставнице. 1865. године у врту је била завршена мала келија која је била припремана за затвор схимнице Ардалионе. Овде је понекад долазила мати Арсенија кад јој је било тешко због послушања и кад је желела да прикупи духовну снагу, и увек је са собом водила Рипсимију. Овде су проводиле дан-два у молитвама, читању, духовним разговорима и духовно окупљене поново су се враћале у игуманске одаје. Мати је некако нарочито волела ову осамљену келију коју је називала својом “слабошћу” говорећи: “Кад би у нашој молитви било мање чулности, све би је допуњавало, а овако јој понекад сметају и канони и богослужење и зато су нам потребне тамне келије као што је моја у врту како бисмо се сабрали.” Након примања схиме с именом Пафнутија и подвига апсолутног ћутања којим се подвизавала читаву годину Рипсимија је почела да моли мати игуманију да је пусти да иде у затвор, у келију у врту, где је живела у потпуној осамљености, посту и молитви. Храну су јој доносили на њену молбу сваки други дан из игуманске кухиње и то најпоснију. Понекад се чак дешавало да игуманијине келејнице забораве на њу и да по неколико дана проведе без икакве хране благодарећи Богу за све. Видећи њен духовни живот мати игуманија ју је благословила да прима сестре из обитељи које су желеле да чују духовну беседу. Она се томе повиновала без поговора иако ју је ово послушање често оптерећивало, тим пре што она сама, пошто је увек била навикнута на то да се повинује наставници није у другима видела послушање својим речима. Једном је, кад су је већ биле притисле године и кад је ослабила од напорног подвига почела да говори мати игуманији да не може више да прима сестре, да не види никакав њихов рад на себи, већ само смутњу и растројство у души. “Да,” одговарала је мати Арсенија, “да би човек послужио ближњима делом и речју, није довољно да их воли, треба још да их сматра бољима од себе.” Ове речи су се дубоко урезале у душу схимнице. Кад је мати следећи пут дошла код ње видела је да је ова верна послушница скрушена због примљених речи и у потпуности умирена тишином духовног смирења. Мирно се упокојила 1878. године, окружена једнодушним сестрама, неколико сати после примања Светих Тајни, за време читања акатиста Успењу Мајке Божије. Годину дана пре смрти, за време свог ревизијског обиласка епархије преосвећени Никанор, викарни епископ Донске епархије посетио је Уст-Медведицки манастир. Обилазећи келије сестара свратио је и у пустињску келију схимнице Пафнутије. Видећи

старицу сву сасушену од поста и подвига он ју је у разговору наговарао да причува свог старог човека како се њен земаљски живот не би прекинуо пре времена, да се не прекине духовни подвиг. Кад је владика изашао из њене келије обративши се мати игуманији која га је пратила рече да је схимонахиња на њега оставила веома пријатан утисак.

Преосвећени Никанор је после тога више пута долазио у Уст-Медведицки манастир, свраћао је у Себрово и увек му је нарочито задовољство представљало да разговара с мати игуманијом. Он ни после свог одласка из епархије није прекинуо ове беседе с њом у писмима и до саме своје смрти је, може се рећи, осећао веома дубоко поштовање према матери. Кад је у време док је он био архиепископ у Одеси у тамошњем женском манастиру умрла игуманија молио је мати Арсенију да пређе у његову епархију. Међутим, мати која се била навикла на свој пустињски манастир није пристала на његов предлог и на његову молбу послала је из своје обитељи за игуманију Одеског манастира монахињу Миропију. Ни после тога њихове духовне везе нису прекинуте и недуго пре него што се упокојио он јој је послао пет томова новог издања својих проповеди с натписом: “Широкој природи, дубоком срцу, узвишеном уму, развијеном хрићанском осећању игуманије Арсеније веома захвалан најнедостојнији Никанор, архиепископ Херсонески и Одески, који умире и моли је за молитве.”

Мати Арсенија је такође веома ценила ум и необичан дар речи овог знаменитог проповедника и његова смрт, може се рећи превремена, дубоко ју је ражалостила.

VII

Кад је организовала школу у манастиру мати игуманија је приступила остварењу свог другог давнашњег сна, подизању у манастиру великог храма у име Казанске иконе Мајке Божије, која се побожно поштује у обитељи и околини. 1987. године уз сагласност свих сестара мати игуманија се обратила с молбом за дозволу за изградњу храма архиепископу Платону и кад је добила благослов 23. јуна 1875. године приступила полагању темеља. Много је муке, рада и непреспаваних ноћи мати игуманију коштала изградња овог храма. Често би се току успешног посла одједном појавила нека препрека која је наизглед на дуго време требало да заустави радове, али се одједном појављивала и неочекивана помоћ која је као посебна милост Царице Небеске представљала покровитељство Њеној изабраници учвршћујући бодрост њеног духа. Неретко се дешавало да потрошивши последњи новац с тугом и болом у срцу размишља како ће сутрадан да плати раднике, кад се одједном, следећег дана потпуно неочекивано појави неки добротинитељ или преко поште добије прилог за свето дело и то баш ону суму која јој је била потребна да исплати раднике.

Пројекат храма је израдио академик Горностајев, који због велике удаљености од манастира не би сам могао да руководи радовима. Уместо њега радовима је лично руководила сам игуманија. Ништа се није предузимало без њене заповести. Улазећи у најситније детаље градње сву своју снагу је посветила овом послу не штедећи ни своје здравље, ни спокој. Од раног јутра се могла видети са штапом у руци, на градилишту, где је често проводила готово цео дан

одвајајући се од њега само због неких других манастирских послова који су захтевали њено присуство.

Уз Божију помоћ градња је напредовала. Већ почетком 1877. године камени и циглом зидани зидови су били завршени, и био је подигнут главни свод куполе. После тога су били постављени бели мермерни стубови у предворју, за које је прилог дао непознати добротинитељ преко Петра Александровича Брјанчанинова.

Још пре почетка градње храма мати се упознала с духовном породицом недавно преминулог епископа Игњатија Брјанчанинова – аскете и истакнутог проповедника. Крајем 60-их година у штампи су се први пут појавиле његове аскетске проповеди и биографија, коју су саставили његови ученици. Мати игуманија, која се увек занимала за духовну литературу, читајући ова дела била је запањена не само узвишеним речима његових проповеди, већ, што је главно, подударношћу с учењем схимнице Ардалионе. Кад је сазнала да његов рођени брат Петар Александрович живи у Николо-Бабајевском манастиру Костромске губерније (место у којем је епископ био у пензији и у којем је преминуо) и да је тамо настојатељ архимандрит Јустин, његов најближи ученик, мати Арсенија је за време боравка у Москви отпутовала тамо да се поклони праху великог проповедника и да се упозна с његовим ученицима. Архимандрит и Петар Александрович, који је касније постао један од материних поштовалаца, активно су учествовали у изградњи храма помажући својим средствима, саветима, и то не једном, а Петар Александрович је без обзира на своје позне године, на њену молбу путовао чак до Петрограда и Москве због градње. Свестрано образован човек, који је дубоко схватао духовни живот Петар Александрович такође није могао да не примети у речима и духовним схватањима мати Арсеније много заједничког с њему драгим речима покојног брата и та околност га је можда још више зближила с мати Арсенијом према којој је почео да исказује оданост, безгранично поверење и синовску љубав. После његове смрти остао је читав том материних писама која су му била упућена, и чији ће одломци бити наведени на крају књиге.

Готово петнаест година је трајао труд игуманије Арсеније на изградњи храма пре него што је видела да је у потпуности завршен и пре него што је могла да се наслади његовом лепотом.

Овај храм је дивно огледало духовне борбе,
Подвиг монаха у делу спасења.
Он је дело твог скривеног сна,
Он је оваплоћење целог твог живота.
Пред величином дела немоћне су речи,
Нису ни потребни говори громогласни,
Она сама, рођена, певају за тебе,
Певају химну твог живота прекрасног.
Велича те и душа жива,
Велича и камен неми.

Тако се, обраћајући се матери, изразио један млади песник, који је случајно посетио далеку обитељ на обали Дона, и изразио своје одушевљење и осећање пуно страхопоштовања према смиреној трудбеници, његовој

градитељки, која ништа није штедела за подизање на земљи храма Ономе Кома је од младости посветила сав свој живот, Кома је и у својој души, чистој и светлој, спремила одају велику, уређену, спремљену, сву озарену кротким сјајем светлости Христове.

Да, и нехотице човеку долазио мисао: ако с временом људи забораве име игуманије Арсеније споменици које је оставила после себе, ово “камење немо” стајаће вековима подсећајући на њу!

“Храм који је подигнут оскудним манастирским средствима трудом настојатељице и монахиња без сумње представља украс читаве Донске земље,” пише Д.Н.Правдин у свом есеју о Уст-Медведицком манастиру. И заиста, овај величанствени храм изазива усхићење у сваком образованом човеку и наводи на сузе умилења простодушне људе. Ретко се може срести толико префињености, толико укуса, толико простора и светлости као у њему. Почевши од иконостаса који блиста својим тананим позлаћеним дуборезом, с дивним иконама и фрескама које су рад јеромонаха Тројице-Сергијеве Лавре оца Симеона, коју држи шест мермерних стубова у предворју, с дивном куполом у којој је насликана Света Тројица окружена Арханђелима и Анђелима - све до најситнијих детаља он је оваплоћење лепоте и префињености!

Под његовим сводовима, доле, готово у земљи налази се још један храм с олтарем освећеним у име преподобног Арсенија Великог. Он је подигнут од средстава сестре мати игуманије, монахиње Марије. Овде нема ни блеска, ни светлости, ни јарких боја, али својом својеврсном лепотом, тајанственим полумраком он некако посебно делује на душу, подстичући је на молитву и созерцање. Кад се човек моли у њему и нехотице се преноси у мислима у прве векове хришћанства кад су верници морали да обављају службу, да узносе своје молитве Господу у подземним катакомбама. А иконостас подсећа на друго време – време процвата монаштва, пустиножителства. Поред локалних икона с једне стране је насликан први пустињак – Јован Крститељ, с друге – Арсеније Велики, и на крају, Марија Египатска. Колико примера живе вере, дивних подвига, великог самоодрицања! Овај храм је данас нарочито драг сестрама манастира: под његовим сводовима чува се прах вољене игуманије Арсеније и њене сестре – монахиње Марије. Колико се суза, колико се молитава данас узноси тамо док светлуцају кандила на њиховим гробовима.

А у предворју (или трпезарији) поглед се и нехотице зауставља на изрекама о монаштву које су написане на каменим стубовима који држе сводове храма. О многим стварима човек може да размисли, много може да осети, да доживи у души читајући ове мудре речи светих отаца. “Монах је бездан смирења,” читаш у првом од њих, па на даље. “Монах је стражар осећања, молитвеник за цео свет, висина преподобија.” – “Преподобија или уподобљавања Христу,” како је објашњавала мати Арсенија. Свака изрека је читав пут рада на себи, за онога ко се реши да њим крене! И у овом дивном храму испуњеном светлошћу и пространством, који се уздиже изнад земље својим куполама и крстовима и у полумраку доње цркве, и у овим дубокомисаоним изрекама написаним на стубовима, види се иста мисао, иста тежња, исти молитвени порив ка небу, ка Престолу Цара над царевима, којима је била испуњена душа градитељке.

VII

Игуманији Арсенији није био довољан труд који је преузела на себе приликом изградње храма. 10. јула 1874. године, кад се славио спомен на светог Антонија Печерског смирена подвижница је приступила још једном новом подвигу. Проводећи по читав дан у бригаама о изградњи храма и другим пословима у вези с управљањем обитељи, ноћу је почела да копа пећине. Шта ју је натерало да преузме на себе тако велики труд није познато. Да ли је осећала потребу да своје тело смирује физичким радом или њено срце, испуњено љубављу према Богу није знало како да изрази ову љубав? То су знали њена душа и срцезналац Господ. Међутим, ове пећине нам очигледно показују, како изванредан труд њеног подвига, тако и то да се сила Божија остварује у немоћи. Није могуће ни помислити да слаба женска снага може да ископа пећине које и данас постоје у манастиру, и то су их ископале руке које нису навикнуте на физички рад. Јасно је да је и овде деловала нарочита сила Божије благодати.

Њена ватрена љубав према Богу, изгледа није знала за границе, желела је да прослави Његово свето име не само на земљи где Му је подизала олтаре, већ је и испод земље желела да покаже оно на чему се најчешће задржавао њен ум, чиме је увек било исуњено њено срце. *Дажд ми, да срце моје не судит ино што вједати, точију Тебје распјата*, каже се у акатисту Христовом Страдању. Зар није овом мишљу, овом светом жељом горело срце подвижнице кад се борила за свој подвиг?

Посвећујући Богу сваки свој труд, сваку своју мисао, игуманија Арсенија је имала жељу да у недрима земље опише последње дане земаљског живота Господа Исуса Христа, Његова страдања и смрт на крсту, као и да тиме узнесе хвалу Мајци за време распећа Њеног Божанственог Сина. Према овим страдањима Богомајке мати Арсенија је осећала нарочито страхопоштовање. Увек је желела да сачини посебан акатист у којем би било изражено све страхопоштовање и састрадавање хришћанске душе према мукама Мајке Божије. Овим поводом се чак написмено обраћала једном свештенику.

“Имате дар од Бога да прослављате акатистним појањем Господа и Његове угоднике,” писала му је. “Мислим да бисте уз помоћ Божију могли да испуните једну давнашњу жељу моје душе, да сачините један акатист који духом уносим, носим у срцу, али не могу да изразим речима, није ми дат тај дар. Још од ране младости волела сам да читам акатист Христовом Страдању, којим се у стиховима исказује поклоњење страдањима, а који је сачинио светитељ Димитрије Ростовски. Знала сам га напамет, читала и певала на гласове, осећајући умилење у души и скрушеност у срцу. Притом сам се сећала страдања које је претрпела Пресвета Дјева, Мати Божија приликом страдања Њеног Божанског Сина. Како Ју је потресла вест о томе да је Господа издао Његов ученик, како се мучила за време суђења Исусу, за време док је Он трпео поруге и у све дане до Христовог Васкрсења. Увек сам желела да узнесем хвалу овим великим страдањима Пречисте Дјеве, желела сам да Царица Небеска да некеме од православних мисао и усрдност да велича Њено страдање, да подари некеме дар да сачини акатист Њеном страдању од оног времена кад је Она после

четрдесет дана дошла у храм с Предвечним Младенцем и када се надала да ће чути о Њему пророчанства која најављују Његову славу, а уместо тога свети Симон Богопримац Јој је пророковао да ће оружје пробости Њену душу. Затим страдање, кад је у Јерусалиму изгубила Господа Исуса и кад Га је тражила *бољашче* три дана. Тако иде сећање на цео живот Богомајке. Недавно сам вас се сетила и од тада вам се моја мисао свакодневно обраћа и осећај ми говори да ће вам Царица Небеска помоћи да опевате Њена страдања и да ће загрејати ваш дух да сачините умилну песму у част Њених мука. Притом дозвољавам себи да изрекнем неколико својих жеља. Од свих акатиста који су сачињени у част Богородице само акатист посвећен Благовестима (и делимично Успењу) делује на душу тако да јој представља Саму Богородицу Царицу Неба и земље, Виновницу нашег спасења. Други акатисти, који су сачињени у последње време имају траг земаљског. У њима су наведене умилне молбе, али углавном се ту моли за земаљска добра или је присутно изливање земаљске туге! А у акатисту посвећеном Благовестима описана су, колико је то могуће за људски ум, сама својства Богомајке. Моја би душа тако желела да у акатисту посвећеном страдању Богомајке не буду описане Њене муке и кидање – ова Њена осећања су већ описана у плачу Пресвете Богородице због распећа Господа. Желела бих да сваки догађај, свако сећање на страдања која је преживела говори о Њеној чврстој вери, о Њеној непоколебљивој нади, о Њеној безграничној љубави према Господу, Сину Њеном. Њена даровања су била изнад Њених материнских осећања. Њена љубав према човечанству, које је Господ дошао да спаси и ради којег је страдао била би јасна у Њој, стајала би изнад Њених личних осећања и показивала би Њену велику самопожртвованост. Само понижење Господа, које Је није бацало у очајање показује Њено дубоко смирење. Њено одбацавање света, Њено презирање части и славе ради великих циљева које је предвидела Својом пречистом душом. Желела је заједно са Својим Божанским Сином да Он принесе велику жртву и умирући заједно с Њим непоколебљиво је веровала да ће ово бесмртно Семе Које се баца у земљу донети плодове вечног живота за цело човечанство.

Колико има величанства, Божанства у акатиисту посвећеном Страдању Христовом... Опишите нам велики лик Његове Пречисте Мајке Која малаксава под тежином страдања Њеног Предвечног Сина и Која стоји пред Њим с непоколебљивом вером и апсолутно самопожртвованом љубављу. Не молим вас да га напишете одмах или брзо. Нека то буде труд многих година, дело не ума, већ ганутог срца, речи не измишљене, већ из срца изливане у току молитве. Уздам се у то да ће вам Господ помоћи да опевате страдање Богомајке и тиме утешите мој дух и дух многих верника.”

Не зна се шта је мати Арсенији одговорио свештеник и да ли је написао акатист који је она желела, али ово писмо као жива реч саме матере јасно описује узвишено стање њеног духа, ватрену љубав према Господу Исусу Христу и Његовој Пречистој Мајци, она света осећања којима је њено срце увек било испуњено, тим пре у време кад се прихватала новог посла.

Улазак у пећине је из предворја Арсенијевске цркве. Испред улаза је мала просторија у којој се богомољцима деле свеће. У овој просторији изнад врата која воде у пећину је изображење Страшног суда, кад се из њих прође уским

ходником неколико врата срећу се друга врата с иконом изнад њих – Улазак Господњи у Јерусалим. Одатле почиње спуштање у пећине које чији је правац према планинама на југ, на растојању од 77 хвати (отприлике 165 м – прим.Ред.). По свом устројству подсећају на пећине Кијево-Печерске Лавре, зидови и подови од земље су бетонирани, под од цигле је такође заливен цементом. Главни ходник пећина мати Арсенија је назвала “Крсним путем Спаситеља”, овде на зидовима висе иконе с изображењем последњих дана из живота Исуса Христа, почевши од мољења Спаситеља о чаши у Гетсиманском врту завршавајући Голготом, где је у удубљењу зида крст с распетим Спаситељем у природној величини и Мајком Божијом и Његовим вољеним учеником који стоје испред Њега. Други део пећина мати је назвала “Страдалним путем Мајке Божије” у сећање на страдања Царице Небеске које је преживела журећи до места погубљења Свог Божанског Сина. На супротној страни места на којем је насликано падање Спаситеља под крстом налази се икона Мајке Божије која се назива “Седмострелна” или “Симеоново пророчанство”. Ово место приказује моменат кад је Пресвета Дјева журећи ка Свог вољеном Сину и видећи како је пао под тежином крста осетила да Јој је оружје прошло кроз душу.

Мати Арсенија није сама копала пећине. У томе су јој помагале неке од њених блиских духовних кћери и келејнице: монахиње Никодима, Агнија и Викторина (касније – схимонахиња Тихона), која је била нарочито одана својој игуманији. Њој је у последњим годинама свог живота мати Арсенија више пута откривала просвећено стање свог духа и видећи њено смирење, кротост и сабрани живот пожелела је да она још за живота матере прими постриг у схиму.

“Радећи у пећинама,” причале су оне касније, “мати је све време или творила Исусову молитву или говорила акатист Христовом Страдању и седамнаесту катизму из Псалтира коју је знала напамет и коју је и нама заповедила да научимо. Мати је строго забрањивала сувишне разговоре и било шта осим најнужнијег. Понекад каже оно што је неопходно и опет почиње молитву. Кад се умори уместо да се одмара дуго би се ватрено молила испред Распећа и с уобичајеном бодрешћу духа поново прихватала посла.” Често се за време рада догађало да велике грудве земље падну на пештернице, али по материним молитвама никада се није догодио несрећан случај. Једном је огроман камен заједно са земљом пао одозго и замало да убије саму мати Арсенију. На срећу, келејница која је стајала иза ње на време је приметила у своду велику пукотину и не изгубивши присуство духа стигла да гурне мати, тако да ју је камен који је пао само олако ударио у леђа не повредивши је.

На крају пећина мати Арсенија је имала намеру да подигне цркву и чак је за то ископала место. Међутим, није имала ни здравља, ни снаге да оствари ову жељу, јер јој је здравље било у потпуности нарушено изузетним радом. Пећине су биле завршене за освећење цркве светог Арсенија и сада их често посећују богомолници, нарочито из простог народа, који увек с љубављу и пажњом слушају причу монахиња о томе како се трудила мати игуманија лично копајући пећине.

Међутим, без обзира на све своје велике подвиге и труд мати игуманија није остављала своје блиске ученице и духовну децу без речи поуке и утехе. Осим економке Леониде, племкиње из Московске губерније, која је у Уст-

Медведицки манастир дошла у 70. години и која је осећала нарочиту наклоност према матери, мати Арсенија је имала још две блиске младе искушенице од којих је једна била рођака покојне схимонахиње Ардалионе према којој је мати увек показивала нарочиту бригу и старање. Друга је била Јекатерина Михајловна Ведењин, касније монахиња Свјатослава, која се одликовала изванредним духовним поимањем, даром речи, па чак и смислом за поезију. Писала је стихове углавном посвећене мати игуманији Арсенији у којима је дирљиво описивала своју љубав испуњену страхопоштовањем према духовној наставници. С њима је мати игуманија често проводила време, читала много светоотачких књига и причала желећи да у њихову душу улије оно што јој је Господ откривао. Неке њене речи које је записала монахиња Свјатослава су толико поучне и тако описују светлу личност матере, њена поимања и погледе на живот да не можемо да их овде не наведемо. “Кад је прошло четрдесет дана од мог пострига у расофор,” сећа се мати Свјатослава, “била сам с другим сестрама код мати игуманије, а она је говорила: “Ево, сестре, прошло је већ четрдесет дана откако сте се заветовале да ћете свој живот посветити Господу, откако сте наречене невестама Христовим, и у току ових дана трудиле сте се да се подвизавате како је која могла: уздржавале сте се од хране, од сна, стрпљиво подносиле увреде, једном речју, трудиле сте се да се чувате греха у сваком облику. Немојте мислити да је сад, по истеку четрдесет дана све готово и да можете да престанете да се подвизавате. Сад не треба да завршите, већ да удвостручите свој подвиг. Ових дана сте се, да тако кажем, само навикавале на подвиге, училе сте прве лекције, а сад треба да идете даље. Рекла сам, а и саме то знате, да сте добиле назив Христових невеста. А како треба да се понашамо да бисмо биле достојне овог назива? Угледајмо се на невесту која је верена са земаљским жеником. Која је њена главна брига? Она је стално заузета мишљу о свом веренику, стално пази на своју тоалету, да све на њој буде чисто, лепо, да јој лепо стоји, да му се свиди кад дође. Шта је подстиче на такву бригу? Наравно, љубав! Дакле, ако се невеста, верена са земаљским, себи равним човеком толико брине о својој леопоти, каква треба да буде ваша брига, брига невеста заручених с нетрулежним, вечним, најлепшим Жеником? Као прво, морате да навикнете своје мисли да не лете тамо и овамо, да се не баве ситним и ништавним, већ да стално мисле на Њега – на Женика. Треба стално, сваког часа, сваког трена да уносите своје мисли према Њему. Њему сте обећале своје срце у потпуности. Он је наш живот, Он је циљ нашег живота, Он је наша светлост. Шта је веће, шта је лепше од Њега? Чему ћемо стремити? Шта да тражимо осим Њега? Потрудимо се онда да украсимо добродетељима нашу душу за вечног Божанственог Женика...

Уколико нема такве ватрениости и љубави (што је највероватније последица некадашњег расејаног живота) сматрајте да се налазите у положају дужника. Кад сте неке дужни тај дуг вас оптерећује; трудите се да га што пре вратите, много чега ћете се одрећи говорећи: “Не, боље ми је да се некако снађем без ове ствари, боље је да овај новац употребим за исплату дуга!” И понекад ћете се одрећи мира и сна мислећи: “Шта? Ако се успавам пропашће ми време, боље ми је да још мало радим посао за који ће ми бити плаћено, да се отарасим дуга.” Тако је и у погледу хране, и много тога другог. А како је велик наш дуг пред

Господом? Од њега смо добиле живот; земља на којој живимо јесте дело Његових руку, ваздух који удишемо, све чиме се хранимо и одевамо добиле смо од Њега. И то није све, Он нас је изабрао из испразног метежног света и довео у ову тиху луку. Зар нећемо ради Господа жртвовати макар мало свог одмора? Одвојимо сат или колико ко може од времена које трошимо на спавање и искористимо га за молитву како бисмо, одвојивши се од свих брига свим силама разума и душе зааблагодариле Ономе Ко се о нама стално брине. Одрецимо се некада хране како бисмо нешто претрпеле Господа ради, сматрајући овај свој ништавни труд платом за небројена добротинства Божија.”

Желећи да улије својој духовној кћери сећање на смрт, које је толико потребно монаху мати јој је једном приликом рекла: “Монах,” кажу свети оци, мора да има три помисли: мора да размишља о смрти, о суду и о награди. Почела сам да стичем сећање на смрт кад сам постала игуманија. Пошто сам се прихватила посла и бриге о манастиру ужаснуло ме је то што су ове бриге у потпуности обузеле мој разум. Више нисам имала времена да размишљам о души. И тада сам сећањем на смрт почела да се бавим у цркви. Говорила сам себи: а шта ако ме Господ сад, ево овог трена позове, ови моји послови ће остати, оставићу их. Улазећи у цркву говорила сам себи да умирем, како мој ум не би летео у бриге и послове иако су са земаљског становишта исправни... На стицању сећања на смрт треба се потрудити као и уопште на сваком добру – ништа не долази само. Сећање на смрт ће нас довести до размишљања о суду... Страшан је час смрти, али ипак и након напуштања тела душа и даље живи у свету који је створен ради ње. Али шта ће бити с душом кад читав овај свет у којем је живела, с којим је сједињена нераскидивим везама, кад цео овај материјални свет буде уништен кад изгори, кад престане да постоји? Она не може бити уништена, не може да умре заједно с њим, али уједно није способна за други узвишенији живот. Ево на каква размишљања наводи сећање на смрт. Треба га стећи. Одреди себи за правило да сат времена у току дана размишљаш о смрти.”

О молитви је учила на следећи начин: “Човек треба да се моли са страхом и трепетом, са свешћу о свом паду и ништавилу пред величанственошћу Бога. Ако тога нема макар с пажњом према речима молитве, а ако нема ни пажње, онда са самопрекореванјем. Шта се стиче Исусовом молитвом? Као прво, вера у име Исуса Христа, вера да је оно свето и силно, да је Исус Христос живот душе, да је без Њега душа мртва, да је само у Њему спасење. Душа Му се обраћа као живом. Затим, стиче се и виђење свог пада, своје греховности.”

Једном је на опаску коју је изнела мати Свјатослава о томе да не чује на време глас савести како би се уздржала од греха мати рекла: “Човеку је приликом стварања био дат унутрашњи закон и није му био потребан писани закон. После пада исти овај човек, који је добио живот од Творца, који користи сва добра, која му је опет Он дао, толико се удаљио од Господа да је у потпуности заборавио на Њега, да је изгубио појам о Богу и о односима према Њему и ближњима, тако да је требало да буде речено: “*Аз јесам Господ Бог твој.*” Поштуј такве и такве односе са Мном и такве и такве с ближњима.” Услед свеопштег пада и отпадања од Бога глас савести је слаб код свих уопште. Међутим, осим овог заједничког узрока, сваки човек има и друге, своје личне

недостатке који гуше унутрашњи глас. Самоувереност и задовољство својим поступцима потичу од потпуног непознавања сопствене душе, што је веома штетно зато што води у фарисејство. Човек који се задовољава својим поступцима, који није свестан недостатака својих дејстава неће далеко одмаћи. Човек који тражи само правичност или земаљску правду убрзо ће завршити свој пут док је тежња ка разумевању или познању правде Небеског Бога бесконачна као што је бесконачан Господ – циљ ових тежњи. Ако човек делује по земаљској правди то значи да не признаје Небеску правду зато што су оне у потпуности различите. На земљи је Небеска правда распета на крсту.” Други пут је мати учећи је да се снисходљиво односи према немоћима ближњих и да их покрива љубављу говорила: “Ти си образ и подобије Божије, значи, треба очистити, просветлити у себи овај образ који је помрачен страстима. Страсти живе у људској души и ми их не видимо и не схватамо увек. Ето, човек живи наизглед тихо и мирно неко време, затим одједном настаје неки повод и страсти се јако откривају. Управо тада не треба пропустити прилику – Бог ју је послао да би човек спознао своје страсти. Тренутно осећаш завист и равнодушност према ближњима, као да си на свом срцу видела неки гнојави чир. Како сад да га лечиш? Не треба да се трудиш да га залечиш само одозго, зато што ће ако се одозго раница сасуши, гној ипак остати и може да зарази сву крв. Треба исећи, очистити овај чир, истиснути из њега све и онда лечити. Не треба да се бориш с помислом који осуђује ближњег говорећи себи: “Ова сестра уопште није таква, то ми се само чини; то је искушење,” и тако даље, не, треба се ближе упознати с њеним немоћима, не треба одвраћати поглед од њих, треба им се приближити, осетити с болом, у срцу, сву њихову тежину, не треба их гледати као туђе, зато што су оне сестрине, већ заједничкима за све људе, својим сопственим, треба их одболовати, одстрадати и затим их опростити свој својој браћи зато што их је Христос већ искупио и опростио им је. Или, да би ти било још јасније: кад некога страсно волиш, на пример, своје рођаке, ти као да патиш због њихове патње, носиш заједно с њима њихове тешкоће, чуваш их од сваког зла у свом уму. Нека ти то послужи као лекција да тако треба да волиш сваког ближњег. Наравно, то не иде одједном, за један дан или месец, потребне су године, не сме се напуштати труд и уз помоћ Божију жељено ће бити достигнуто. Код нас се овако дешава: јуче смо били непријатељи, данас смо се помирили па смо пријатељи; међутим, треба шире обухватати духовним оком животне околности, треба их дубље разумевати. Све животне околности Бог нам и шаље зато да би се човек учио из њих, да би извлачио духовне лекције из њих. Све ће оне проћи кад се окрене точак живота, али с чим ће остати душа?”

И још је говорила: “Самоодрицање је као неки покров за монаха, једини покров у којем налазимо мир. Одбаци свој разум, своје погледе, своја расуђивања, препусти свачија дела вољи Божијој и њима самима, а теби није потребно ништа осим Господа у Којем је твоје спасење. *Прокљата земља в дјелех твојих*, рекао је Господ Адаму, - *тернији и волци произрастит она тебје*. И даље: *В потје лица твојега сњеси хљеб твој, дондеже возвратишја в земљу из њеја же взјат.*³ Тачне су речи Господа и производи земља нашег срца трње и чичак, односно страсти и грехове све док се наш стари човек, Адам, не

³ 1 Мојс. 3, 18-19.

врати у земљу. И он само у зноју лица, у великом духовном труду, окуша хлеб – духовне дарове. Наше страсти и грехови не престају да расту у нашем срцу до смрти, али ипак престају да тако моћно владају нашим срцем од кад оно окуси молитвена духовна стања. Од тада она губе своју сласт, срце је спознало другу, вишу насладу и ова наслада као да му даје снагу да се одвраћа од грехова и страсти. Душа ће наћи Господа тамо где изгуби себе. Труди се да сачуваш душевни мир у свакој прилици.”

“Циљ монашког живота (говорила је мати Арсенија у својим беседама) јесте чистота срца. Благо онима који су чистог срца, јер ће Бога видети, а чистота срца се стиче живљењем по заповестима Божјим. Само заповести чисте срце. Зато стални труд треба да представља усмеравање свог срца на поступање по заповестима Божјим. Као прво, заволи ближњег као самог себе, - то је први степен, а даље, воли непријатеље и положи душу за *други своја*. Затим заповест о опраштању: изгледа да је остварена кад човек опрости ближњем све чиме га је овај увредио, а колико је у њему очишћења за срце при опроштају, колико је самопожртвовање и смирење? Закон страсти, грађански закон бива уништен духовним законом; опрости не зато што је човек заслужио опроштај, већ зато што је Христос опростио онима који су Га разапели и молио се за њих. Треба усмерити своје срце у корачању по заповестима Божјим. Треба човек да се труди да своје срце препусти Христу угледајући се на Њега. Апостол каже: *Подобни мње бивајте, јако же и аз Христу*⁴, а Господ каже: *Аице заповједи Моја собљудете, пребудете в љубви Мојеј, јакоже и Аз заповједи Оца Мојега собљудох и пребивају в љубви Јего*⁵. Значи, љубав Христова и уподобљење Њему може се стећи непоколебљивим испуњавањем Његових заповести. Ми не само да не испуњавамо заповести, ми их не знамо, оне су нам туђе. Христос је Бог – необухватно, безгранично Биће. Херувими, бестелесне силе светлог ума и чисте воље, неколико хиљада година теже ка спознаји Њега и још ће целог живота тежити. А ми слаби, пали људи, с умом који је помрачен грехом, с изопаченом вољом, али са жељом да се уподобимо Христу не знамо шта да радимо. Умирујемо се кад се наш ум барем унеколико сабере, кад можемо мало да се помолимо у срдачном миру као да је то максимум трагања. Као да нема где даље да се иде... *Теците, теците, да постигнете*, значи, журите, не губите драгоцену време; живот је јако кратак за тако велики циљ какав је наш – уподобљење Христу! Треба одсећи плотске страсти (што је повезано с телесним болом), затим страсти срца, чак и помисли – али зар је то све? Стално желим да вам покажем како је велико поприште рада на себи. Чини ми се да је у вашим очима због нечега хоризонт узан, да је мали круг делатности у духовном животу. Увек, у свакој прилици треба да тражиш знак како да поступиш по заповестима Божјим и биће ти лако на души...”

“Ми јако грешимо тражећи на земљи апсолутно блаженство (још је овако говорила). Пунина душе је Господ. Он је највише савршено блаженство и док се Он не усели у душу њен живот је мука и туга. Ако се догоди да је нешто обузме ова пролазна утеха скрнави срце, чини га неспособним да прими Господа, једном речју, удаљава га од циља. Међутим, ни ова обузетост нечим није погибел. И ту

⁴ 1 Кор. 11, 1.

⁵ Јн. 15, 10.

немоћ треба понети, треба се повити под њом, убедивши себе да је све страсно и телесно у чему живим мој иметак, све остало је Божије. И ако не бисмо пролазиле кроз оштре, јаке страсти не бисмо виделе ситне, у којима смо се све заглибиле. Дакле, не смућујте се, не будите малодушне ако некога нападају страсти. Сећам се себе у младим годинама и још једне сестре. Туговале смо због тога што немамо против чега да се боримо, што немамо прилике да стекнемо венце, што немамо чиме да докажемо љубав према Господу и жељу да пострадамо ради ове љубави.”

“Ако те мучи завист према ближњем (говорила је мати) немој га осудити, учини уступак ближњем, сматрај да си гора од њега, пожели ближњем свако добро, помоли се за њега. Завист умањује, приказује Господа уским, Њега Даваоца свих обилних добара. Зашто је добро потребно само мени, а другима не треба? Господ има тако много добара. Он их штедро излива не само на достојне, него и на грешне, чак и на неверујуће, излива их на сваку твар и на сваку трунчицу. А нас то мучи, желимо да само на себе усредсредимо сву милост, сва добра Творца. А зар је то могуће?”

Други пут би мати рекла: “Не тугуј зато што не видиш ништа добро у себи, немој чак ни тражити добро у себи. Људско добро је мрскост пред Господом. Радуј се својој немоћи, својој слабости. Истинско добро је Господ, Он је разум, Он је и сила. Моли се да Он испуни твоје срце, да Он као истинска светлост просвети твој разум, да Он буде сила која делује у теби, да царује у теби. А твоје ће заувек остати немоћно и слабо. Моли се овако: “Нека буде у мени Твоја воља, Господе, нека буде у мени Твоја сила, која све побеђује и све уређује.” Сав твој живот ће бити тежња ка Господу. У време сваког искушења, у време болести, једном речју – ма у каквом стању да се налази твоја душа усмеравај своје мисли ка Господу. Треба проћи кроз све немоћи природе и увек тежити ка Господу. Јер ти си монах, а монашки чин се зато и назива анђеоским што монах као Анђео мора да стреми смо ка Њему.”

Мати је говорила и видело се да зна из искуства да у неочишћено срце не може да се усели Христос, ма колико човек да се труди. Уверавала је да је нужна борба, да је неопходно уништити старог човека и обновити новог. Сав живот дели се на три дела. Први – живот по страстима каад човек живи по свим жељама плоти. Затим живот по заповестима, кад се човек бори са страстима, кад се труди да поступа по заповестима иако му је то веома тешко. Он час побеђује час бива побеђен. Овај живот борбе са светом кад свет, односно људи, оне који њиме крену виде да је другачији од њиховог, да он није као што су они. Пошто преживи овај период човек (говорила је мати) достиже стање бестрасности. Тада он воли непријатеље, трпи поруге и остало сад већ без боли у срцу, без напора, природно.

IX

Мати игуманија није проводила време само са сестрама које су јој биле блиске по духу. Трудила се да пронађе реч утехе и за оне које су јој биле далеке. Често и дуго је разговарала и с простим народом занимајући се за његове потребе и невоље. Сви су хитали к њој са својим тугама, проблемима, па чак и

страстима. Њена душа пуна љубави није желела да у човековом срцу зло надвлада добро и зато је на преступнике гледала као на несрећне људе и трудила се да им колико год може олакша судбину. Њене речи су се урезивала дубоко у душе слушатељки. Често се догађало да монахиње које би дошле код ње љуте, с жалбом на своје келејнице или сусетке оду умирене, спремне да ближњем опросте сваку увреду. Она је волела понекад да поприча и са светским људима који су често посећивали обитељ и увек наилазили на љубазан пријем у келији настојатељице, на помоћ и подршку у тешким тренуцима живота. Свестрано образована, она ни сад није престала да чита световну литературу, нарочито је са задовољством читала велике руске писце налазећи дубоку психологију у делима Достојевског и других; с интересовњем је пратила текуће догађаје у друштвеном животу, смело је исказивала своје погледе који су понекад били у оштрој супротности с општеприхваћеним схватањима и нехотице откривајући пред својим сабеседницима сву дубину свог блиставог ума и узвишене душе, она их је толико одушевљавала својом беседом да су је често напуштали са жаљењем.

Летом и пред крај пролећа док је Дон још увек био набујао, што је значајно улепшавало специфичну лепоту околину манастира мати игуманију су често посећивале њене рођаке Себрјакове и Ладигине. Да би разонодила девојке (своје рођаке) организовала је излете на другу обалу Дона, где се у шуми налази манастирско имање. Некад је, у млађим годинама, мати волела да их прати и сама при чему су монахиње које певају за певницом певале псалме или друге песме духовне садржине. Мати Арсенија се нарочито за време косидбе трудила да увек сама посети и нечим обрадује своје вредне искушенице доносећи им нешто да се почасте, а понекад су пиле чај на ливади. А оне су са своје стране нестрпљиво ишчекивале дан кад ће доћи мати и не знајући како да изразе своју оданост правиле би јој од зеленила и цвећа столицу, певале њене омиљене ирмосе испуњавајући ваздух својим веселим, живахним, гласовима.

“Ваша мати је поезија манастира,” једном је за њу рекла једна од њених посетитељки из света. Ово је својеврстан израз светског човека који живописно карактерише личност мати игуманије. Она је заиста била живот манастира. Умела је да унесе мир и задовољство, умела је да оживи строги манастирски живот, да улије снагу и енергију онима који су тако живели. Каже нежну реч, погледа милостиво и као да сунце огреје земљу, постаје топло и светло свима у околини. А ако наиђе нека невоља мати игуманија је увек налазила реч утехе, знала је како да умири човека у невољи. И нису се само људи из манастира, него и мирјани често обраћали матери за помоћ. И коликима, коликима је она помогла лишавајући се често и најнужнијег... Колике је изводила на пут указавши им благовремено помоћ и подршку или давши користан савет. Ако би се разболела нека од монахиња мати Арсенија је чак и у последњим годинама свог живота без обзира на велику слабост журила у посету болесници често јој доносећи олакшање самим својим доласком. Многе старице је испратила својим молитвама у други, вечни живот. Чинило се да их смрт није тако плашила, да им је било лакше да умру у присуству своје игуманије. Дешавало се да су неке болеснице имајући јаку веру у мати добијале исцелење по њеним молитвама. Тако је, између осталог, осмогодишња кћи њене старије сестре Наталије Михајловне Греков умирала од упале мозга. Мајка је била очајна и мати

Арсенија је видећи такву несрећу сестре почела усрдно да чита молитве и акатист Мајци Божијој поред кревета болеснице за коју је посаветовала да се причести. Пошто је била готово без свести девојчица је повремено осећала као да се нешто црно, огромно надвијало над њу; после причешћивања Светим Тајнама одједном је осетила да јој је боље и убрзо се опоравила. Такође се по њеним молитвама опоравио дечак, рођак њене келејнице који је патио од разних напада.

Понекад је мати Арсенија читав дан морала да проводи с посетиоцима. Час дође неко неким послом, час с болом у души, час просто да поразговара с матером. По речима: *Грјадучаго ко Мње не изжену вон,*⁶ све је примала, умиривала, тешила, и тек би увече, остајући сама, одлазила у своју молитвену одају, која је била саграђена до њене келије и тамо би у ватреној, пламеној молитви изливала пред Богом своју душу молећи се за све оне који страдају и којима је тешко; или је одлазила ноћу у пећине и тамо се препуштала још већем раду и молитви.

Нико у манастиру није знао како ноћи проводи њихова настојатељица-подвижница. Само би повремено ватрица која је горела под сводовима храма одавала нечије присуство и испуњавала сујевверним страхом срца простодушних монахиња које су често биле у недоумици питајући се одакле се појављује око цркве која се гради тако много ископане земље коју дан пре тога нису приметиле. А следећег јутра, игуманија која би се окрепила сном од сат или два, бодра као и раније и журила би на Литургију где је у речи Божијој црпила снагу за предстојећи дан рада и подвига.

Многе монахиње у манастиру нису разумеваале своју игуманију. Били су им туђи духовни погледи које је она исказивала, нису разумеваале љубав коју је гајила према ближњима. Сматрале су за слабост кад би она дубоко сажалевајући у срцу сестру која је нешто згрешила и видећи у њој искрено покајање и жељу да се поправи љубављу покривала њене немоћи. А кад би љутећи се због неког испуштања монашког правила или негодуюћи због дрског поступка искушенице мати игуманија строго прекоревала, па чак и кажњавала кривца поново су је осуђивале називајући је строгом и гордом... Још мање су могле да схвате оно узвишено, просвећено стање ума и духа које је све више и више достигала. Унутрашњи живот којим је живела био је скривен чак и за оне сестре које су јој биле блиске... А колико је много различитих, само њој знаних духовних стања доживела у последњим годинама свог живота. Догађало се више пута да читајући неку књигу светих отаца пошто јој одједном постане јасан неки духовни појам мати каже својој келејници: “Митрофанија! Као да ми је копрена спала с очију, такав појам ми је сад Господ открио!” Или други пут каже: “Као да су врата преда мном још увек затворена.” А Митрофанија, којој су били туђи доживљаји матере, али која ју је одано волела увек је добродушно гунђала у таквим приликама: “Ето, јуче копрена, данаске врата, ништа не разумем.”

Пошто је од малих ногу ишла у цркву мати Арсенија је одлично знала богослужење и то не само површно, већ дубоко проничући душом у значење сваке песме, сваке речи. Често би је видели у цркви како обилно лије сузе, нарочито за време служби Страсне седмице коју је посебно волела, никад није

⁶ Јн. 6, 37.

стајала не проливајући благодатне сузе умиљења. “Реците за певницом да певају полако,” заповедила би кад се поју стихире Крсту, “тако су дивне ове стихире!” а сузе јој притом лију низ лице. “Од младости сам,” говорила је, “тако волела црквену службу и мислила сам да бих, кад бих била настојатељица, макар један дан у недељи посвећивала искључиво молитви, да се врата храма не затварају цео дан.” Колико је утехе налазила у цркви, колико јој је ствари Господ откривао за време службе, колико је стања просвећености доживела, знала је само њена чиста душа отворена пред Богом, непомрачена било каквим световним сувишним пристрастностима. “Понекад се дешава,” говорила је, “стоји човек у цркви а душа му помрачена неком страшћу или смутњом и одједном реч Божија као неки зрак улази у душу, продире у саму њену дубину, растерује мрак који се у њој налази, сву је просветли, укрепи.”

Мати Арсенија се строго придржавала одредби и обреда Православне Цркве, а нарочито страхопоштовање је осећала према Тајнама Исповести и Свете Евхаристије. Постећи по уставу манастира све постове, она је по сведочанству духовника често прибегавала исповести и у друго време. Дешавало се да буде оптерећена бригада, изградњом храма и да одједном осети да јој савест оптерећују греховна осећања и помисли, па би пожурила да позове духовника и да се пред њим исповеди апсолутно верујући у чудотворну силу ове тајне и желећи да се што пре ослободи тежине греха. Своје погледе који су се у њој од младости укоренили у погледу истинитости вере чврсто је изговарала не плашећи се противречења и увек је ватрено бранила своја убеђења. “Желим да кажем у шта верује моја душа,” писала је једном приликом младом тражитељу истине, који је нажалост ишао лажним путем. “Верујем онако како је изложено у нашем православном Символу вере. *Вјерују во Јединују Свјатују Соборнују Апостолскују Церков.* У мојој души ова вера није проста навика од детињства, него разуман избор моје душе. Од најраније младости моја душа је почела да стреми ка Господу. Без обзира на сву осећајност моје природе моја душа није могла ни на чему коначном да се заустави, није могла ничим да се задовољи, тежња ка вечном, непромењивом ш непролазном указала ми је циљ – вечног Бога. Све што је ван Њега, чак и монаштво, чак и Црква са свим својим обредима и све остало, све узвишено и свето, све је то за мене било само пут према Њему, средство да Њега спознам. Сад, кад је мој живот већ на заласку, кад могу да подвучем црту испод многих ствари које сам доживела на земљи, могу да кажем: исповедам да је оно до чега ме је довела Црква за мене свето, да ми је драго као вечно наслеђе моје душе. Зато је Црква са свим својим учењем, са свим својим Тајнама, обредима и предањима толико драга и свештена као оно ка чему руководи. И моја душа јој толико верује да је спремна да положи душу за свако слово њеног учења, а да не говорим о осталом. Да, спремна сам да не пожалим земаљски живот зарад вечног живота према којем она води. Јасно ми је да људи који су чували чистоту вере нису жалили ни свој положај ни имовину, па чак ни живот да би сачували учење које су сматрали истинитим. Нису служили свету они који су свој живот полагали за реч Божију. Далеко је од земаљских циљева био њихов ум и срце, далеко је од земље живело стремљење њиховог духа. Савремени православни клир поштујем због тога што непоколебљиво чува учење Цркве без измена, не избацујући и не додајаћи му ништа. То је његова

велика заслуга, јер избацивање било чега из црквеног учења сматрам огромном штетом по душу која жели да дође до Бога. Они сами себе лишавају наде и ослободу, поузданих средстава која руководе на овом путу.”

20. децембра 1882. године Господ је мати Арсенији послао велику тугу: умро је њен отац Михаил Васиљевич Себрјаков којег је она веома волела, у 84. години живота. Уз њега су била сва деца. Мати је код њега допутовала недељу дана пре него што је преминуо и до саме његове смрти није се одвајала од његове постеље, служила му је дању, а ноћи је проводила с њим у молитви и беседама. Благодарила је Богу што је умирао не губећи сећање и свест и што је пред његову смрт могла да ужива у разговору с њим, али јој је тешко падала тежина растанка. “Иако је његова кочина била веома мирна ипак ми је било тако тешко као да сам сама умирала,” говорила је после свог повратка из Себрова. Међутим, туга коју је осећала у души није сметала матери да настави свој уобичајени живот; и даље се бавила пословима у вези с управљањем манастиром, исто тако је примала посетиоце, само што је удвостручила свој молитвени подвиг и што је чешће позивала монахиње да дођу код ње нудећи им обилну трпезу ради помена оца. Чак је заповедила да се на њеном балкону просипа зрневље и мрвице хлеба за птице говорећи: “Нека и оне помену тату.”

Х

У међувремену се изградња цркве ближила крају и напослетку је наступио онај давно жељени дан кад је мати игуманија видела да је њено велико свето дело завршено. У лето 1885. године храм је у потпуности био завршен и за 8. септембар је било заказано освећење које је обавио преосвећени Митрофан, који је ради тога специјално допутовао из Новочеркаска с ђаконима, појцима и свитом. У служби је учествовало преко педесет свештенослужитеља, што је службу наравно, чинило нарочито свечаном.

Освећење храма је дуго остало у сећању не само сестринства, него и околних становника. Богомолници су се недељу дана раније окупили ради овог дана у великом броју, а на сам дан свечности народа је било и до петнаест хиљада. Нарочито свечано и дирљиво било је бденије уочи освећења. Кад је многобројни сабор клира у белим одежама с упаљеним свећама громогласно запевао величање Мајци Божијој није било могуће не бити прожет осећањем дубоког умилења и захвалности према Царици Небеској. За ручком, који је гостима понуђен после освећења у манастирској трпезарији било је изречено много честитици мати игуманији, коју су сви хвалили као виновницу свечаности, било је много говора у којима су је хвалили због њеног труда и подвига. Са захвалношћу и смирењем је прихватала све ове у потпуности заслужене похвале. У њеном чистом срцу није било места за таштину. Од срца се радовала и благодарила је Богу што јој је помогао да заврши дело којем је посветила толико труда и снаге. А дивни храм је блистао некаквом нарочитом лепотом, дирајући сав народ који се у њему молио.

Нешто пре освећивања храма јако се разболела монахиња Аркадија која због тога није могла да буде у храму за време освећења, што јој је јако тешко пало, али је Господ утешио болесницу: сањала је како стоји у новоосвећеном

храму и види да су сви његови зидови покривени као уским златним тракама, прилази зиду и види да то нису траке, него натписи имена градитеља, добротинитеља, приложника и радника на изградњи храма. Преминула је убрзо након овог виђења. Зар нам овај догађај не показује нарочиту милост Царице Небеске према свима онима који прослављају Њено свето име?

15. септембра исте године био је освећен и престо у новом храму у част апостола Петра и Павла. Овог пута свечаност је била више породичног карактера. Престо је освештао архимандрит Јутин који је допутовао из Николо-Бабајевског манастира с П.А.Брјанчаниновом и својим искушеницима. Хармоничан и необично пријатан глас оца архимандрита, његово ретко умеће да влада гласом, као и леви гласови његових искушеника надахњивали су присутне у храму. После Литургије сви гости су били позвани у одаје настојатељице којој су јој монахиње поклониле Казанску икону Мајке Божије у богатом окуву коју су саме купиле. Затим су гости били почашћени трпезом која је дуго трајала, јер су многи држали говоре, и дизали здравице. Код свих присутних могла се приметити нарочита топлина осећања, која је свако на свој начин желео да изрази матери игуманији. Између осталог монахиња Свјатослава је прочитала песму посвећену матери, а професор Уст-Медведицке гимназије Д.Н.Правдин се на почетку свог опширног говора укратко осврнуо на историју манастира, затим се дотакао светле личности матери Арсеније и живим, јарким цртама је описао њен духовни живот, њена добротинства која су се простирала и далеко изван зидина манастира. “Постоји и други храм,” говорио је, “и мислима посвећеним њему ћемо завршити свој говор, храм још величанственији, још лепши, још драгоценији у очима Онога Кога су посвећени ови видљиви храмови. Говоримо о храму људске душе, на чијем се стварању, уређивању и украшавању већ много година труди веома поштована градитељка овог храма. Више не говоримо о томе да њеним духом живе монахиње, да овај дух испуњава обитељ, да их укрепљује, усмерава и подржава у подвизима и труду монашког делања, већ о томе колико других људи дугује своје животне усмерење, своје душевно просветљење и мир њеном мудрој савету, њеним речима које се увек дубоко урезују у срце слушаоца, које су увек утемељене на Јеванђељу и делима отаца. Колико је људи, које је повијао ветар сумњи, исцрпљених унутрашњом борбом, измучених противречностима, који су се често колебали и сумњали у саму свету веру, понекад разбијеног срца, колико је несрећних људи долазило у њену келију и излазило из ње утешено, умирено, с обновљеном душом, просветљеног душевног погледом, с љубављу према животу и вером у добро, у истину, с вером у Бога, макар са свешћу о томе да је она неопходна и с чврстом намером да је стекну. Са свима онима који поштују високопреподобну игуманију, како с онима који су овде присутни, тако и с онима који су далеко, дозволићу себи да изразим жељу: да се продужи њен живот и делатност која је толико неопходна, толико благотворна, толико богата плодовима духовног искуства, нека се он продужи у славу Бога, Којег је заволела *паче красних мира сега*, на добробит обитељи и околине, на корист и просвећење многобројних њених поштовалаца на обалама тихог Дона на *многаја, многаја љета!*”

По завршетку изградње храма матери игуманија је приступила спољашњем уређивању манастира. Уместо малих, тесних и осим тога трошних келија

саградила је простране двоспратнице покривене челиком и обновила трпезарију. Подигла је и предивне куће за свештенослужитеље, а затим је обновила и неке економске куће које су биле веома старе, али се тиме њена делатност није ограничила. За последњих 15 година живота подигла је: манастирски метох у козачком селу Урјупинску с црквом у име Пресвете Богородице – у сећање на спасење царске породице 17. октобра 1888. године. Обновљен је и богато украшен манастирски топли храм с новим иконостасом од белог мермера, префињеног рада и основан је скит на имању њене сестре Агафене Михаловне Мержанов. Кад је сахранила мужа Аграфена Михајловна није више желела да остане у свету и молила је сестру – игуманију за благослов да живи у близини манастира, за шта је она, наравно, с љубављу дала пристанак. Ван ограде манастира Аграфена Михајловна је од својих средстава подигла велику једноспратну кућу у којој је живела 20 година уживајући свеопшту љубав због свог љубазног карактера и безграничне доброте. Касније се замонашила с именом Марија, а преминула је 19. јануара 1905. године, пола године пре смрти мати игуманије, на њеним рукама. Своје имање и земљу Аграфена Михајловна је дала као прилог манастиру, где је по заједничкој жељи обе сестре био основан скит и подигнута домаћа црква у име свете Марије Египатске и свете равноапостолне Марије Магдалине. Леп, осамљени пејзаж имања које се налази на обали реке Медведице (притока Дона), старинска господска кућа окружена терасом и великим дрвећем изузетно се свиђала мати игуманији. Волела је да борави ту лети, да се наслађује ваздухом и тишином, и више пута је у последњим годинама свог живота говорила да би волела да напусти дужност настојатељице, да прими схиму и да живи у затвору у скиту. Нажалост, убрзо после њене смрти скит је био укинут и заједно с црквом продат Ани Васиљевној Чарниш. Кћерка покојног брата игуманије Арсеније Василија Михајловича, Ана Васиљевна је дубоко поштовала сећање на мати Арсенију, није желела да тако драго сећање на њу као што је црква скита буде продато у туђе руке, као што је то имала намеру да учини наследница мати Арсеније; измолила је игуманију Леониду да јој уступи кућу и цркву за 5000 рубаља. Ана Васиљевна је већ одавно желела да на свом породичном имању подигне цркву у близини родитељског гроба. Господ је благословио њену благочестиву жељу и 17. августа 1910. године била је освећена мала црква лепе архитектуре. Тог дана се први пут зачуо црквени благовест изнад њој драгих гробова...

Испунила се жеља и саме мати игуманије, која је осећала дубоку тугу због тога што је њен вољени брат био сахрањен далеко од Божијег храма. По речима неких монахиња које су биле на свечаности поводом освећивања цркви осећало се као да је душа мати Арсеније присутна овде, у храму, делећи заједничку радост.

XI

Сав овај огроман труд игуманије Арсеније, ови подвизи који су превазилазили људску снагу, непроспаване ноћи проведене у влажном и хладном ваздуху пећина, овај стални унутрашњи напор борбе за очишћење сопственог срца, и на крају, сва тежина дужности настојатељице коју је носила

преко 40 година, све ово је коначно нарушило материно здравље, које је и без тога било слабо. Готово целе зиме 1904-1905. године је боловала. Осим тога, тужни догађаји ове године нису могли да се не одразе на њено здравље. Пошто је била велики патриота у души нипошто није могла равнодушно да поднесе неуспехе и губитке домовине. С каквим нестрпљењем је очекивала вести о ратним дејствима наше армије, како се одушевљавала читајући о подвизима наших јунака и како је туговала због губитака и повреда. Заузимање Порт-Артура ју је дубоко погодило. “Порт-Артур је заузет,” са скрушеношћу и сузама на очима говорила је сестрама које су се код ње окупиле на Божић. “Како нам је данас тужан празник. Чак се и неколико дана пред смрт жалила доктору, који ју је лечио како јој је тешко пао овај тужни догађај. “Осећам да ми је овај губитак одузео неколико година живота,” говорила је.

У пролеће 1904. године после краће болести умро је њен брат Василије Михајлович, којег је веома волела. Ова смрт је дубоко потресла мати Арсенију: много је плакала спремајући се да иде на његову сахрану и да се од њега опрости последњи пут. Кући се вратила измучена и болесна. И иако се након малог одмора поново прихватила манастирских послова и опет је очигледно почела да живи ради других, од својих блиских ученица, од укућана није могла бити скривена промена која јој се догодила. Као да је једва живела. Мати Арсенија се нарочито тешко осећала ноћу. Јаки реуматски болови у целом телу нису јој давали да заспи, а ако се и дешавало да падне у заборав, након буђења неко време није била у стању да изговори ни реч услед крајње изнемоглости. Само су јака вера и љубав према Богу подржавали њен дух. “Понекад се пробудим,” говорила је сама, “и осећам тако јаку бол у рукама и ногама да тешко почињем да померам једну руку другом, једва се прекрстим, затим дохватим с полице (која се налазила поред самог кревета) књигу – Псалтир, прочитам неколико речи и као да удахнем нешто освежавајуће, после тога устанем, начиним неколико метанија и по милости Божијој осећам да имам довољно снаге чак и да одем у цркву; а ноћу смо Митрофанија и ја мислиле да нећемо доживети јутро. Ето како је јака реч Божија и како дух може да превлада тело...” додавала је мати.

Вероватно је осећала да јој се ближи смрт и зато је често почињала да говори о њој. “Треба да се навикаваш на мисао да ме неће бити с вама,” говорила је једној младој, оданој искушеници, “и учи се да живиш без матере.” Често је помињала покојну схимницу Ардалиону, њене предсмртне беседе и говорила је сећајући се да је схимница умрла без ње: “Да, добро је ако монах умире сам. Желела бих да нико не присуствује мојој смрти.” То се заиста и догодило. Много тога је говорила и другима као да све припрема за своју смрт. “Кад ме не буде било сетите се мојих речи,” рекла је једноом.

У њеном добром, нежном осмеху, у нарочитом сјају њених дивних очију, у целој фигури старице осећао се траг нечег већ неземаљског. Неко нарочито смирење и кротост примећивали су се у комуникацији с другима. “Зар је наша мати раније била таква?” говорили су у манастиру сећајући се своје некад младе, пуне живота и понекад строге, али свима приступачне игуманије. “Слаби, види се да једва хода, а изгледа да је спремна свакога да прими, са сваким да поприча.”

А Митрофанија (најстарија матерна келејница) која је увек чувала своју ватрено вољену игуманију од сувишног умора, нимало није волела “све ове посетиоце” како је говорила. Њено добродушно лице је попримало строг, суров израз кад би ушавши у гостинску собу, која је увек била препуна народа на њено питање: “Што сте дошли?” добила уобичајени одговор: “Код матере, послом.”

“Не, ма шта ће ови посетиоци!” љутито каже и уздахнувши оде да реферише матери знајући из искуства да мати није волела да је други чекају. “Обавезно хоће да разговарају с матером,” додаје вративши се, “а немају појма како је ноћашњу ноћ провела.” А мати Арсенија је сву ноћ провела без сна, патећи од јаких болова у свим зглобовима. Понекад се дешавало да и сама Митрофанија, која је била у пролазној соби одболује читаву ноћ и да мати игуманија заборављајући на своју болест по читаве сате стоји поред кревета своје верне послушнице.

У фебруару месецу мати Арсенију је задесила нова мука. Упокојила се њена снаха Анастасија Михајловна Себрјакова, удовица њеног вољеног брата, која је боловала само неколико сати. Ова изненадна смрт је због нечега нарочито погодила матеру и она је више пута говорила људима из околине: “Сад је већ на мене дошао ред да умрем; чини ми се као да ме смрт прати, као да лебди изнад мене, и осећам њен дах.” Овај осећај је био толико јак и тако ју је узнемиравао да је пожелела да се и у неуобичајено време причести Светим Тајнама. Дан уочи тога је одслужено бденије за време којег се она усрдно, са сузама молила, а следећег дана се исповедила и причестила, па је почела да се осећа мирније и снажније.

У току свог управљања Уст-Медведицким манастиром које је трајало преко четрдесет година игуманија Арсенија је више пута добијала благослов Светог Синода, имала је напрсни крст и крст с драгоценим украсима који је добила из кабинета Његовог Височанства цара, знак Црвеног крста за рат 1877-1878. године, медаљу у сећање на владавину цара Александра Трећег и 1905. године је била награђена Библијом коју јој је Синод поклатио за манастирску школу. Ова Библија је добијена после смрти игуманије. Осим тога имала је напрсни крст с драгоценим украсима, који су јој сестре из обитељи поклатиле уз дозволу виших власти поводом тридесетогодишњег јубилеја управљања манастиром.

25. јуна 1905. године сестре Уст-Медведицког манастира су отпратиле своју вољену настојатељицу у Саров. Мати игуманија је без обзира на болест и јаку слабост желела да обавезно испуни своје обећање да дође у Саров и да се поклати моштима дивног старца Серафима према којем је гајила топлу веру. Волела је да обиђе света места на којима је налазила одмор од својих многобројних брига. Чести реуматски болови, који су понекад трајали месецима, такође су је приморавали да се позабави лечењем тако да је две године путовала на Крим и у Одесу у бању. Међутим, сестре је никада нису пратиле с тако тешким осећањем као сад, видећи како је слаба ии онемоћала. Она сама као да је желела да се растане од њих. Нарочито нежно и љубазно се опходила према монахињама које су дошле да је испрате, можда предосећајући да их види последњи пут. Уочи одласка пожелела је да се одслужи парастос на гробу њене духовне наставнице схимонахиње Ардалионе и за време парастоса се ватрено, са

сузама молила, а после службе је позвала олтарску монахињу Веронику и показала јој је место на којем би желела да буде сахрањена, заповедивши да о томе каже монахињи економки манастира кад отпутује.

Видећи да је мати тако слаба многе сестре су изражавале жељу да је прате, али је она пожелела да поведе само једну, одану келејницу Агнију која је с њом живела преко четрдесет година. “Путујем с радосним осећањем,” говорила је некима, “тако желим да дођем у Саров, да се поклоним моштима преподобног.”

У Москви се мати игуманија разболела и била је приморана да две недеље проведе код своје рођаке Софије Александровне Ладигин, тако да је у Саров стигла тек 12. јула.

Дирљивим речима описује своје прве утиске о Сарову у писму економки Леоноди, које је у манастир стигло три дана после њеног упокојења. “Допутовала сам овде тако радосна и задовољна,” писала је. “Одмах првог дана по доласку после касне Литургије преподобном је служен молебан с акатистом, помињала сам за здравље све вас, сестре манастира и наше духовне оце. Затим, кад сам попила чај, отишла сам у обе пустиње баћушке оца Серафима. Целим путем до тамо кроз шуму ишла сам одушевљено, а даља пустиња је у мени изазвала умилење и дала ми је много духовне утехе; као да отац Серафим још увек живи у њој, трагови његових подвига су и данас живи и говоре о њему тако јасно, као да га човек сад види. Његова келија с унутрашњим, тајним пролазом у тајну пећину у којој се крио од људи кад је тиховао 13 година, место на којем је хранио медведа, мсто где се молио на камену 1000 дана, место где су га готово до смрти тукли разбојници, све ово говори о његовом труду, о његовим неизрецивим подвизима. И ја, недостојна, ишла сам с духовним одушевљењем по местима скупљајући по шуми борове шишарке и осећала сам како је он сам, жив, присутан тамо. Затим, у оближњој пустињи сам се купала у извору. И била сам тако срећна и задовољна. После вечерње сам се разболела. Два пута сам поднела ову болест у току пута, али овде је било мање удобности него у Москви. Ако се опоравим мислим да никуда не свраћам, чак ни у Дивејево. За један дан овде добила сам толико духовне утехе да благодарим Господу за Његову милост. Мислим да идем право кући, где ми није страшно ни да болујем и где желим да умрем.”

По доласку у Саров, причала је Агнија, мати игуманија је пожелела да поједе нешто из манастирске трпезарије. Испоставило се да је храна груба и тешка, нарочито за болестан желудац. Следећег дана ју је опет заболоо желудац и она је ослабила до те мере да је четири дана лежала готово непокретна. Морале смо да се обратимо доктору, који јој је мало олакшао болест тако да је 19. јула на дан празника и обретења моштију преподобног Серафима мати, иако једва, ипак могла да дође у цркву. За време док литије с моштима преподобног она и Агнија су стајале на високој припрати топлог храма “Живоносни источник”, одакле се добро видела литија. Са сузама умилења мати се молила сећајући се вероватно у овим свечаним тренуцима своје рођене обитељи, а можда се њена душа испуњена духовном радошћу, одрешивши се од свега земаљског припремала за прелазак у други свет. Ништа нарочито мати Арсенија није о томе говорила својој послушници, тако да Агнији која је видела како бодро стоји, ни из далека није падала на памет мисао да су то материни последњи дани. Само ју је те

вечери узнемирила питањем: “Агнија, а у случају да умрем, где ћеш ти да идеш?” “Нећу вас овде оставити,” као да јој се нехотице отргло у одговор. “У том случају треба одмах да закажеш метални ковчег,” рекла је мати. Сећајући се касније ових речи Агнија је израчунала да би ковчег да је тад био поручен стигао управо на дан кад је мати умрла.

Следећег дана осећајући да јој се снага не враћа мати је одлучила да још остане у Сарову и почела је да се припрема за Причешће желећи да се причести Светим Тајнама 21. јула. У манастир је послала депешу да због болести не може да се врати до 22. јула као што је хтела. Без обзира на слабост, свакодневно је долазила у цркву и Господ јој је помагао да, како је сама говорила, с великим подвигом стоји на служби, чему се Агнија веома чудила. Последње дане мати је, по њеним речима, готово у потпуности проводила у молитви. И ходајући и седећи и лежећи у соби на кревету певала је ирмосе: *Ти моја крјепост, Господи, Ти моја и сила, Ти мој Бог, Ти моје радованије, не оставл недра Отча и нашу нишчету посјетив, тјем с пророком Авакумом зову Ти, сиље Твојеј слава челољубче!* и други: *Услишах, Господи, смотренија Твојего тајинство, разумјех дјела Твоја и прославих Твоје Божество!*

Враћајући се из цркве 20. јула мати је срела расофорну монахињу из свог манастира, Лију, која је дошла у Саров на ходочашће. Обрадовавши јој се мати Арсенија јој рече да пређе у њихову собу. Лија није очекивала да ће мати игуманију затећи тако слабу и болесну и с радосћу је остала код ње желећи да јој послужи на сваки начин. Ујутру 21. спремајући се за причешће мати Арсенија рече својим послушницама: “Пошто сте ви овде једине из манастира са мном с вама се опраштам као од свих сестара.” Затим је осећајући вероватно, велику слабост обративши се Агнији додала: “Можда ће ми у цркви позлити, пашћу у несвест, али ти немој да се плашиш.” Тако се до последњег тренутка бринула за мир других.

Мати више није могла да иде у цркву пешке и зато је заповедила да се изнајме кочије. Кад је дошла у цркву преподобног Серафима, где се увек служи рана Литургија, мати је пожелела да прво целива мантију преподобног, а затим је отишла за леву певницу где су јој монаси припремили место. Мати се причестила стојећи, али ју је снага готово сасвим издала тако да у гостионицу није могла да иде пешке. На изласку из храма мати је нарочито штедро давала милостињу и заповедила је Агнији да дели новац не жалећи. Ту је срела сестре из Самарског манастира и њима је дала већу количину новца молећи их да се моле за њу.

Телом слаба, али радосна, бодра духом, мати се вратила из цркве и мало се окрепила храном, па је пожелела да се прошета – да се надише свежег ваздуха. Агнија је изнајмила кочије. Прво су отишле на пошту, а затим на извор где се умила. Успут је срећући инвалиде и просјаке мати игуманија и овде делила много милостиње.

На вечерњу и бденије више није могла да иде. Потпуно слаба, пред вече је почела да осећа неку тугу, сећала се своје обитељи, блиских сестара и говорила је да јој је душаа тужна, да иако је смрт не плаши ипак би желела да умре у рођеној обитељи. Желећи да удахне свежег ваздуха села је поред отвореног прозора. Већ је падао мрак. Одједном јој се отео неки необичан, дуг уздах, који

је јако забринуо Агнију. Пошто је приметила промену на лицу матере Агнија је упорно молила за дозволу да позове доктора на шта је мати иако нерадо ипак пристала. Доктор је умирио Агнију рекавши да не сматра да постоји опасност, посаветовао је да стави игуманији облоге од сенфа на груди и преписао је лек. По његовом одласку Агнија је желала да помогне матери да легне, али је мати одједном сама брзо легла на леђа. Очи јој се раширише, постадоше блиставе и радосне. Видело се да созерцава нешто за њу необично и радосно. Лагано, ћутке, она уздахну још два пута и њено лице постаде још светлије и радосније. Затим још једном последњи пут уздахну и њена душа мирно одлете ка Господу, без јецаја, без мучења, а јој очи остадоше отворене, као да је и даље видела. Агнија их је сама затворила чудећи се тако мирном упокојењу без боли.

Било је прошло десет сати увече. Дубоко потресена и збуњена Агнија није сама могла да обуче тело покојнице Облацила ју је Лија уз помоћ дивејевских монахиња, које је мати ујутру видела у цркви.

Мати игуманија коју су сви поштовали за живота, која је била позната чак и лицима на високој дужности, која је била толико вољена у својој рођеној обитељи - мати игуманија Арсенија, умрла је као усамљена путница и туђи људи су облачили њено тело. Чак није имала ни монашку мантију и настојатељ Саровског манастира је послао своју, кожни појас је дала Лија, а параман (део монашке одеће, прим.Ред.) за покривање лица почивше по монашком уставу, донет је из Дивејева. Чим су чуле да се мати Арсенија упокојила самарске монахиње су пожуриле да дођу нудећи се да читају Псалтир поред њеног тела сећајући се како је мати била нежна према њима. Следећег дана тело покојнице је стављено у ковчег, покривено памучним покривалом, и самарске монахиње су га уз појање *Свјатиј Боже* пренеле у гробљанску цркву у којој се налазило до опела. На жалост, није било дозвољено да се у цркви чита Псалтир, читале су га у соби. 26. јула из Москве је матерна рођака Ладигина довезла метални ковчег у који је стављен дрвени ковчег с прахом мати Арсеније после парастоса, који су одслужила четворица јеромонаха.

XII

У међувремену су у Уст-Медведицком манастиру сестре очекивале повратак своје игуманије. 16. јула монахиња-економка је послала по њу коње на станицу Себрјаково. Иако је депеша о томе да мати због болести не може да се врати пре 22. јула многе ражалостила нико се није нарочито забринуо. Само су њене најближе и најоданије ученице осећале тескобу у души и тешко предосећање да ће се догодити нешто страшно. И то страшно се догодило!..

22. јула у 2 сата економка је добила злокобну депешу од Агније с вешћу да је мати игуманија преминула. Брзином муње ова вест се раширила по манастиру и ужас је испунио срца сестара. Зачули су се неописиви јецаји и плач. Изгледало се да се читава обитељ слила у један тужни вапај... Једне сестре су журиле код економке да сазнају детаље, а друге јачег духа су тешиле малодушне. Неке сестре су не обраћајући пажњу на друге јецале гласно као мала деца која су постала сирочад. Тугу блиских, келејница и духовних кћери није било могуће описати.

У 3 сата зачуо се први тужни удрац звона изнад манастира и лагано, ударац за ударцем почела је да се разлеже звоњава за покој душе, позивајући осиротеле сестре у храм на први парастос драге настојатељице, коју су горко оплакивале. Тешко ми је и да се сећам какав је то парастос био! Плакали су сви, почевши од свештенослужитеља па до мирјана из оближњих салаша, који су сазнали да се упокојила мати игуманија, коју су сви волели и поштовали. Монахиње, искушенице, манастирске ученице, све су хитале у храм, једне да плачем дају одушка својој, како је изгледало, прекомерној боли, друге да се помоле за покој душе свима драге, у том тренутку незамењива матере. Она је за њих заиста била незамењива!

Изгледало је да је с њеном смрћу манастир лишен свега. Она је била и наставница и мудра руководитељка, и мати пуна љубави и онај узвишени идеал самопожртвованог созерцатељног живота којем се свака од њих трудила да подражава колико год је могла. Уз њу је било лако и безбрижно живети. “Како мати благослови; мати зна,” говориле су препуштајући као деца све своје бриге и поступке њој да о њима одлучује. Ако се неке догодило да осети сумњу, журиле су код ње и она је често једном мудром речју решавала питање о којем је сестра размишљала неколико дана. Ако би некога задесила туга мати је умела да утеши нежним погледом, понекад неком добром речју, осмехом... Сад им је било страшно да спознају да је све завршено, да је више неће видети, да више неће чути њен глас, да су постале сироте, да су остале беспомоћне, и да је она мати коју су толико волеле умрла негде далеко-далеко од њих, у самоћи, можда у јаким боловима. И само мисао да је својим праведним животом заслужила награду од Господа Којег је заволела свим срцем, свом душом, ради Којег је носила огромне подвиге, мисао да својом бесмртном душом види и осећа њихову тугу и да тамо, пред Престолом Цара Славе, узноси своје молитве за њих, је као радосни сунчев зрак развејавала мрак чамотиње и туге дајући им могућност да кажу: *Да будет воља Твоја!*

Тек су тада после њене смрти сестре сазнале и почеле да говоре једна другој о још једном подвигу своје настојатељице. Испоставило се да је мати игуманија без обзира на своје слабо здравље, подражавајући древним подвижницима, носила на свом телу измученом од рада и болести тешке гвоздене вериге. Данас се оне заједно с другим стварима игуманије налазе у стакленој кутији у ризници и сестре се, гледајући их с умилењем, диве великим самопожртвованим подвизима своје блажене игуманије.

У међувремену је економка Леонида одмах заповедила да се пошаље депеша преосвећеном Атанасију, Донском архиепископу. Саопштавајући му да се мати игуманија упокојила замолила је за дозволу да се њени посмртни остаци пренесу у њен манастир. Са забринутошћу су монахиње чекале одговор на ову молбу. Мисао да им можда неће бити дозвољено да превезу тело матере испуњавала је њихова срца ужасом. Међутим, Богу је било угодно да их макар мало утеши. Два дана касније добиле су одговор од архиепископа.

Изразивши своје саучешће због смрти мати Арсеније владика је саопштио да су на његову молбу тамбовски архијереј и губернатор дозволили да се тело покојнице пренесе у њен рођени манастир. Свима је лакнуло и почеше припреме за одговарајући дочек посмртних остатака игуманије. По жељи економке у

Саров је по матеру отпутовао њен духовник отац Фјодор Прокопјев у пратњи неколико монахиња, а у манастиру су сестре почеле да припремају гробницу у доњој цркви преподобног Арсенија, у којој су се сада свакодневно служиле Литургије и парастоси. Сестре су само у молитви проналазиле утеху и олакшање у својој несрећи. Нестрпљиво су чекале драго тело мати Арсеније. Чинило им се да је велика утеха да плачу поред њеног ковчега, да јој испричају, као живој, своју тугу. И на крају су добиле обавештење из Сарова да ковчег с материним телом треба да стигне на станицу Себрјаково у ноћи између 29. и 30. јула.

Сестре су се ускомешале: свака је хтела да што пре дочека драги прах, и неке су измолиле од економке дозволу да иду на станицу да га дочекају. Међу њима сам била и ја грешна! Како је то дивна ноћ била! Чини ми се да је никада нећемо заборавити. Осим монахиња окупили су се и становници села Михајловка и Себрово, углавном деца и унуци сељака, бивших кметова Михаила Васиљевича. Сви су знали мати игуманију, неки су чули за њене подвиге, други су више пута били у манастиру, својим очима су видели њена богоугодна дела; многима је она још за живота помагала, давала им је добар савет, подржавала их у тешким тренуцима. Сви они су сада журили да дочекају њене посмртне остатке, да им се поклоне и одају последњи хришћански дуг. Допутовала је и рођака мати Арсеније, Александра Васиљевна Комлев, а сат времена пре доласка воза дошли су и клирици из села Михајловка који су желели да дочекају тело покојнице и да одслуже парастос. Очекујући с напетом пажњом долазак воза народ се груписао на платформи; често су се у гомили чули или тужно јецање или молитвени уздах, или уздржани шапат. Људи су тихо причали о мати игуманији, сећали се догађаја из њеног живота, распитивали се код монахиња о њеном путовању у Саров, о писмима која су у манастир стигла након њене смрти.

Напокон се у даљини појавио воз. Тешко је описати овај за душу потресни тренутак, кад је уз незадрживе јецаје сестара, успоравајући, воз ушао у станицу. Сестре нису издржале сестре и гласно јецајући потрчале су према вагону у којем се налазило тело игуманије, коју су оплакивале. Међутим, и овде их је чекало искушење. Представници управе железничке станице нису хтели да отворе вагон до јутра и само су сузе и њихове сталне молбе омекшале срце шефа станице тако да је дозволио да се вагон отвори.

Ковчег с материним телом се појавио на платформи! Са осећањем страхопоштовања окружили су га сви присутни... Неко је плакао, неко се молио, неко га је целивао изливајући своју тугу у сузама. На самој платформи било припремљено све што је потребно за службу и убрзо је почео саборни парастос! Прошло је два сата по поноћи. Тишина је била некако нарочита, свечана, унаоколо није било никаквог звука, као да је све замрло пажљиво ослушкујући свети песмопој, само се понекад чуло нечије уздржано јецање, шапат молитве и на тренутак прекинуто појање за покој душе се поново уносило ка небу, украшеном милијардама звезда. А доле, око ковчега маса народа је с упаљеним свећама уносила заједно с димом кадионице своје молитве упућене Творцу васељене за покој новопрестављене. Било је тако мирно да се ниједна свећа није угасила, што као да је сведочило да је живот покојнице, као ватра увек гори од љубави према Богу.

Чудно. У том дирљивом тренутку, кад је како се чинило, туга достигла крајњу границу и кад су сузе незадрживо текле по лицима присутних људи који су се молили одједном је неко слатко, утешно осећање испунило душу, угушило тугу, уливајући мир у срце. Зашто ли се то догодило? Да ли је тако умирујуће на околину деловало тихо црквено појање, да ли је ноћна тишина умирила буру душевне туге, да ли је звездано небо послало с висине мирни поздрав? Ко може да објасни? Жив је Господ и жива је душа праведника. Мислим, и тада сам осећала свим бићем и срцем до краја испуњеним тугом да је у том тренутку праведна душа саме мати Арсеније напустила блажена станишта како би била присутна овде, поред свог тела тешећи неземаљском утехом тужни дух осиротеле духовне деце, која су се окупила да је дочекају. И то нисам осећала само ја, чак су и многи мирјани говорили да су за време парастоса мати Арсеније осећали неземаљски, блажени мир. “Несумњиво је,” говорио је епископ Игњатије у једној од својих поука, “да је покојник стекао милост Божију уколико је приликом погребња његовог тела туга људи око њега растворена неком непојамном радошћу.”

Да, несумњиво је да се душа мати игуманије Арсеније наслађује тамо, у загробном свету, рајским блаженством, које је Господ припремио онима који Га воле. Зар као доказ за то не служи сав њен дуги живот, који је представљао читав низ подвига, дивног самоодрицања и безграничне свете љубави? И ако је Господ обећао да ће дати награду за чашу воде, која је дата једном од ових малих, тим пре ће је добити она која се од младих година у потпуности посветила служењу Богу и ближњима...

Већ је свануло кад је литија с ковчегом, који се налазио у дрвеном сандуку унапред припремљеним путем кренула од станице Себрјаково кроз село Михајловка, где је поред цркве, по жељи локалног клира био одслужен парастос и где је свештеник Јован Минервин изговорио одговарајућу беседу... Док су монахиње певале *Свјатиј Боже* процесија се лагано кретала сеоским улицама у пратњи мноштва народа, који је желео да мати игуманију испрати до имања Василија Михајловича Себракова, које се налази на око осам врста од станице, где су имали намеру да се зауставе. Имање је у то време било празно, јер је његова власница најмлађа кћи Василија Михајловича, Ана Васиљевна Чарниш, с болесним мужем боравила у Одеси и није могла да присуствује сахрани мати Арсеније. Иза баште, недалеко од куће господара, где се налазио крст с породичном гробницом Себрјакових народ се зауставио с прахом мати игуманије и поново је, по усрдности михајловског клира био одслужен парастос. Овде су много суза пролили познаници породице Себрјаков. Живо су се сећали с каквом љубављу и поштовањем је Василије Михајлович увек дочекивао своју вољену сестру игуманију, кад је долазила код њега у госте да се мало одмори од манастирских брига међу члановима породице. Пошто су је сви рођаци веома волели она је својим доласком увек доносила радост у њихову породицу. Нарочито последњих година, кад су и он и жена остарили, кад су често боловали и кад им је била потребна духовна утеха. Сад је све унаоколо било тако туђе и празно. Само је одана послуга изражавала своју жалост и саучешће. Одавде је процесија кренула преко станице Ардачинске и Кепинске, преко салаша Зимник и Подољховски у који су стигли касно ноћу и одлучили да ту преспавају. Са

захвалношћу и топлим осећањима и сад се сећам љубави и нежности коју су простодушни становници козачких села указивали монахињама које су пратиле тело. У близини насеља чекале су их гомиле народа који се са побожношћу прикључивао процесији и који је пратио материн ковчег далеко ван салаша. Жене су износиле хлеб, диње и лубенице, заустављајући кола, простодушно су нас гостиле оним што им је Бог дао, трудећи се да нежним речима утеше тужне. А кад су монахиње-појци певале *Свјатиј Боже* сви су се усрдно молили, чак и са сузама. У Подољховском салашу су жене козака молиле за дозволу да на ковчег мати игуманије ставе венац од цвећа и зеленила. Доносиле су на рукама децу да целивају ковчег и нарочито су се трудиле да на све начине умире монахиње. Тако је дирљиво било видети ову искрену љубав простих људи према сећању на покојну мати игуманију.

На крају је наступио дан кад су сестре Уст-Медведицког манастира дочекале прах игуманије Арсеније, коју су тако горко оплакивале. Од раног јутра 31. јула велики део сестара се упутио на станицу Уст-Медведицка, чији су становници замолили за дозволу да приме тело мати игуманије. У дворишту Воскресенске цркве ковчег је извађен из сандука и сестре су га саме унеле у цркву где су шесторица свештеника уз огромну масу народа одслужила парастос, а старешина цркве, отац Митрофан Петров, је у неколико дирљивих речи изразио заједничку тугу због смрти игуманије Арсеније коју су сви дубоко поштовали и искрено волели.

После парастоса кочег је подигнут и монахиње су га кроз цело село пронеле уз звоњаву звона за покој душе и погребне песме. Сестре су желеле да га носе и до манастира, али их је снага издала и поново су морале да ставе ковчег у сандук и да га колима доведу до брда Пирамиде одакле се види манастир. Овде су процесију дочекале све монахиње и искушенице, на челу с оцем Фјодором Прокопјевом, који је у манастир допутовао претходне вечери.

Економка манастира Леонида и други манастирски свештеник Петар, који је тада био у гостима код своје рођаке, и још двојица свештеника, отац Поликарп и јеромонах Петар који су допутовали на сахрану, као и све монахиње које због старости или болести нису могле да дођу до Пирамиде дочекале су с поштовањем које доликује игуманији тело преминуле матере на самој капији.

Уз дирљиво појање *Свјатиј Боже*, у пратњи хиљада људи, ковчег је унет у цркву где је стављен на средину и затим је отац Фјодор рекао неколико дирљивих речи које су изражавале и његову и свеопшту тугу манастира, а отац Поликарп је одржао следећу беседу која је дуго остала у сећању манастирских сестара.

“Блаженства достојна и незаборавна мати наша, игуманијо Арсенија! Завршен је твој благочестиви подвиг, који си преузела Бога ради; завршило се твоје ходочашће у манастир преподобног Серафима Саровског, и авај, завршен је уједно и подвиг земаљског живота. Ево те у твојој рођеној обитељи, у храму који си подигла, сестре манастира, твоја духовна деца и познаници су око тебе очекујући утеху и поздрав. Погледај их својим дубоким очима препуним љубави. Реци им реч љубави! Подели с њима оно духовно надахнуће, она осећања којима је била испуњена твоја душа на местима великих подвига и труда преподобног. Међутим, авај, твоје очи, у којима је увек блистала љубав,

нежност и добронамерност, заувек су угашене и скривене у гробу; твоја уста која су говорила речи вечнога живота, која су изливала лековити балсам за страдалне душе, која су укрепљивала немоћне, подизале оне који падају, затворена су заувек и нико више неће чути твоје слатке речи. О, велике туге! Неизрецива је тежина изненадног губитка. Али сестре, немојте туговати преко мере, као оне које немају наду. *Блажени мртви, умирајушчије о Господје*. Уистину је блажена мати наша, која је умрла у Господу, Којем је целог свог живота верно служила. Зато је Господу било угодно да Му преда своју праведну душу код великог молитвеника преподобног Серафима и да заједно с њим стане пред Господа. Неће бити погрешно, и неће бити против било чијег убеђења, ако у уста покојнице ставимо речи апостола: *Подвигом добрим подвизахсја, теченије скончах, вјеру собљудох, и прочеје собљудајетсја мње вјенец правди, јего же воздаст ми Господ, в ден он - праведниј Судија*.⁷ Ко ју је знао у монаштву, као начелницу монахиња, он зна и подвиге њене и течење, и веру њену и не може да не види да јој је праведни Господ припремио венац правде. Сетите се подвига девствености, чистоте, сиромаштва, поста, уздржања, осамљивања и молитве, ревности за славу Божију, послушања и труда до последње снаге, трпљења и кротости, мајчинске бриге о сваком и снисхођења, и зарадујте се уздањем да ће је Господ настанити у небеском дворцу славе и радости, у којем се разлеже глас славља и оних који празнују непрестано, где она окуша неизрециву сладост од созерцавања неизрециве доброте и лепоте лица Самога Бога. Утешите се, сестре! Покојница вам је и после смрти блиска као што је била и у животу, и њен прах ће овде бити свето семе, један од духовних темеља ове свете обитељи. Њен живот ће бити велики пример за подражавање. Гледајући на крај живота покојнице угледајте се на њену веру, и примите, сестре, у наслеђе од ње образ непоколебљиве вере, чврсте наде и јеванђељске љубави. Прими од нас, незаборавна наша мати игуманијо, као последњи данак љубави и захвалности, обилне сузе, ватрене надгробне молитве и с висине небеске благослови осиротело твоје духовно сестринство на трпљење, благост, на добар живот. Сети се пред Богом и нас, који по дугу пастирства стојимо поред твог ковчега, а нама нека Господ Бог пошаље да те вечно помињемо!”

Ковчег с материним телом остао је у манастирском Казанском храму неколико дана, јер су људи осим сестара из обитељи са свих страна долазили да се опросте од мати и да се поклоне њеном праху. Много је овде било проливано искрених, горких суза... Сећали су се људи и добротинастава којима је мати за живота обасипала све оне који су јој се обраћали... Храм се није затварао: даноноћно се читао Псалтир. И тако је неприметно дошао 2. август, дан за који је била заказана сахрана. На касну Литургију дошли су са станице свештенослужитељи. Људи су све време службе плакали, дошло је огромно мноштво народа. Неки клирици су изrekli дирљиве поучне беседе, у којима су проповедници изражавали саучешће и жалост због смрти покојнице, сећали се њеног живота пуног разноврсних подвига, њене љубави према страдалницима и патницима, које је увек тешила помажући им делом или лепом речју увек пуном вере и уздања у Промисао Божји, хвалећи њен живот у посту, њен труд управљања манастиром, њено узвишено расуђивање и поимање хришћанских

⁷ 2 Тим. 4, 7-8.

догми, расуђивање о духовним предметима, о којима је толико волела да разговара с духовно развијеним лицима. “Имао сам прилике да разговарам с покојником,” говорио је у својој беседи вероучитељ свештеник Алексеј Лазаревски, “о најузвишенијим предметима - о Господу Богу и Његовом односу према свету и човеку, о анђелима, добрим и злим дусима, о оваплоћењу Сина Божијег, о страдању, смрти и васкрсењу Господа нашег, о Цркви Христовој, о светим угодницима Божјим, о последњим судбинама света и човека. С каквим страхопоштовањем, с каквим одушевљењем, с каквом духовном насладом је излагала своје мисли и расуђивања, речима јасним, равномерним префињеним и како је с дубоком пажњом слушала моје немоћне, слабе речи о овим највећим истинама! Како је дубока расуђивања изражавала о питању слободе воље разумних бића, о греху, о унутрашњим срдачним греховним кретањима о средствима за борбу против њих! Колико су танана и темељна била расуђивања покојнице о антихиршћанским усмерењима мисли!” Дивећи се њеној праведној кочнини говорио је: “Њена душа која се одвојила од тела на крилима молитава Пресвете Богородице и преподобног Серафима винула се ка Престолу васкрслог Господа да созерцава у мери, која јој је доступна, безусловну истину, бесконачно добро и неизрециву лепоту Самог Господа нашег Исуса Христа.”

По завршетку Литургије почело је опело покојнице у присуству деветорице јереја и тројице ђакона. Складно, молитвено, тихо, чуло се појање сестара, а задивљујуће дирљиве речи монашког погребца су прожимале душу, и сузе су незадрживо навирале на очи свим присутнима. На крају погребца отац Фјодор је прочитао завештање мати Арсеније које је написала неколико дана пре одласка у Саров. У њему је између осталог, саветовала да после ње за настојатељицу буде изабрана економка Леонида, што су сестре и испуниле са свагдашњом безграничном оданошћу и послушањем према речима почивше наставнице.

После опела погребна процесија је лагано кренула из храма кроз западне двери. Ковчег с телом мати игуманије ношен је око свих цркава које су изграђене и обновљене њеним трудом и бригом, а затим је унет у цркву светог Арсенија, где је спуштен у управо припремљену гробницу на место које је указала сама мати Арсенија.

Приликом спуштања ковчега у гроб изгледало је да се сва туга сестара излила у један вапај који обузима читаву душу, који је испунио цркву. Плакале су и старице, које су се матере сећале као младе искушенице која је тек дошла у манастир, спремна да храбро ради Бога подноси сва лишавања. Сведокиње њених узвишених подвига у зрелом узрасту, које су с њом делиле труд, неке од њих су на измаку снаге сада дошле да јој укажу последњу почаст, да јој кажу последње “опрости”. Плакале су и оне које су као деца доведене у обитељ, које су родитељи оставили њој на бригу, чији је живот протикао под њеним надзором, окружене њеном бригом, огрејане њеном љубављу и нежношћу. Волеле су је као рођену мајку и то што су је изгубиле за њих је представљало ненадокнадив губитак. Лишене њеног поздрава, лишене духовне живе речи која их је увек у тренуцима душевне патње и смућења подржавала, оне су као деца неутешно јецале на гробу и чинило се да не могу да се одвоје од ње. И дуго, дуго након што је завршен погреб и гробница заувек затворена могле су се видети у

полумраку доње, готово празне цркве тамне фигуре монахиња, које су павши на земљу, горко и неутешно плакале. Испуњене неизрецивом тугом и болом оне се на крају разиђоше по својим келијама како би се и код куће молиле и плакале, а увече поново окупљале на драгом гробу на заједнички парастос.

Бригом игуманије Леониде (која је манастиром после материне смрти управљала шест година) на гробу мати Арсеније подигнут је велелепни споменик од белог мермера с истим таквим мермерним налоњем на којем се налази Смоленска икона Мајке Божије, којом ју је отац благословио приликом доласка у манастир, с кандилом које сада стално гори.

Међутим, живот мати Арсеније боље од било каквог споменика јарко светли као блистава успомена, као радосни зрак у срцима не само њој оданих монахиња и искушеница, већ и мирјана који живе далеко од манастира.

Прошло је већ неколико година откако је преминула мати Арсенија, али је обитељ испуњена сећањем на њу. Ови дивни, неземаљске лепоте пуни храмови које је подигла, као и уређене манастирске келије, ове пећине као место дивних подвига и осамљених молитава, све подсећа на њу, на њен труд, на њену бригу да сестрама буде удобно, на њену самопожртвовану љубав према Богу. Име мати Арсеније манастирске сестре изговарају са страхопоштовањем. Многе сестре често сањају своју покојну игуманију-подвижницу. Тако ју је годину дана после смрти једна искушеница сањала у дивној одећи, обасјану необично пријатном, дивном светлошћу. Други пут, тешећи је у сну мати рече: “Не бој се, па је сам увек с вама.”

Недавно изабрана игуманија Свјатослава, једна од блиских духовних кћери и верна следбеница учења мати Арсеније нарочито се труди да одржи дух мати игуманије у обитељи која јој је поверена. Често беседећи са сестрама подсећа их на живе речи своје незаборавне наставнице, на њену љубав према њима, на њене велике подвиге и врлине. Пред почетак сваког посла у вези с управљањем манастиром има обичај да оде на гроб мати Арсеније, да јој одслужи парастос као да је моли за благослов за посао који почиње.

Не само игуманија, већ и друге сестре често посећују гроб матере и ту налазе утеху и духовно општење с покојницом. У полумраку пештерског храма, обасјаног само кротком светлошћу кандила, у молитви за њу, у сећању на њу, на њене речи пуне духовног смисла узнемирена душа налази тако много спокоја. Изгледа да је мати близу, поред нас, да нас види, да осећа нашу тугу, да види све наше немоћи, одступање од заповести Божјих, од њених речи и да, као и за живота, покривајући све својом безграничном љубављу она заједно с нама узноси за нас своје молитве Богу, вечном Извору Светлости и живота Којем је од детињства стремила тако непоколебљиво својом ватреном самопожртвованом душом.

Из писама Петру Александровичу Брјанчанинову

1.

7. октобар 1870. године

У принципу не волим да се оптерећујем светском преписком, али волим понекад да пренесем своје мисли и осећања онима који могу да их схвате и да саосећају са мном, и ако се то не може усмено, а оно барем написмено. Ваше писмо ме је обрадовало. – Сећате ме се, а за мене је то драгоцено. Али, Бога ради, молим вас да ме не хвалите толико, то је неправедно и могу да извиним ваше речи само зато што би ваше духовно осиромашено осећање желело да ме види таквом... и учинило вам се да видите познате црте оног драгог, узвишеног, светог лика, чије созерцавање освећује вашу душу. Созерцавајмо га заједно, у његовим великим и дивним делима, а себи бих пожелела макар још мало познања своје немоћи и греховности, за шта вас молим да се помолите Господу, Дародавцу добара.

2

2. новембар 1870. године

У потпуности верујем да се воља Божија открива у околностима у којима се налазимо и видим да су садашње околности такве да би требало да бежимо у планине, али при свему томе видим да се то не односи на мене у потпуности – у околностима у којима се налазим... Жудим за животом који је у потпуности одрешен од свега земаљског и управо зато моја душа стреми према томе, понекад веома силно, те се плашим да се не поведем за осећањем, да не узем на себе пре времена оно што може бити добро само у своје време... Ових дана сам од А.В. добила пети том. Како сте добро урадили што сте макар овом тому додали портрет владике – епископа Игњатија. Господ вас је поучио. И како је портрет леп! Сад читам тај том, и као и изреке светих отаца, тако и поглед на свето лице владике на мене делују необично лепо. Осећа се човек некако усредсређенијим кад гледа овај лик, сабира све своје помисли, исповеда сва танана одступања свог срца кад га гледају ове прозорљиве очи, као у саму дубину душе.

3

7. новембар 1870. године

Суров је пут спасења, сурова је понекад и реч која се о њему изриче, то је мач са две оштрице и он сече наше страсти, нашу чулност, а уједно причињава бол и самом срцу из којег се оне исецају. И хоће ли доћи време да овај мач више нема посла у нашем срцу? Не, он ће увек имати посла, нема краја духовном очишћењу, и у сваком срцу ће се наћи она трунка нечистоте, коју треба омити. Сматрам да је очигледан знак лењости у мени кад срце престане да ме боли и да се бори – то је знак велике помрачености. Кад се овај мрак растерује речју Божијом срце боли, а без боли је просвећење душе немогуће – то би било маштање.

4

6. фебруар 1871. године

Драго ми је и благодарим Господу што је удостојио мене недостојну да вам пренесем речи моје матере, схимнице Ардалионе, речи, које дају живот мојој души. Пафнутија и ја не можемо да се начудимо сагласју с речима матере и нашим духом, које смо виделе у вама. Снага истине је жива сила и кад се даје душама она их уобличава у један лик. Нека нас Господ све укрепи и нека нам помогне да останемо у Истини, која је Он Сам, а пут до Њега је у нама, кроз нашу немоћ, кроз пуноту греховности наше. Да, то је истинити пут, који није измишљен, који није измаштан, и Сам Господ је рекао да Га не тражимо нигде, ни у каквим стањима, већ да ће Сам доћи. И заиста долази доносећи мир, силу и светлост погинулој, немоћној и мрачној души. Кад будемо јурили за стањима уловићемо само машту.

Јако сам слаба и понекад падам у унијије (чамотињу), али сам на основу искуства спознала да кад немоћ у души дође до крајњих граница, тако да се она више нимало не узда у било какво делање, у било какав разум, у том тренутку се, само у том тренутку се заправо и осећа – духовно осећа – нарочита помоћ Божија, или пре ће бити, спознаја Њега и сила Његовог дејства у души. Не црпим снагу ни у чему плашећи се да ћу оживети свој егоизам, плашећи се тог отрова, разливеног чак и у сваком људском добру, и зато понекад осећам изнемоглост под својом живом слабошћу. Али управо она се заузима за мене и доноси ми они живу Силу, за Којом једино жуди моја душа. У таквом стању велики страх обузима душу, погибелъ је у њој и у свему што је окружује, а спасење је у Оној Вољи, коју се усуђује да поима или над којом чак врши извесно насиље својом молбом. Страх је испуњава до дубине.

5

13. фебруар 1871. године

Господ нам шаље невоље и ове невоље нас одвајају од земље, или боље речено, од сувишне везаности за све земаљско. Значи и невоље су дар Божји. Зашто их не прихватимо са истом захвалношћу као радости? Није ли то због греховности нашег срца, које није у стању да се одреси од свега и да тражи само вољу Божију? Уколико сте приметили, ја у принципу избегавам да говорим о молитви зато што је сама немам. Али не желим да ваша питања оставим без одговора, рећи ћу вам своја схватања како бисте их ви исправили уколико у њима видите неправилност. Рекла сам: “Ти Сам си спасење моје душе,” рекла сам и изговарам ове речи дословно, верујући да је то заиста тако, али њихово поимање превазилази моћ нашег мишљења. Кажете: “Усвајање имена Исусовог од стране душе је већ њено спасење.” Не, нешто ту није потпуно тачно. Спасење душе је у власти Божијој, која делује кроз ово име на нашу душу, која је у потпуности усвојила свест о својој греховности. Лепо је рекао владика да не треба прихватати мисли за време молитве, и што је главно, не треба имати поверења у њих. Кад срце почиње да саосећа с умом, прешавши из стања своје самоспознаје у осећање духовног умилења, различита разумевања улазе у душу и ниједно од њих не ниче у разуму, па се зато и не називају мислима, већ духовним разумевањем, или виђењима и бивају истинита и непролазна, али постају наслеђе душе излазећи из њеног стања и уводећи је у разумевање које премашује њену природну меру. Међутим, све је то Божије, а наше, оно једино што нам је својствено, јесте разумевање своје греховности и вера у Господа Који нас спасава, Којег треба да призивамо у смирењу, препуштајући Његовој вољи и само наше спасење. – За време правила трудим се да задржавам пажњу искључиво на Исусовој молитви. Понекад, уколико сам много расејана и непажљива прибегавам читању канона Мајци Божијој и свецима, али с тим да усмерим пажњу на молитву, а не с тим да је од молитве усмерим на читање. А кад је ум усмерен на

молитву човек може да обраћа пажњу и на читање не остављајући молитву. Кад би у нашој молитви било мање чулности све би је допуњавало, а овако јој понекад сметају и канони, и богослужење, и ради сабраности су нам потребне тамне келије као што је моја у врту коју називам *моја немоћ*, и ћутање, тиховање. Али све су то пролазна помагала, мени ништа не помаже толико колико сам живот. Иако за циљ имамо одрицање, према којем пут води кроз самопожртвовано испуњавање заповести Божијих, греховни закон свако дејство усмерава ка свом циљу и у овој борби душа осећа велике тешкоће. Господ, Који лечи немоћ чула горким животним околностима, сразмерно с одрицањем даје души невидљиву силу и познање Његовог Промисла. Ту се учим спознању своје немоћи и спознајем Господа, ту Господ ослобађа моју душу од грубости и даје јој духовна разумевања, тако да ме и молитви учи сам живот. Мислим да је за молитву потребна чистота душе, а она се стиче самопожртвованим деловањем по заповестима Божјим.

6

20. фебруар 1871. године

Бол у левом куку је достигао свој максимум. Три дана и три ноћи сам веома патила... Јуче ми је било веома лако, и осетила сам жељу да препишем неке посне стихире које волим да певам тихо понекад у тренуцима унија... Донесоше ми Посни триод и ја не устајући из кревета преписах неколико омиљених стихира. Тек кад сам завршила с писањем приметих да оне почињу од Адамовог плача, а завршавају се плачем блуднице, али каква је разлика између првог и другог плача! То су два потпуно различита стања људске душе и иако последње потиче од првог, иако је оно његов плод – његово савршенство, између њих се налази читав пут труда, борбе и подвига, не увек јаког, не увек победничког. У првом плачу чујем само спознају греха – први степен покајања и зато се у овом покајничком вапају, сједињеном с лаким очајањем, осећа страх. А у другом плачу се чује мржња према греху, љубав и смелост. Ово последње стање је могуће само онда кад душа, не само да духом чује, већ и угледа Господа Исуса, Који је спасава, када приступи Њему, Који је дошао да је спаси умрлу, убијену грехом.

Много тога бих желела да вам кажем као одговор на ваша писма, али данас нешто скоро да немам снаге, плашим се да нећу завршити оно што започнем. Рећи ћу само једно: ви некако често, сећајући се смрти, изражавате жељу своје душе да вас у тим страшним тренуцима прати помоћ људи које поштујете. Ова жеља ваше душе је толико јака да она као да тражи неки знак да би се уверила да ће бити тако. По милосрђу Божијем заиста ће тако и бити уколико се наша душа за живота не лиши духовног општења с душама чија јој је помоћ потребна... Али како себи, тако и вама не желим да то захтевате, тај знак. Плашим се да кажем Господу Свезнајућем да ми да то и то у том тренутку, а нешто друго у другом. Плашим се да проничем у Његову вољу, која спасава и да у њој бирам оно што ми је корисно. И премда увек призивам молитве своје старице, молитве свих једнодушних отаца и матера, који се спасавају, у помоћ својој грешној души, и њима се укрепљујем и снажим, плашим се да са сигурношћу тражим било шта, и чак волим ово беспомоћно стање, оно рађа страх у души, који је потреса до дубине и она живо осећа да је у власти Бога, Чију вољу се не усуђује да докучи.

Нека вам Господ помогне да проведете време поста, време осамљености, на духовну корист, да би вам се у њему јасније открила немоћ и греховност и да бисте живље осетили Силу која нам помаже.

10. март 1871. године

Своје забелешке сам хтела да уништим зато што су моје, а у своје имам мало поверења. Може човек да говори о својим малим искуствима у животу, али је опасно писати, у истину може да се умеша лаж, која је још увек жива у души и да се души науди уместо да јој се донесе корист. Враћам вам листић. Зар кад човек има толико речи духовног искуства благодатних и светих људи треба у њих да меша оно што се понекад открива слепом оку нечисте душе? Пошто сам тога свесна у потпуности и плашим се да се моја лаж не помеша с истином коју ми је пренела мати, молим вас да проверавате моје речи речју отаца и уколико видите неку неправилност, будите добри, напомените ми то. Једном сте питали да ли оцу архимандриту можете да преносите моје речи и схватања и да је то понекад неопходно да чините говорећи о себи. Сећам се да сам кад смо се видели, говорећи о нашим беседама и уопште, о речи духовној, коју је човек чуо, прочитао, искусио – рекла да се она може преносити само онда кад је то изазвано потребом, и да сматрам да је не само непотребно, већ и штетно да се она преноси као новост која је задивила ум. Што се тиче оца архимандрита ствари стоје потпуно другачије. Можете да му говорите све што сматрате да је потребно да кажете, а ја ћу вас замолити за једну ствар, да његова размишљања о мојим речима преносите мени. Веома ценим његово духовно гледање, а чак ћу вам рећи и то да ћу ако му будете преносили моја схватања изрицати ова схватања слободније и отвореније, зато што се нећу плашити да ће она у вама изазвати смутњу, и зато што ће бити откривено ако у њима има нешто неправилно. Само вас притом молим да ми пренесете све што мислите или чујете о мојим речима, ипак не желим да их неко преиначи без мог знања. Ако време дозволи и ако будем расположена за писање моје следеће писмо ћете добити убрзо, и оно ће бити писано сасвим слободно.

20. март 1871. године

8. фебруар који сте описали, колико се сећам, дао вам је искуствену спознају користи беспомоћног и немоћног стања душе, која верује да ће спасење стећи само у Богу. Уколико се сећате мојих речи вероватно схватате да је усвајање оваквог сталног стања циљ трагања. Наравно, оно може да има различите степене и облике, али дух целог живота јесте једино веровање Богу уз потпуно неповерење у себе. Управо зато не саосећам у потпуности с вашом свагдашњом жалбом да немате жељене добродетељи, да примећујете у себи немоћ, па чак и да осећате борбу због свог немоћног стања. Мислим да у тим тренуцима, па чак и данима и недељама немоћи не треба само да повијете свој разум, већ и да се закључате у њој, како бисте осетили тескобу и погибелъ своје душе, која нема нимало снаге да изађе из тог стања. Тек онда је могућа жива вера у Господа Који спасава. Још сте једном писали да видите у себи греховност, уобразиљом созерцавајући у себи страсти и грехове као безбројне змије. Не, ово созерцање није плод уобразиље, то никако, - већ се открива у срцу сразмерно с човековим одрицањем од себе. Ваши изводи и речи владике, које сте ми пренели о имену Господа Исуса у потпуности су тачне и родиле су у мени умилење. Али поимање овог имена, као и Господа Који се оваплотио, јесте највеће откровење и оно се души даје у своје време, души, која је усвојила јеванђељске заповести, која је достигла неко савршенство. О откровењима Божијим се не усуђујем да говорим, али и у нашем

духовном делању мора да постоји поредак и доследност, како би човек и себе видео у истинском светлу, и како се вером не би устремио ка оној висини изнад које се налази непробојна завеса. Учинило вам се да разлика коју сам уочила између плача Адама и блуднице представља новост. То ме чуди. Наравно, познато вам је да постоји пут покајања, дакле, постоје различити степени, прелази и усавршавања на овом путу. Само не треба самовољно да прескачемо и налазећи се на најнижој степеници, не треба да тражимо оно што се налази на највишој. Управо стога сам казала да је између ова два стања читав живот подвига и борбе. Ништа не може бити корисније за човека него да сазна своју меру, да сазна где се налази. Тада ће се непогрешиво односити према свему и биће на истинитом путу. Управо ради тога је од непроцењиве важности да човек има руковођу, он ће указати истинско стање и меру онога киме руководи. Сећам се кад сам почела да живим с мати да сам често слушајући њене поуке о путу спасења, као созерцавајући овај пут од почетка до краја, често питала мати: “Где сам?” и мати је увек одговарала да ме нема нигде, зато што у мени још нема ничега од оног што служи као залог спасења, нема чак ни живе свести о сопственој погибелји, која нас приморава да тражимо истинско спасење. Признајем да нисам тада у потпуности схватала материне речи, иако сам им веровала, и туговала због свог стања, али сам касније живо осетила њихову истину, и сад ми оне служе, као и све речи матере, као основа за преиспитивање себе.

9

22. март 1871. године

Ваше писмо од 8-11. марта ме је подсетило да вам нисам одговорила на једно питање на које одавно очекујете одговор. Кад сам говорила да је “пут ка Господу у нама кроз нашу греховност” нисам мислила на *Царство Божије*, које је *унутар* човека. Ово истинито обећање Божије проналази се у душама чистим и светим и представља крај трагања. А ја сам, говорећи ове речи, мислила на то да као што су људски греси, недовољност читавог човечанства за исцељење греховног чира, били узрок за непојамни и многомилостиви силазак Господа на земљу, ради човековог спасења, тако и у свакој души доласку Господа Који спасава душу, претходи њено потпуно смирење и самоодрицање, а доласку вере у Господа Који спасава, потпуна свест о сопственој греховности, о немоћи, коју човек осећа у себи, скрушеност и страх. Ево зашто сам рекла да је пут ка Њему у нама, а шта друго има у нама осим греховности? И ако је у потпуности будемо свесни, ако човек истински схвати своју душу, ослонац неће тражити нигде осим у вери, и спасење неће видети ни у чему другом осим у Ономе Ко Једини спасава. Рекла сам: “Пут је у нама,” зато што душа често скреће и не тражи га у себи, него у нечем свом. Кроз истинско поимање себе човек ће обавезно доћи ка Господу, а тражећи Га у нечем свом, односно у својим врлинама, труду и томе сличном, неће наћи Њега, Који Једини спасава, већ ће наћи себе. И то се не догађа само у општем смеру, већ и у појединачним скретањима у делање егоизма. Јуче ми је пало на памет да отворим Лествицу и да прочитам “Слово пастиру”. Читајући крај Слова сетила сам се вас. Тамо је објашњена поступност боговиђења која се души открива у сразмери с њеним очишћењем. 1) гл. 15, стр. 360 – приликом одбацивања плотског живота и егоизма открива се разум истине; 2) стр. 361 и 362 – након бестрасности – просвећење духовног разума; 3) стр. 363 – мир душе и виђење Христа – Бога мира, и делатно идење за Њим и испуњавање Његових заповести. Међутим, све су то само речи, а реч не може да изрази оно што је изнад речи, изнад природних људских поимања и осећања, као што је владика рекао у Беседи “Роса” (стр. 367, т. 1). Тражити у себи било које од ових

стања било би безумно: може ли душа помрачена грехом да тражи, да жели било шта осим помиловања? Међутим, све дарове Божије, спасење и помиловање душе, добијамо кроз Господа Исуса, јединог Посредника између Бога и човека, и зато Га призивамо с вером, без тога да Га поимамо, без расуђивања. Одбацивање егоизма и вера уведо душу у једноставност и утврђују у души непоколебљиву помисао о сопственом ништавилу, која се неће изменити уз милост Божију, која се души даје у миру помисли, у пажњи и молитвеном умилењу, али и при потпуном хлађењу, расејаности, непажњи, или разоноди. Чудно је како и у једном и у другом стању помисао утврђена у души остаје иста и непоколебљива иако се стање душе мења, и од ове непоколебљивости као да се рађа постојаност духа, који се не узноси у добром стању и не пада у лошем. И у једном и у другом стању човек је ипак исти: грешник, којем је потребно да се Господ на њега смилује. Сувишно обраћање пажње на своја стања може делатност да усмери у област осећања, а не духа, јер до променељивости највише долази у њима, и то је неопходно по њиховом својству. Значи, не треба обраћати превелику пажњу, како на помисли, тако и на осећања, већ треба знати да су оне греховне и нечисте и да не могу бити другачије, јер потичу од нечистог ума и срца, и човек у себи ништа боље не може да жели и да очекује, а чистота наша, и спасење и очишћење и освећење је само Господ. Он је непромењив, непоколебљив, постојан. Због ове двоструке вере – у своју греховност и Божију постојаност – неће се поколебати ни дух верујућег човека. Ништа не говорим о молитви зато што мислим да моје речи о духу служе као одговор на питање о молитви. Кад је дух правилно усмерен молитва постаје његов дах, који је неопходан и правилан. А тишину помисли и мир осећања Господ даје души која се уз Њега прилепила вером и молитвом; ово нико не може да узме и утврди у својој души, и човек не треба да се о томе превише стара. Отац архимандрит је истину рекао да не треба човек да се удубљује у богословска питања – то није спасоносно, већ је чак и штетно, и танано анализирање ових питања може да одведе у заблуду, а правилно у надменост. Међутим, ако је потребно моје мишљење да би се испитала његова тачност рећи ћу да је жудња за спасењем једина делатност људског духа, која је неопходна у делу спасења. Она не спасава човека, али је неопходан услов за спасење. И претходи јој призивање Божије и утврђује је сила Божија, али је она ипак од човека, иако је сама немоћно као и све људско. Међутим, доста о томе.

10

13. и 14. април 1871. године

...Ево и сад желим да вам пренесем једно схватање које немојте журити да одбаците због нејасности излагања. Ово схватање ће послужити као одговор на нека ваша питања. Свети оци нам у својим духовним поукама често саветују да молимо Господа да нам подари мудрост ако је немамо, снагу када смо немоћни, трпљење ако осећамо изнемоглост у невољама и уопште, да од Њега тражимо свако добро. А ја сам беседећи с вама говорила да је боље да не тражимо за себе ништа осим помиловања – с чиме се ви нисте у потпуности сложили. Сад бих желела да вам кажем да ни ја не одбацујем оно о чему су говорили оци, али се не усуђујем да на себе буквално применим сваки савет. Делање о којем желим да говорим доводи до прихватања свега од Господа, чак и више од тога, до прихватања душом Господа у Којем она налази све. Већ на основу искуства знате какву снагу душа налази у исповедању да је у Господу и само у Њему њено спасење, да је Он Сам њено спасење. Ово исповедање душа може да изговара само уз потпуну свест о својој греховности. Осећате силу која оживљује у тим речима, другачије не може ни бити. За време молитве ово исповедање као да

успоставља однос душе, убијене грехом са Господом Који спасава. Ако душа остаје стално и дубоко у таквом расположењу она се већ моли, чак и без речи, чак и у сну. Ово исповедање обузима целу душу и читав живот, и пошто се душа састоји од делова и живот се састоји од многих разноврсних стања (говорим о духовном животу), па се онда и ово исповедање, чувајући свој јединствен, основни карактер дели на делове. На пример: приликом духовног неразумевања, кад разум тупи не прогледати ни у реч Божију, ни у своје стање душа исповеда: “Ти си, Господе, једини премудар и просвећење наше!” Кад дух осећа немоћ: “Ти си, Господе, - Сила моја!” Кад унутрашња тама испуњава свецелог човека и кад, како ви кажете, човек не може да продре у себе: “Ти си, Господе, једини Светлост” и у свим другим случајевима слична исповедања. Из ових појединачних исповедања проистиче једна потпуна и жива спознаја – спознаја Искупителја од стране душе, Искупителја Који је за њу – једино спасење. Међутим, ова честа исповедања не треба употребљавати без потребе и често мењати једно другим, већ она треба да буду израз крајње потребе душе, да она у Господу, и само у Њему налази и очекује да види оно што не налази у себи, да се не би ни усудила да то тражи у себи. Ова исповедања нису молба да се души дарује ово или оно, не, душа ни не жели за себе и ради себе и у себи да види и налази било шта добро, све то она жуди да види само у Богу и просвећује се вером. Опет понављам да душа у сваком свом стању, постављена у правилан однос према Господу Који спасава, у молитвеном призивању Његовог имена осећа Његову живу силу. Међутим, само да ова исповедања не буду измишљена разумом, да их не сачини уобразиља, да не буду растворена осећањима, не, она могу бити изазвана само потребама душе, без икаквих порива и жара. Кад осећам умртвљеност душе ја се не трудим да је оживим било чиме говорећи: “Господе! Ти си живот моје душе, само у Теби је живот вечни!” – и призивам Његово свесвето име и излазећи из своје умртвљености, не тражећи живот у себи, не желећи га за себе; зар није мојој души довољно веровање и исповедање да је жив Господ и да ће жива бити душа моја! И некако желим да останем у својој умртвљености, како бих само у Њему видела живот. То није осећање, није маштање, већ стање дана, месеци, година.

22. мај. 1871. године

...Одговорићу на сва ваша питања што је могуће краће, како бих касније дала себи слободу да одговорим подробније на оно што ми буде изгледало нарочито важно и потребно.

Не схватате у потпуности унутрашње делање које сам описала, и које сте назвали мојим омиљеним делањем прочитавши га у изводу из дела Григорија Синаита и желите да добијете објашњење речи које вам нису јасне. Са временом ће вам Господ дати да схватите, а мени, по молитвама матере, да јасније искажем њене речи, али сад се главни посао састоји у томе да се правилно односите према речима које сте чули. Уколико вам речи које вам ја пренесем изгледају истинито и то је довољно – вера у прихваћену истину, која чак и није у потпуности спозната, дарује души прихваћену истину. Божански Учитељ је Својим ученицима говорио: *Уже ви чисти јесте за слово језе глаголах вам*⁸. И свако истинско поимање које има за своју основу Његову Божанску реч, има делимично исту силу. Истина која је прихваћена с вером чисти душу од заблуда у којима се налазила, у којима је живела. Веома је опасно на силу улазити у било које духовно делање, ући на силу трудом у поимање неког духовног појма. Да би човек у потпуности, или барем унеколико правилно схватио људски дух треба да га

⁸ Јн. 15, 13.

види и разговара с њим, по туђим речима никако се не може стећи истинска слика. Што се вас тиче мислим да нема потребе да се мноме смућујете. Ако ваш дух осећа смутњу боље је одустати од зближавања с неким без одређивања његовог духовног стања. Смутила сам вас похвалом, опростите ми! – Али, треба ли човек да осећа смутњу? – Не верујем у стање које човек треба да чува. Ако постоји нешто добро, човек не може да га не види, не може да не сматра да је то добро, али може и треба да га припише Господу и појавиће се нови разлог да се душа смирује и осећа страхопоштовање пред Јединим Светим и Јединим Који спасава. Понекад похвала и просто људски примљена, па чак и кад ласка егоизму бива корисна кад храбри дух у очајању. Дешавало се за живота матере да осетим очајање духа, због тога што поимам и осећам своју потпуну греховност и немоћ, и да дођем код мати с молбом да ме похвали и увери да сам способна да будем спасена. Мати заиста почне да ме уверава и тако озбиљно и снажно да ја поверујем, утешим се и постанем бодра. И она се није плашила да ће хвалити егоизам, већ је и њега употребљавала као оруђе које спасава од очајања у које нас понекад баца непријатељска сила. Тако се и десним и левим путевима остварује наше спасење.

12

1. јуни 1871. године

Желим вам здравље и духовну снагу, не падајте у очајање у тренуцима душевне пустоши, то стање уопште није толико лоше. Молите се за мене грешну.

13

7. јуни 1871. године

Стално желим да вам одговорим на питања чији је циљ да се допуни или разјасни оно што сам рекла у писму од 13. априла, али сам нешто расејана и заузета и не могу да нађем довољно слободног времена да вам напишем писмо духовне садржине. И то ми тешко пада пошто знам да очекујете мој одговор, јер сам ноћас сањала како као да сте допутовали и ја вас жалећи вам се на своју заузетост молим да запишете да не заборавите да поразговарате са мном о мом писму од 13. априла кад се следећи пут будемо видели и кад будем имала више времена. То показује да се ипак бринем о томе да вам одговорим иако не одговарам. 1) Молите да вам дам нека објашњења како бисте започели делање о којем говорим. Међутим, човек не може да уђе у њега. Њему човека препушта то ако изгуби све, ако нигде и ни у чему не налази наду у спасење. Уколико је први услов у потпуности испуњен, готово да нема потребе да се одговара на остала питања. 2) Питате: на шта човек да усмери ум или пажњу кад је помислима дата слобода да одвлаче у бездан и тако даље? – Али, оне га и одвлаче зато што човек нема снаге, што није у стању да их задржи. Ум, пажња и све његове снаге не постоје, исто као да не постоје. Не оживљава свест о томе да постоји Онај Који спасава у разуму, у памети, у пажњи, него дубоко у души. Ову свест називам вером зато што она није производ разума, већ живо осећање душе, - она је названа живом вером, иако може бити присутна у најмањој мери и слаба. 3) У чему се огледа вера? – Огледа се у томе што не дозвољава човеку да тражи живот и спасење своје душе у било чему. Не дозвољава души чак ни да делује ради себе и по себи. Исусова молитва је израз живог осећања вере. 4) У чему се огледа гледање на заповести и вера у закон Божји? – Душа која нема ништа ван себе и у себи, ма у шта да се узда, душа која је

спознала лаж и безакоње свих својих закона (земаљских и људских) и слабост својих сила у њиховом испуњењу – у вољи Божијој, и само у њој налази онај чисти и свети закон, који људску природу изводи из трулежи. Ова спознаја се даје души која је одбацила свако своје схватање о њему. Овај закон душа стиче у Промислу и Вољи Божијој, у речи Божијој, а њену пунину и савршенство у Исусу. 5) Кажете: “Ако се они огледају у исповедању Јединог Који спасава нећу се зачудити ако ово исповедање води ка молитви.” – Усмено исповедање доводи до усмене молитве, да не кажем чулне, а исповедање својствено души која се одрекла свега, исповедање животом заиста води ка молитви. Немојте се саблазнити ако кажем да човек на путу овог делања не може увек да остане веран делању молитве с пажњом, али губећи све, губи понекад на неко време и труд молитвеног делања. – Исус је почетак и крај, циљ. Он је циљ свих људских жеља. Он је врата кроз која човек улази у духовни живот, Он је пут који води у живот, Он је и живот, који човек кад окуси постаје мртав за све. До овог последњег тренутка човек не може да умре за све, али по вери може и мора да изгуби све пре него што приступи Оним вратима која воде на пут, а Њега мало ко проналази. Још нешто о закону. Ових дана се за време Литургије читала Посланица апостола Павла Римљанима: О закону. Ово се читало неколико дана. Што је закон више тражио човек је осећао већу немоћ. У њему се откривала греховност и на крају, апсолутна немогућност да буде испуњен. Господ Исус Христос је убио у Себи грех, укинуо је законску правду, која човека убија учинивши га причесником закона благодати, живота и слободе, који му је открио у Себи. Не умем да искажем, али сам тако осећала док се читала Посланица апостола. Мојој души се откривао закон који даје живот, а не смрт. Шта притом може да носи сећање осим Исусовог имена?

14

26. јуни 1871. године

Данас сам послала оцу архимандриту писмо у којем сам се жалила на вас, а монахиња која је ово писмо однела на пошту донела ми је из поште два ваша писма од 14. и 17. јуна. Веома сам се обрадовала овим писмима и утешило ме је све што је у њима написано. Она су ме још више обрадовала због тога што су ваша писма у последње време постала некако кратка и ретка. Разлог за то могу бити ваши рођаци који су вам били у гостима, али сам мислила да постоји и други разлог. Учинио ми се да су вас смутиле неке моје речи и погледи на духовни живот. Ова мисао ме је веома заболела. Не зато што желим од вас безусловну веру у моје речи, већ зато што нисам умела да добро, тачно и правилно изложим учење моје духовне матере, и што је њена реч, која је оживљавала мој дух, прошавши кроз моја уста, донела смутњу онима који је слушају. Оппростите ми моје неразумевање и немоћ мог духа, који изврћу сваку истину и немојте журити да се отуђите од мене. Сетите се с како сам смелим и одлучним захтевом за духовно општење дошла код вас. Духовно сродство сам препознала још док вас нисам ни видела, и зато сам тражила од вас, као од рођеног, да га и ви признате. И сад за мене губитак општења с духовном породицом преосвећеног Игњатија значи поновно остајање у потпуној духовној самоћи, а то је веома тешко. Ако некад кажем да постоји разлика, сматрам да та разлика није у духу, да није у усмерењу, да није у основи и циљу, већ у неким методама духовног пута. Ову разлику не примећујем између владике и моје мати, већ између нас. Истина је да ме она ме помало спутава, али и то са временом мора да се разјасни. Потрпите и ви оно што видите у мени или у мојим речима, и што вам није потпуно јасно, или вам је чак и туђе. Чврсто верујем да ако будемо колико можемо верни речима наших духовних руководитеља, и ако се по

милости Божијој не отуђимо од њиховог духа, нећемо никада бити туђи ни једно другом. Сад ћу вам одговорити на ваше писмо од 14. јуна. Поредехи моје речи о томе да човек не треба да се труди да изађе из умртвљености с речима које сте прочитали у 2. тому Аскетских опита, на стр. 525, други ред одозго, кажете да очигледно постоји разлика. Да, разлика постоји и не може да не постоји зато што се говори о различитим стањима или напредовању духа. У стању умртвљености, у којем се ја налазим, још не може да постоји тачно виђење сопствене греховности. Мртавац нема очи да види, нема језик да моли. У овом стању може да постоји само вера, иако не жива, већ само чврста и непоколебљива, да Творац може поново да га васпостави, ако буде угодно Његовој доброты и Његовој свесветој вољи, која све уређује на човеково спасење. А кад почну да се отварају очи, виђење своје греховности не бива принудно, већ природно стање душе, при чему је природан и стални вапај душе о помиловању. Међутим, прелазак из једног стања у друго не може бити самовољан. Наравно, човек до овог виђења може да дође и само зато што ум, обогашен читањем речи Божије, може уобразиљом да улази у свако духовно стање, може да покреће осећања, да их доводи до умиљења на неко време и да се томе радује, али је то неправилан пут, и овај труд је јалов. Што сам узимаш, то сам мораш и да чуваш и обавезно ћеш га изгубити у најмањем додиру са животом, са стварношћу, зато што је стање било лажно, машталачко, сачињено уобразиљом. А оно што долази од Господа, оно стање у које душу уводи Сам Господ, бива вечно, непромењиво. То није делање које је она преузела на себе, већ је то њено стање. Она може да га се лиши само уколико потпуно скрене с духовно правилног пута, а спољашња сударања, па чак и сопствене немоћи и страсти неће јој одузети оно што је постало њено вечно наслеђе. Међутим, и само осећање умртвљености не може бити узето, оно долази од потпуне спознаје егоизма који у нама живи и делује и од одлучне намере да не живимо у овом супротстављању Господу. Питате: како човек да буде у правилним односима с ближњима, да разговори с њима буду на обострану корист и да се притом не нарушава уобичајени поредак живота. Можемо да им дамо само оно што имамо. Ви имате велику веру у речи владике, ову веру преносите свима који с вама разговарају, и у разговору она оживљава и у вама. Ето користи од разговора. И не видим велику штету од расејаности. Наравно, ваш дух се заокупио тиме што је ушао саосећањем у породичне односе и у друштвене ваших рођака, али то не значи да су они унели у вашу душу растројство, они су открили само оно што у њој живи. И у том тренутку оживљавања осећања треба да се води унутрашња борба. А борба се не састоји у томе да човек не види да су у њему оживела нека осећања, већ да се одрекне онога што их рађа у души и да их носи у трпљењу, како приликом откривања у себи, тако и приликом оне патње која ће уследити након одрицања, и оне борбе осећања која одвраћају од духовног јачања, која му се супротстављају. Оваква борба веома чисти осећања и учи човека да спозна себе и учи га духовном разуму. Стално осамљивање и строго чување себе тешко да је корисније од неких скретања од уобичајеног поретка и борбе која за тим следи.

15

29. јуни 1871.

Честитам вам имендан и све што само може да се пожели души која се спасава било је изражено у мојој молитвеној жељи за вас данас.

16

10. септембар 1871. године.

8. септембра су се све моје сестре окупиле код мене и пиле смо чај у соби поред гостинске – она је веома мала – седела сам и лежала на кревету, а сестре: једне на столицама, друге на клупици, треће на сандуку, а четврте просто на поду, - све су се некако сместиле. Причале смо. Заједнички захтев се огледао у жељи да укажем на оно што је потребно за спасење, на то шта је спасење душе. Овај захтев је изазвала моја омиљена реч, подстакла ме је на то да им укажем да је једино потребно, једино неопходно, једино што даје спасење и живот духу, једини циљ, према којем теже све душе и сви Анђеоски духови – Господ. Међутим, да би смо сви дошли до овог јединственог циља, да се све у души обједини Јединим Који се тражи, потребан је разноврстан труд, потребно је да се човек у свему труди, да се у свему налази душа и да се од свега одреши, да она у свему тражи Господа, да тражи добро које води ка Њему и да се одреши од себе, од сваког зла које је удаљава од Господа и враћа у егоизам. Притом нисам могла да не укажем на оне мреже којима непријатељ спутава људске душе, варајући их и одводећи од спасења. Зна он, бивши даница, на какву славу и блаженство је позван човек и свом снагом се труди да га спречи да испуњава вољу Божију на спасење. И убацује своју сласт у зло како би њоме ухватио наше душе, а ми волимо ову сласт непријатеља, и за њу размењујемо вечно блаженство. Боље је да заволимо, говорила сам, горчину духовног подвига и бол одрицања како бисмо овом горчином и болом избегле мреже непријатеља и кренуле путем који води ка једином циљу, једином спасењу, према којем ће читаву вечност тежити духови и душе праведних.

Тужна сам што су ваши односи са А.Ж. постали тако затегнути. Постоји у њој оно што може представљати залог нашег сталног пријатељства с њом – то је њено трагање за Господом. Што се мене тиче, ма шта да постоји у њој, ја сам човек и у мени нема шта да се тражи и општење мене ради је исто тако нестабилно и лажно као и ја сама. То треба да буде ради Господа, и само је у Њему вечно општење душа. Зато не би требало да се удаљавате од ње, треба само да поверујете да има жељу да се спаси и да јој помогнете у овом тражењу: час укрепите њен дух који пада у унијије – снагом вере, час подстакните њену тежњу ка спасењу објашњавајући јој корист одрицања од онога од чега се састоји земаљски живот и његова утеха и тако даље. У односу с А.Ж. треба такође да стичете љубав према ближњем, ону љубав која не тражи своју корист, већ корист и спасење ближњег.

17

21. септембар 1871. године

Немојте се стидети да ми пишете и често и много, никад ми то неће тешко пасти. А ако би ми и било тешко, зашто да се секирате због тога, зар нисмо позвани на труд? Зар није труд наш прави посао? Нека нас Господ избави од забавних, пријатних, и да тако кажем, слатких дела, а од труда не бих желела да се избавим.

18

5. октобар 1871. године

Не одговарам на сва ваша духовна питања, надам се да ћемо се ускоро видети и разговарати. За данас ћу рећи само једно, да исповедање Господа Који спасава као

духовно делање душа може да прихвати не само у току читавих сати и дана, већ чак и година. Нећу рећи да оно може да замени молитву, али у њему душа може да борави дуго времена не прелазећи на молитву ако молитва сама не дође. Кад због лењости и због расејаности нема молитве човек треба да је тражи улажући труд; кад она одлази због напада страсти, треба човек да се бори и да се одрекне узрока страсти, кад је душа не налази услед унија или због душевног помрачења, најбоље је да пребива у исповедању Јединог Који спасава.

19

30. новембар 1871. године

Наше стадо помало постаје све веће; јуче сам у руководство примила још једну искушеницу после заједничког испитивања и трагања од читавих годину дана. Код нас у манастиру се учврстило убеђење да је под моје руководство толико тешко доспети да је боље да то човек и не тражи, а онај ко се одлучи да га тражи решава се свом душом. Зашто сам приступ себи начинила тако тесним? Зато што је то веома узан пут. Тесан је због тога што захтева потпуно одрицање, тесан је зато што човеку не даје да види ослонац ни у себи ни поред себе на овом путу, а још је више тесан због тога што у мени, такозваном руковођи види трску коју повија ветар, која се често повија до земље и бива готово поломљена, а човек у руковођи увек жели да види чврсти жезал, на који би у свако доба могао да се ослони. Међутим, ја то не могу, па чак ни не желим да дам. Доста је ако руковођа укаже на то где човек да тражи, где да нађе овај жезал, и благо души ако га нађе, овај непоколебљиви жезал ослонца, у једином силном и увек постојаном, вечно живом Господу.

20

10. децембар 1871. године

Очекујем од вас писмо које ће ме обавестити да су вам осамљеност, молитва, читање, и уопште, читава атмосфера манастирског живота донели душевни мир, укрепили вашу снагу да поново започнете делање спасења и да сте у том делању осетили јачање вере којој је место ослободио егоизам разбијен слабошћу. Да, на тлу смирења ничу најбољи плодови. У спознаји своје греховности душа вером спознаје Господа. А шта у егоизму може да види и да зна осим себе? А шта може да да своје “ја”, ма како лепо било и ма како било украшено добром? Ни светлост, ни живот. У њему постоји страшна сила која ратује против свих заповести Божјих, против ближњих, против Самог Бога, сила која убија саму душу, која је лишава добра, живота и Бога. У тренуцима спокоја човеку је тешко да види какав дух покреће све његове радње, чак и добре, чак и тежњу ка спасењу, ка добру, ка Богу. Али у време искушења открива се оно што је било нејасно. Ако је Господ управљао душом време искушења ће за душу бити време победа и венаца, време великог напретка. Ако је деловањем човека управљао егоизам, за време искушења њена сила престаје да буде њена и мучи јадну душу као заробљеницу одводећи је у саму дубину пакла. Међутим, ипак су такви тренуци бољи од наводног спокоја. У тим тренуцима душа може тачно да схвати своје стање, да се не вара својим умишљеним добром, и схватања ума неће сматрати својим иметком. У то време, ако се само правилно буде односила према свему, у ово благословено време душа може да сиђе ниско, веома ниско. И ако пристане да заволи своју нискост, своје потпуно сиромаштво, ако да предност ближњем и Господу – обрадоваће се што је само Он високо, и што постоје они који су исте природе као и она

који Му се приближавају, и тада ће окусити утеху од добра, које не ствара егоизам, већ његово умртвљење. Кад вам о томе говорим сматрам да је корисно да човек понекад осећа слабост, говорим уопштено, ваше садашње стање не знам и признајем да чак ни не схватам од чега је могла да настане тако јака немоћ. Мислим, да вас нисам нечим увредила? Отац архимандрит истину каже да сам превише строга према вама, - он ме баш не хвали због тога, - а мени се чини чак и више од тога: у односу на вас, узимам на себе оно што није моје. Опростите ми ову дрскост и као знак да сте ми потпуно опростили реците ми све што имате против мене. Само потпуна отвореност може да уништи нелагодност коју у вама примећујем. Помолите се за мене многогрешну, која вам ипак жели све добро, спасоносно.

21

1. јануар 1872. године

Честитам вам нову годину. Желим вам здравље, душевни мир и обнављање живота. Арсеније Велики је сваког дана говорио: "Господе! Ништа добро нисам учинио, даруј ми да макар од данас започнем." А кад бисмо ми макар сваке нове године почели поново, с новом жељом, с новим стремљењем духа да се одричемо свега старог у нама, како бисмо стекли општење с оном новом обновљеном природом којој је обећано васкрсење. Даруј нам, Господе, да почињемо и да почињемо чешће.

22

4. март 1872. године

Сад сте већ у Петрограду. Нека вас Господ благослови и нека вам помогне да се потрудите на корист истине. Плашите се расејаности приликом сусрета с рођацима и познаницима, и наравно, расејаност ће бити присутна, само што човек не треба да се плаши. Седећи у келији боримо се против страсних, греховних помисли, а међу људима, са самим страстима. И испада једно исто, само што је у последњем случају борба већа, живља и делатнија. У келији изучавамо реч Божију, а међу људима треба да се трудимо да је испунимо. У петроградским гостинским собама заповести Божије се могу испунити на делу, и немојте туговати што нисте стигли да их испишете из Јеванђеља. Можете да их испуните онда кад сву своју душу будете усмерили да иде путем самопожртвовања, и кад за циљ свог деловања будете имали одрицање. Ово стање душе ће одмах указати на оно што треба да постоји и у њеним односима с људима, с ближњма. Она ће одмах наћи своју средњу меру која је туђа сласти, човекоугађању, као што је подједнако туђа и хладноћи, суровости, окамењености. Ова средња мера је љубав. Није страшно ако се понекад разонодите и осетите немоћ, али је страшно ако притом сиђете с места на којем вам саветујем да стојите. Блажено самоодрицање! Пребивајући у њему ни у ватри нећеш изгорети, ни у води нећеш утонути, а с егоизмом ћеш не само у затвору келије, већ и у самом рају погинути.

23

8. март 1872. године

Прве недеље смо постиле и припремале се за причешће, па сам пожелела да поразговарам са својим кћерима. Окупило их се десетак, и између осталог, причале смо

о љубави према ближњем. Човек треба ближњег да стави на место на којем сам стоји, значи, прво треба да сиђе с места на којем стоји. А где је место на којем стоји? То је цео свет, видљиви и невидљиви. Свуда је себичност све приграбила за себе, не жели да било шта уступи ближњем, и како душа може да воли ближњег ако осећа да јој он све одузима имајући на све иста права као и она? Стога она у њему види непријатеља и мрзи га. Треба све од себе одузети како би се све уступило ближњем. И управо тада ће заједно с ближњим душа стећи Господа.

24

5. април 1872. године

Данас сам у књизи Исака Сирина прочитала једну беседу и она ме је тако задовољила и утешила да сам затворила књигу. Он каже да је “за верујућег љубав према Богу довољна утеха чак и ако сам пропадне”. Желим да вас ова реч утеши и да вам да снаге чак и у самој вашој немоћи.

25

15. април 1872. године

Уочи светлог празника Васкрса пишем вам, честитам и желим вам да га дочекате с духовном радошћу. Нисмо се припремили како треба или за то да се чак макар мало радујемо духом, али је сам догађај којег се сећамо о празнику који предстоји тако велик и благоворан да делује радосно и светло чак и у тами.

26

25. јануар 1872. године

Хвала вама и свима онима који су ми блиски по духу, свима који су саосећали са мном. Заједничка љубав и заједничка молитва умилостивили су милосрдног Господа и моја болест се очигледно повукла. Наравно, далеко је од тога да се каже да је болест прошла, мислим да ће бити потребно још дуго да се лечим и да пазим на себе, али се толико смањила, да има тренутака кад заборављам да болест живи у мени и живим и радим као што живе и раде здрави. Отац архимандрит је од нас отпутовао двадесет другог. Много, веома много ме је обрадовао својим доласком. Што га више упознајем тим више видим у њему плодове правилног духовног руковођења. Душа ми се одмара у разговору с њим, а његова способност за самоодрицање ме задивљује и укрепљује мој слаби дух. При свему добром што има у себи он још има такав залог за духовно усхођење да не знам ни меру његовом будућем успеху ако Господу буде угодно да му продужи телесни и духовни живот. Све то говорим само вама – он не воли кад му пророкујем било шта више од свести о сопственој греховности, али управо ово стање и јесте основа с које душа никад не сме да сиђе и ако је човек изгуби не само да неће добити ништа више, већ ће пропасти и пут који води ка добру.

27

16. фебруар 1873. године

Ово писмо ћете добити у току Великог поста и то је право време за њега, зато што ћете у то време бити склони да опраштате ближњем, а у овом писму вас молим за опроштај, пошто га пишем у последњим данима поклада, у дане које је Православна Црква одредила за опроштај. Увек ће се наћи нешто што људи једни другима треба да опросте и ја налазим мир кад сматрам да сам крива. А пред вама сам крива за то што често од вас тражим оно што сама немам – опростите.

28

20. фебруар 1873. године

Честитам вам наступајућу четрдесетницу, коју вам желим да проведете у савршеном здрављу и духовном подвигу. Ми по манастирском обичају кажемо: “на духовну корист”, али корист није од нас, већ од Господа, за њу ћемо молити Његово милосрђе, а ја вам желим да пребивате у подвигу, зато што подвиг зависи од нас, у њему треба да пребивамо непрестано, а сад и време томе помаже, и Црква помаже. У чему заправо треба да се састоји подвиг и какав је његов циљ? Подвиг мора да се састоји у отржењу тела од дремежа, од лењости, како би оно бодро стајало на црквеним службама, на келејним молитвама. У отржењу душе од унија, ума од испразних помисли, срца од страсних осећања, како би унутрашњи човек свецело стајао пред Господом. Управо ово је циљ свих подвига. Међутим, хоће ли нас Господ довести до жељеног циља? О томе опет не треба ми да размишљамо, а да остављамо подвиг било би грешно; и само унија, поткрепљено неверјем, засновано на разоноди може да пренебрегне њиме, поставивши себи за циљ задовољавање својих страсних порива. Међутим, није добро ни то што прекомерно падате у унија под притиском искушења. Оставите своје смућење, не желим да га видим у вама! Помисли безнадежности су од непријатеља, а ја не желим да пажљиво слушате шта вам он дошаптава, Господ нам неће допустити да погинемо. Он ће победити непријатеља и наше срасти, Он ће нам даровати вечно спасење Својим непобедивим милосрђем. Ја у то верујем и знајући вашу душу не налазим кривицу (разлог, прим.ред.) да немате и ви ову веру, потпуну и непромењиву. Неће нас погубити наше немоћи, али може да нас погуби неверје, од чега нека нас Господ избави Својим милосрђем.

29

29. март 1873. године

Почели сте да се бавите читањем Петра Дамаскина. Да, сећам се како сам желела да га заједно читамо, не зато да бисмо читали баш Дамаскина, већ да бих у разговорима с вама имала руковођу. Не знам да ли ће вам бити корисно да га читате сами. Ако бисте читали просто, као реч Божију, недоступну нашем поимању, недоступну тумачењу, недоступну усвајању, могли бисте без икакве штете да читате сваку књигу. Међутим, ви све желите да усвојите, да освојите на силу и зато бива да вам је и најкорисније на штету. Шта ако вам падне на памет да усвојите оних осам виђења о којима говори Петар Дамаскин? Шта ако се будете на силу држали на првом од њих? Мислите да ћу вас похвалити за ово читање? Човек треба да зна своју меру, треба да се држи речи која доликује нашој мери, мери непрепорођеног човека. *В помје лица твојега хлеб твој сњеси.* И зар ми треба да маштамо о духовним виђењима кад још нисмо погинули у труду да стекнемо свој хлеб насушни, кад земља нашег срца

стално рађа трње и чичак? *Господи, помилуј нас по велицијед Својед милости!* Нека вас Господ покрије Својом милошћу! Ево жеље и молитве оне која вам је искрено одана.

30

31. март 1873. године

Први пут сам била на Литургији у петак на Крстопоклону недељу. Ушла сам управо у тренутку кад су сестре певале: *Крсту Твојему поклањајемсја Владико.* Пришла сам право крсту и целивала га. После дугих и мучних болова осетила сам такво умилење и радост што целивам Крст Христов, који прославља Црква, што славим страдање које нас једино искупљује. Затим сам стала на своје место док су сестре целивале. За то време су и даље појале стихове: *...и дрета спасенија вкусивши, грјеховних страстеј свободу улучихом.* Моја душа се одазвала на ове речи с дубоким саосећањем. Свети крст је унет у олтар, отишла сам и ја у споредни олтар где сам лежала у току целе Литургије, а онда сам се поново разболела...

Свако ваше дело благосиљам, молим Господа да оно за вас буде спасоносно, да вас води ка спознаји силе Божије, а своје – немоћи, ка једноставности и вери.

31

1. мај 1873. године

Зашто да не наставите да ми пишете о свом духовном делању иако ћу бити на Криму? Не обећавам да ћу вам увек одговарати, али слушајући нешто ваше нећу издржати да вам не кажем своју, а ако ме Господ уразуми, онда Његову реч.

32

30. мај 1873

Молили сте ме да вам кажем своје мишљење о речима архимандрита да вас треба држати у благу. Мислим да су то превисоке речи за нас. И зато што немате ни одлучности да будете изгажени у благу, нема ни вере у оне који би вас подржали да сте тамо, а и ко ће имати толико самопрегорне љубави да вас проведе кроз ове непролазне ниске мочваре у којима не само да се смирава ум, већ и укусу за све што је лепо не белом свету? А другога пута нема – ево у чему је наша невоља.

33

3. јун 1873. године, Себрово

Данас сам с рођацима разговарала о разуму. Изнад њега и драгоценијег од њега нема ништа у човеку, а ја сам говорила да је раније моје расуђивање било исто такво, зато што умом спознајемо све што је лепо и добро на свету. Међутим, сад бих пристала да се лишим и разума само да се не лишим вере. Разум и осећања – јесу оруђа века овог, они се усавршавају или умањују судећи по годинама и по усмерењу живота сваког човека. Вера је око душе; она душу уводи у бесмртност, у духовну силу. Међутим, сама вера као људско осећање такође није ништа, већ Господ, Којем се душа приводи вером. Он је сила и извор вечног живота, у Њему је и кроз Њега све бесмртно,

све је свето, све је непромењиво. А шта је онда човеков разум? Без Бога, без Господа, он је безумље, он није ништа.

34

31. август 1873. године, Теодосија

Не разумем на чему се заснива ваш живот кад мала расејаност – промена прозора у келији и томе слично може да вас испуни помраченошћу, празнином и беживотношћу? Погледајте, загледајте се, схватите на чему се заснивао живот оног великог старца (чини ми се, Сисоја) који је говорио: “Ако се небо и земља сударе, ни тада се неће ужаснути душа моја и ум мој се неће одвојити од сећања на Бога.” - Где сте ви сада и на чему стојите? Или онај ко је говорио: *Ни висота, ни широта, ни дубина,*⁹ и тако даље, или: *Ашче взиду на небо, Ти тамо јеси, ашче сниду во ад, Ти тамо јеси.*¹⁰ Зашто све губите од промене прозора у вашој келији? – Зато што сам свој разум пуштате у рад, само њиме све желите да стекнете и да држите, а своје срце се плашите да дате у ропство заповестима Божјим, бојите се да ће га болети. Управо оно се испунило туђим осећањима и не да ни разуму да стоји на месту на којем желите да га држите.

35

25. септембар 1873. године

...Међутим, не журите да ме уверавате да сте јој већ опростили, да сте се помирили с њом у души. Нећу поверовати тренутном пориву осећања. Оно о чему говорим јесте дар Божји. То је мир који се не може помутити, то је љубав – која све носи, која се души даје након што она буде очишћена не само од пристрасности, већ и од страсти. А наш посао је да их спознамо у себи и да се потрудимо како бисмо их се одрекли. Међутим, не бисмо могли ни да их видимо у себи кад нам их Господ по Свом човекољубљу не би откривао шаљући нам околности које их откривају у нама. А страст се спознаје у души кад се осећа бол срца која мучи, притиска и рађа душевне помисли, које наводе на униције. Док душа није осетила слободу, док није окусила мир и љубав, не говорите и не мислите да је пристрасност уништена. Она је само, увређена, примила други облик и у другом облику се није могла препознати. Кад наслађује – тешко ју је препознати, а веома лако ју је препознати кад вређа. Благодарите Господу што нам даје да спознамо наше пристрасности и страсти и што нам Сам помаже, ослобађајући од њих душу горким животним искуствима, а још више Својом светом и животворном речју.

36

19. децембар 1873. године

Моје душевно стање је такво да захтева много труда. А у труду треба потрпети, и још потрпети, и још потрпети. Да би циљ трпљења био труд, да би циљ труда била издржљивост у трпљењу. Даље од овога труд не треба да иде, пре овога не сме да се

⁹ Рим. 8, 39.

¹⁰ Пс. 138, 8.

заустави трпљење. Међутим, душа без Господа неће постићи ни једно ни друго и опет се труди и трпи с немоћима и прекореванјем себе.

37

26. фебруар 1874. године

...Испуњавајући моје налоге имајте у виду моју вољу и жељу и мисао, а не своју. Од својих размишљања се увек одричите иначе то неће бити послушање, већ апсолутна самовоља.

38

30. март 1874. године

Уочи празника Васкрса честитам вам и премда вас још увек не поздрављам радосним: "Христос воскрес!" ипак вам желим да заједно с мирносицама прибегнете гробу где је у Христу све човечанство починуло од рада греху и ђаволу. Моја мисао веома често бива с вама и код вас. Нека Господ чува све нас и нашег оца архимандрита. Пишите ми чешће, молим вас, и обавештавајте ме о његовом здрављу.

39

10. јуни 1874. године

Ето какви сте! Трудите се ради мене много, много, а сами прекоревате себе да сте лоше извршили послушање, стално се бринете да ћу бити незадовољна. Јер за то би вам се сваки добар човек чудио и похвалио би вас за смирење, за неповерење у себе и свој труд. Осећам да би и ја требало тако да урадим, а ја се спремам да вам ставим примедбу, или како каже отац архимандрит, да вам дам ћушку. Зашто нисте причekali и мало трпели ћутке? Да сам заиста била незадовољна како сте испунили послушање, ја бих вам рекла и ви бисте могли да кажете све што вам је било на души. А пошто сте навели тако много оправдања, пошто се тако смирено кајете и прекоревате себе чак и ако би заиста у нечему постојала ваша грешка, опет би сваки добар човек осим мене пожурио да вас умири и утешу. Али да ли је то монашки? Где је ту монашко трпљење, ћутање, повијање под свим што нам се дешава? Где је пут ка томе да пустимо околности да делују, да нам руковођа буде Сам Господ? У свему делује егоизам, он све поправља сам, оправдава се, чисти се, откида душу пре времена из стања у које су је довеле околности које је Господ допустио да се десе, у којем би могла да се поучи и самопрекореванју, и смирењу, и самоодрицању да је потрпела и причекала како треба.

Међутим, у том случају би ваша смућеност била непотребна и да сте заиста потрпели ћутке, видели бисте да је она од непријатеља, сигурно бисте осетили јаке нападе смућења који помрачују срце и доводе до роптања. Ово су најочигледнији знаци непријатељског смућења. А ваше послушање вам је Господ помогао да испуните тако добро да немам ништа друго да вам кажем осим да вам се захвалим. Стално се уздате у руководство људи и придајете му тако велику важност. Наравно, било би то тако кад би постојале духовне руковође, а сад, у наше време, очигледно Сам Господ руководи душама које траже спасење. Ево, и вама Он благовремено шаље оно што вам је на корист. Ја сам могла само да уочим вашу духовну потребу кад сам вам говорила о испуњењу заповести, а Господ вам шаље и околности и дела у којима можете да радите

и да се потрудите. Међутим, да ли је то од човека? Треба се само законито трудити и свим силама, да не ради само дух, трпљењем задржавајући пориве ума, смирењем – све пориве срца, како би душа спознала увек и у свему само Господа, Који је у свему.

Имам јако много посла тако да једва да имам снаге за свакодневне бриге. Међутим, живот иде својим путем. Ових дана, враћајући се кроз врт из шупе с циглама посетила сам схимницу у затвору и пренела јој поимање, које је мојој души поново откривено о сећању на смрт. А још немам времена да јој пренесем о сећању на Страшни суд. А вама ћу рећи да ово сећање има за почетак заповести Божије, које приликом сталног делатног обучавања у њима постају стални суд, од којег душа нигде не може да оде, а још мање да га заборави. Мислим да молитва тада неће бити далека од срца којем увек бива суђено, које увек бива осуђено због своје нечистоте, због веома честих одступања. Међутим, доста о томе...

40

15. јули 1874. године

...Зато вам и нисам рекла до сада да сам била веома утешена милошћу Божијом, која ме је удостојила да присуствујем полагању темеља за цркву.

Лик чудотворне Казанске иконе Мајке Божије за време постављања темеља, обасјан сунцем, био је тако радосно светао, да нисам могла да Јој се молим без умилења.

Наша Митрофанија је примила постриг 13. на дан Архангела Гаврила. С таквим осећањем понижења и дубоког смирења се разапињала, да су сви присутни били дирнути и прожети страхом, а мене, која сам је покривала мантијом, оно је доводило у умилење и скрушеност.

41

20. август 1874. године

...Питали сте о молитви, али не могу много да говорим о њој зато што имам мало искуства. Молитва вере, молитва приликом свести о сопственој греховности, свеукупне немоћи и оскудности – јесте једина молитва без прелести човека, који није достигао чисту молитву. А о чистој молитви недолжно је да говорим пошто је немам. Она је дар Божји, она је венац монашког живота, она је могућа уз дејство благодати Божије у срцу, или боље речено, она је само то дејство благодати. Пут ка њој је чистота.

Чистоту помисли и чистоту осећања није тешко стећи осамљивањем, читањем, упражњавањем молитве, али чистота срца се достиже многим смртима, она је свлачење страсти. Покушајте да се осамите на неко време, покушајте да се ослободите сваке бриге и забринутости за свакодневицу, препустите се молитви и видећете како ће се помисли слегнути, како ће се умирити узнемирена осећања, почећете да се молите у мирном и пажљивом расположењу. Међутим, тамо, у грудима, постоји несхватљива тежина која притиска и притиска. Без икаквих порива, без икаквих жеља, али лежи, као камен на срцу, производи таму и тескобу, која као зид стоји између душе и Господа. Овај зид може да разруши само благодат Божија уз нашу одлучну борбу са страстима по заповестима Божјим. А за нас, који живимо у тами страсти неопходна је скрушена молитва, уз веру у Господа Који спасава.

6. март 1875. године

Сећате се да сам вам говорила да желим да положим почетак, али какав почетак нисам рекла. *Тернија и волци возрастит тебје земља, и в потје лица твојега хљеб твој сњеси* – ево то је почетак. Земља мог срца стално рађа трње страсти. Видећи их разумом, делујући против њих именов Господа Исуса Христа, воља се одлучује да их искорењује с трудом, уз сталну будност над срцем.

13. април 1875. године

Христос воскресе!

Првог дана Васкрса поздрављам вас православним поздравом и од срца вам желим да се он одазове радошћу у вашем срцу. Христос воскресе! Само зато што нисмо умирали са Христом, што се нисмо разапињали с Њим и због Њега нашом плотском вољом не радујемо се савршеном радошћу. Васкрсењу ове наше воље која оживљава испуњавањем неког страсног, греховног дела радујемо се више и живље. – Плачимо онда!

8. мај 1875. године

...Жао ми је што вас боли нога. Болести представљају подсећање на смрт и треба се за њу припремати. Чујем да питате: “Како?” - Мислим одрицањем од земље, од свега што представља њен живот и сласт. Доста смо радили за страсти, служење њима је завршено, рачуни су сведени, и ако је у том послу душа успела, уз помоћ Божију, да стекне трпљење, самоодрицање и смирење, није се узалуд трудила радећи за њих. Међутим, ипак то није оно што треба да се тражи, она треба да иде даље.

21. јуни 1875. године

Читала сам сан Сн-ове који сте ми послали и мислим да је све што је тамо написано истина. Опис духова и њихов утицај на ум је изузетно тачан. Кад човек живи земаљским животом он не може да спозна колико се његов дух налази у ропству, у зависности од другог духа, не може то да спозна у потпуности, зато што има вољу којом делује како и кад жели. Међутим, кад му се са смрћу одузме воља, душа ће угледати чијој власти робује. Дух Божји узноси праведне у вечне обитељи, просвећујући их, освећујући, обожујући их. А душе које су имале општење с ђаволом биће у његовој власти. Ево зато нас свети оци, знајући ову тајну, руководе ка истинском обећаном спасењу, не путем машталачког делања, већ путем истинског душевног и телесног подвига. Са смрћу се руши машта. Она се руши и за живота кад било умором, расејаношћу или различитим искушењима ослаби наша жеља да се усмеравамо ка добру. У тим сатима и данима немоћи видимо да наш дом није био саграђен на камену, већ на песку маште; не измишљамо добре мисли и оне не долазе у

разум, не измишљамо добра осећања и нема их у срцу и ђаво поткрада наш ум и одвлачи срце тамо где му допушта да га одвуче зло које у нама живи. А да би се ово зло искоренило из наше природе потребна је нарочита благодат Духа. Међутим, и од стране човека који помаже Богу потребна је трезвена делатност. Она бива трезвена кад човек делује управо оним својствима која у њему постоје чистећи их одрицњем од греховности, а не понижавањем својих људских својстава. Труд у заповестима Божјим је једини истински пут ка спасењу; он лечи саму греховну природу, образује је по угледу на Божију и чини да свако добро буде природно његовом срцу, као што је свака истина својствена препорођеном (од стране Духа Божјег) уму. – Нисам стигла да завршим као што сам желела...

46

4. фебруар 1876. године

На зачало које се читало у недељу била је прочитана беседа владике на Оче наш. Све сестре су биле задовољне и слушале су не само с пажњом, већ и с љубављу. Само ја ништа нисам схватила, а главно, нисам схватила последњу молбу: *Да будет воља Твоја!* Међутим, како спознати ову свесвету вољу? А примивши од Господа извесну спознају која је то воља, како је творити кад ка творењу сопствене греховне воље вуче незадржива тежња моје пале рироде? *Како воспојем пјесн Господњу на земли чуждеј?*¹¹ И зато је једина исправна делатност душе, која борави на рекама Вавилонским: да седи и да плаче. Желим вам све што може да послужи спасењу и душевном напретку.

47

6. фебруар 1876. године

Јуче смо читали житије Антонија Великог. Веома ми се свидела његова беседа о доброти... Шаљем вам одломак из ове дивне беседе. Како је једноставна и истинита. – “Не бојте се кад слушате о добродетељи, не смуђујте се при помену њеног имена. Она је близу нас, не ствара се ван нас; њено дело је у нама и оно је лако, само ако га пожелимо. Грци, да би се обучили само словесним наукама предузимају далека путовања, плове морима, а ми немамо потребе да идемо далеко ради Царства Небеског или да пловимо преко мора ради добродетељи. Господ је још раније рекао: *Царство Небесноје внутри вас јест.* Зато је за добродетель потребна само наша воља, јер се добродетель у нама и из нас ствара. Она се ствара у души, у којој разумне силе делују у складу с њеном природом. А ово душа достиже кад бива онаква каквом је створена, а створена је као добра и потпуно исправна. Зато је и Исус Навин заповедајући народу рекао: *Исправите срдца ваша к Господу Израилеву;*¹² и Јован (Крститељ, прим. ред.) каже: *Прави творите стези,*¹³ јер за душу да буде права значи да њена разумна сила буде у таквом складу с природом у којој је саздана. Кад душа скреће и почиње да бива у нескладу с природом то се назива пороком душе. Дакле, овакво дело није тешко. Ако бивамо онаквима каквима смо створени ми смо добродетельни. Ако пак расуђујемо лоше, осуђујемо се као порочни. Ако би добродетель била нешто то се стиче споља, без сумње би било тешко да постанемо добродетельни. Ако је она у нама чувајмо себе од нечистих помисли и чувајмо за Господа душу, као залог који смо од Њега примили како

¹¹ Пс. 136, 4.

¹² Ис. Нав. 24, 23.

¹³ Мт. 3, 3.

би Он у њој признао Своје створење кад је душа тачно онаква каквом ју је Бог створио. Тежимо ка томе да не влада над нама раздражљивост и да нас не савлада похот, јер је написано: *Гњев мужа, правди Божија не содјеливајет. Похот же зачениши рождајет грјех, грјех же содјејан рождајет смерт*¹⁴.”

48

7. фебруар 1876. године

Јуче сам једној искушеници читала ове речи Антонија Великог. Кажем јој да ове речи тако јасно и просто указују на духовну делатност, а она, ова искушеница, каже да јој, напротив, изгледају нејасне и тешке, зато што у себи не види и не налази оно природно добро, које свети отац саветује да се чува, већ напротив, у себи види само таму, мрак, округлост и тежњу ка свему злом, и живост осећа само кад задовољи ово зло или макар кад му следи, тако да сматра да је зло природније њеној души. Ево како се порок сродно с нама, какву власт је непријатељ стекао над нашим душама! И ко може да га победи, да се ослободи његове власти, да види стазе светлости? Може да нас ослободи само Онај Коме је све могуће; Он рече: *Да будет свјет, и бист свјет*. Не желим после овога да признајем над својом душом никакву власт, никакву силу, никакав утицај осим Његове свемогуће власти и силе и Његовог животворног дејства.

49

9. фебруар 1876. године

Не могу да вас похвалим за писмо П. Видим у томе не само крајњу самовољу, већ чак и непоштовање моје молбе... Молила сам вас да ништа не пишете и ви сте ми дали реч да нећете предузимати у вези с овим било шта, а да ми претходно не саопштите план својих дејстава. Надам се да ће вас само дело казнити и научити да се не препуштате самовољи, а ја бивам кажњена за то што сам своју ствар дала мирјанину у руке... Жао ми је што сам вас повредила на почетку овог писма. Покажите делатну послушност речи коју сте примили од мене: не допуштајте да туга уђе у ваше срце, усмерите своја осећања ка ревносној жељи да поново почнете да одбацујете своју вољу и на делу, и у речи, и у помисли, и преда мном, и пред свима с ким се деси да живите или да се сретнете или да говорите.

50

14. фебруар 1876. године

...Ако човек воли ближњег ради себе он жели да се испуне његове личне жеље, његова плотска воља. Ако се ближњи воли ради самог ближњег, треба испуњавати његову вољу, његову жељу. А ако се ближњи воли ради Господа човек треба да тежи ка томе да и у односу на њега испуњава вољу Божију и иде непорочно у заповестима Његовим. Волимо ближњег ради Господа. Одрицање је неопходно, оно је неопходно и нужно, не од човека, не од ствари, већ од своје пристрасности према једном или другом. Одричимо се себе да бисмо дали славу Господу Који нас спасава.

51

¹⁴ Јак. 1, 15.

20. фебруар 1876. године

Осећате промену у свом духовном стању – хвала Богу! Реч Божија, примљена с вером делује моћно. Међутим, она ће деловати ако са свом једноставношћу, смерношћу и смирењем живи душа, која се с вером препустила Његовом вођству. Господ шаље околности, допушта немоћи, туге, лишавања, приликом којих се у души појављује нарочита борба, нарочити подвиг.

Управо тада реч Божија примљена на веру руководи душом, даје јој правилну спознају сопственог стања, ставља је у одговарајући однос према околности која се нашла на њеном путу и указује јој где и у коме мора да тражи стални ослонац. Из овога душа заправо спознаје да је спасава Божанство, као што каже схимница, дарујући речју својом – правилну спознају; околностима – уводећи је у дужну (неопходну) делатност; остављањем – водећи је ка томе да трага.

Сви вас наши поздрављају и сматрају својим, без обзира на то што сте мирјанин. Желим и вама и себи милост Божију. Помало побољевам, али болест тела није тешка, тешко је кад је душа болесна и не налази лекара. А Лекар је увек близу нас. – Лекар, Који је узео на Себе грехове наше и *јазвен бист за беззаконија наша*.¹⁵ Он због нас осећа бол и ми се раном Његовом исцелисмо.

52

16. март 1876 године

“Како ћемо се то,” питате, “одрицати себе да дамо славу Господу Који нас спасава?” То се не може објаснити, али мислим, кад Господ буде дао души радост Свог спасења она ће тада схватити да Га је нашла тамо где је изгубила себе; и осећање спасења је осетила тамо где је изгубила своју душу; и радост спасења тамо где је осетила горчину смрти и прославила Господа, Који је спасава тамо, кад се испоставило да су сва њена довијања да спаси себе лажна, кад се свих одрекла као мрскости и неправде. Господе, Ти Сам си спасење душе моје.

53

27. март 1876. године

Данас је на Литургији схимница стајала поред мене, у свом углу. По завршетку Литургије позвала сам је да прославимо дан Лазаревог Васкрсења. Док смо пиле чај прочитала сам јој из Лествице беседу 1, 6. Затим о Тамници, онда смо анализирале цео канон Андреја Критског, онако како је изложен. На почетку је описан човек у потпуности испуњен грехом; у њему се налазе корени свих врста грехова и порока. Од овог виђења сопствене греховности у њему се појављује извесна безнадежност и благо очајање. Међутим, Христос је дошао на земљу. Он је очистио све врсте грехова, искоренио је порок у свим облицима и својствима. Душа добија смелост у покајању, она тражи, као у Силоаму, да сузама очисти срце, налази у себи снагу да победи телесне страсти и ласкаве помисли. Међутим, приносећи ове плодове покајања она спознаје да та жртва није угодна Господу и на крају говори: *Достојних покајања плодова не истјажи от мене, ибо крјепост моја во мње оскуде, сердце мње даруј присно сокрушеноје, нишчету духовнују: да сија Тебје принесу јако пријатнују жерству, Једине*

¹⁵ Ис. 53, 5.

Spase! У овом стиху, како осећа моја душа, састоји се сав смисао великог канона и великог делања покајања. После ове беседе и после ручка старица је, утешена, опет отишла у келију у врту. Напишите ми шта је “*побједи знаменије*”. Чекам да ми на ово питање хитно одговорите, а онда ћу вам рећи како сам ја схватила. Даруј нам, Господе, да се препородимо за нови живот у Христу Исусу.

54

30. март 1876. године

Јуче сам добила два ваша писма од 15. и 21. марта. У једном од њих описујете своје стање које називате тупоумљем и смуђује вас то што душа, налазећи се у том стању, нема снаге да одбија искушења која је нападају у помислима и осећањима. Душа никада нема снаге да побеђује ни страсти, ни помисли о страстима; њих у нама побеђује Господ снагом Своје благодати. Међутим, ви желите да знате како треба да се држи душа за време извесног преласка, који називате тупоумљем кад престаје делатност ума, и унинија, кад престаје делатност унутрашњег духовног осећања. Стање душе у овом прелазу бива веома тешко. Слабом је у то време дозвољено да се разоноди. Ономе ко је мање немоћан помаже бављење послушањем, духовна беседа и уопште спољашњи подвизи. А јачем су свети оци у дане овакве душевне јаре давали следећи савет: “Једи, пиј, спавај, али не излази из келије, она ће те свему научити.” Они који су искусили овакав савет келију су називали “Вавилонском пећи”. До чега доводи овај савет? – До стицања Онога, Кога су стекли младићи у Вавилонској пећи. Вероватно ћете пожелети да сазнате ко је овај јачи? То је онај који има правила духовна поимања. Она му дају снагу за време искушења да не скрене с истинског пута. А другу силу човек од себе не може ни да очекује, зато и носи све у трпљењу.

55

18. август 1876. године, Себрово

Ваше путовање у Вороњеж се сад није остварило. Ово наводи на мисао да би то путовање било вашој души на корист, зато што за њега има тако много препрека, да ево, већ неколико година желите и имате намеру да се поклоните светим моштима угодника Божијег и никако вам не успева. У будуће треба да ојачате вољу и одлучност.

56

20. август 1876. године, Себрово

Господ заповеда да се обрачунамо (не сећам се како је дословно речено у Јеванђељу) са супарником својим, *дондеже јеси на путу с ним*. Док смо још на животном путу можемо да се обрачунамо, да се обрачунамо одрицањем од онога што нас омета на путу духовног усхођења, одрицањем од свега што нас прати у овом животу. А кад се овај пут заврши, неће бити предмета и осећања којих би се требало одрицати, остаће само душевно сиромаштво и богатство душевог мучења, као код дужника који није стигао да плати свој дуг. А дужник увек треба да пати само због онога за шта га савест прекорева, али тим више зато што се лишава и онога што је мислио да има; лишава се свог иметка, задовољства и слободе. – Да, треба да пламо дуг супаранику док смо на путу с њим – да платимо одрицањем.

16. септембар 1876. године

...За ово време било је много непријатности и мука, делимично и болести... Ако тешке бивају непријатности унутрашње (манастирске) још теже су спољашње, приликом доласка у додир са светом. Управо тада се осећа беспомоћност монаштва и мржња света. Да, често се у сличним ситуацијама сећам речи пророка Давида: "Боље ми је да паднем у руке Божије него људи тврда срца." Нека нас избави Господ и спаси од таквог крста, за који се и светом пророку чинило да превазилази његову снагу.

20. септембар 1876. године

...Јуче сам била код схимнице и разговарале смо о томе да сада имам много мука и да тим нападима непријатељ покушава да погуби душу, бацајући је у уније, у роптање и у недостатак љубави према ближњем, а Господ допуштајући невоље, жели да је спасе, омогућавајући јој да у борби стекне храброст, трпљење, духовни разум, и на крају, смирење, кад саме ове муке превазиђу његову снагу. Ево, међу овим путевима стоји душа и којим крене, тај пут ће је и примити и довести до њеног циља.

13. октобар 1876. године

...Негодујете против П.П. зато што ме награђује крстовима мука. Не, грешите, нису то крстови од П., већ ми их Господ шаље и ја их ценим више него златне, јер они више од нашег труда и подвига чисте сластољубиву страну душе. И често, окушајући горчину невоља говорим: *Древа спасенија укусивши, грјеховних страстеј свободу улучихом...* Све околности уређује велика десница Божија. Он понижава и богати, свргава и узноси. И како је добро да човек спозна и да осети да је под Његовом узвишеном десницом! Не предај нас, Господе, у руке људске неверјем у Твој промисао.

10. новембар 1876. године

Писмо А.П. вас је узнемирило, то је разумљиво, али потрудите се да га колико је год могуће препустите вољи. Божијој. Човек то може да учини кад одстрани сопствену вољу и кад престане да указује шта је боље и како треба. Мислим да му треба дати слободу да живи онако како он жели. Ако му је досадила служба у Петрограду, можда би било боље да узме место вице-губернатора негде у губернији; тамо је живот некако слободнији, у извесном смислу шири. Ваш утицај на њега је велики и зато би требало сад да се пазите тога да му дајете савете, они могу бити тешки за њега и превише ће оптеретити његово унутрашње осећање. Љубав је и добра зато што даје слободу, не ограничава место до којег може да прати онога ко је вољен, већ, насупротив томе, иде за њим и у сами пакао. Зато је и јака и зато је толико пута и вадила вољене са дна пакла.

29. новембар 1876. године

...Питали сте о сећању на смрт. Добро је имати сећање на смрт, али с разумом, кад оно служи на одрицање, на умилење, на скрушеност духа, на смирење. А ако производи унија, ни само сећање на смрт неће водити ка спасењу, већ ка погибелји. У време унија корисније је имати сећање на милост Божију, на Његову благодат, на Његове дарове које нам на дар шаље, на спасење, које нам Он дарује и на околности живота и саме наше падове. Све је добро у своје време, а у невреме и најбоље може да послужи на штету. Међутим, има једно дело за које је увек време, то дело је смирење духа, оно је најбоље.

5. јануар 1877. године

Новине су нас обавестиле, још док сам била у Себрову, о томе да се упокојио преосвећени Леонид, код вас у Бабајкама, и зато су ме веома обрадовала ваша писма, која су ми донела детаљан опис свих ових дана достојних сећања. Како су дивни путеви Божији! За време читања обузело ме је чуђење пуно страхопоштовања приликом читања вести о том догађају. Господ вас је удостојио да послужите дивној тајни: преласку у вечност душе богољубивог јерерха, који се подвизавао од младости, који је зачет у духовни живот семеном речи Божије, коју је посејао владика.

27. јануар 1877. године

...Чим се догоди било шта непријатно за наша осећања или нека невоља у околностима које нас окружују, или уопште било шта што је у супротности с нашом вољом, увек притом кажете: “То је допуштење Божије.” Ове речи ми се никада нису свиђале и увек су изазивале у мом унутрашњем осећању непријатност. Никад нисам била свесна зашто је то тако, али сама никада нисам понављала ваше речи и нисам називала допуштењем Божјим непријатности и невоље које нам се дешавају. Увек сам то називала вољом Божијом. Кад се Господ наш Исус Христос пред крсна страдања у Гетсиманском врту молио, Он чашу мука није називао “допуштењем Божјим”, већ ју је схватао као вољу Оца. И у нашем животу све невоље јесу израз воље Божије која нас спасава. А допуштењем Божјим можемо да назовемо зло које чинимо. Тако можемо да кажемо: “Господ је допустио непријатељу да делује – допустио ми је да заборавим Његове заповести и да се препустим расејаности, сластољубљу, раскоши и осталим грешним делима. Међутим, по Његовој вољи задесила ме је болест или нека друга земаљска невоља, освестио сам се и почео да се удаљавам од греха.” Ево видите где је допуштење Божије? Тамо где нас задеси зло, грех, а не тамо где је земаљска, телесна мука.

Међутим, вољу Божију не треба само прихватати, већ је треба и творити, а за то је пре свега треба спознати. Она се спознаје душом, кад Господ Своју вољу души открива Сам. Он души Своју вољу открива кад она ходи пред Њим у исправности. Ова исправност се углавном састоји у искреној намери да се испуњава воља Божија, у

потпуној спремности да се човек одрекне своје, у непоколебљивој одлучности да се прихвати све што Господ пошаље, без икаквог расуђивања и самооправдања.

64

24. март 1877. године

Јуче сам вам на Литургији, слушајући појање стихира у мислима говорила или преносила своју мисао: “Човек може попут Јуде да прода Господа за најбезначајнију земаљску свар, али да Га узме својом сопственом силом не може.” *Сам бо пришел јест спасти блудницу*, поје Света Црква. Сам Он долази души ако Га она не буде продавала и делом и осећањем и мишљу.

65

10. јануар 1878. године

Ове године вам још нисам писала и нисам вам честитала Нову годину. Ово делимично потиче од тога што не ценим увек обичаје света и уопште све промене овог променљивог света. Кад би заиста била нова година живота, кад би душа из таме изашла на светлост, из страсти – у бестрасност. А иначе, шта је ново год нас? И јуче – страсти и грехови, и данас су исти они с нама, исти они стари, па ипак тако нови.

66

28. октобар 1878. године

...Како видим, помало вас је обузело униније. И заиста, како да не пада у униније душа кад остане сама са својим греховима, страстима и немоћима? Како да не пада у униније кад види у себи само зло, само нечистоту, а нема снаге да изађе из свог стања погибељи и чак не види излаз, не види пут којим би могла да изађе? Међутим, кад се обрати Богу, кад јој се открије бездан милосрђа Божијег према људима, путеви Његовог благог Промисла, који спасава пропалог човека, кад она почне да тражи своје спасење у овом бездану милосрђа, кад вером у пут Његовог Промисла, који нас неизрециво спасава, уништи у себи сваку умишљеност, осетиће и силу и спокој и утеху. Тада ће душу напустити мрачно униније, одвалиће се камен безосећајности.

Мир и радост јесу плод смирења. Ево пристаништа у којем су спокој налазили сви добри подвижници, сви они који пате душом, сви који жуде за спасењем. Не бојте се да све изгубите само како бисте задобили смирење, не бојте се да идете пустињом унинија у којој душа све губи, и пошто ништа нема, пошто је безосећајна нема снаге да се креће. С овог пута ћемо до смирења доћи најпре одрешивањем од себе.

67

9. новембар 1878. године

Ноћас ме је образ болео целе ноћи, али се зато се рука мало смирила, тако да могу да вам пишем... По мишљењу свих и оца Теодора боље би било да уопште нисам ишла у цркву. После сваког изласка болови ми се појачавају. Ја не бих ни ишла и више бих се чувала кад би постојала нада да ће болест проћи, али пошто сам сигурна да се

неће растајати од мене целог живота, користим час или дан одмора да одем у цркву, да се бавим неким послом, да било чиме послужим својим сестрама или да неку од њих утешим речју, нежношћу. Бог зна да ли ће бити много таквих тренутака у животу.

У ове дане, пуне страдања, у току бесаних ноћи веома сам заволела да се молим молитвом Господњом “Оче наш”. Тек сад сам почела у извесној мери да видим њено Божанско достојанство, њену узвишеност, колико је драгоцене за човека, за хришћанску душу. Она ми служи и као молитвено обраћање Богу, Који свуда царује, свим управља, све животвори, све освећује. Она усмерава мој дух ка смирењу, моје осећање – ка умереним жељама у садашњости, моје деловање – ка путевима Божјим, моје стремљење – ка вољи Божијој. Цело моје биће руководи ка спасењу, носи ме, закључава у истини. Осим овог Божанског руководства ништа нам није потребно; оно само може да усмери на истинит пут, да дарује души све оно што представља хришћанско савршенство. Али, доста о томе. Будите здрави и молите се за мене, грешну.

68

3. фебруар 1879. године

...Тешко ми је да пишем, али сам се латила пера да бих вам се јавила и испричала свој јучерашњи сан. Сањала сам да ми неко показује велику слику Тајне Вечере. Застрт је велики сто на којем с десне стране седе мушкарци, а с леве жене, сви су обучени у одећу из првих векова хришћанства. Гледам и питам се у недоумици: “Па где је Господ Исус Христос?” Његовог изобраења нема ту где је сто иако се Његово присуство осећа и Његова благодат јасно освећује све присутне на Вечери. Гледам пажљиво и даље и видим да с десне стране стола стоји ђакон, а на левој ђакониса и обоје читају Јеванђеље. Кад сам то видела са сузама сам пала ничице пред сто и ускликнула: “Господе! Сад сам разумела тајну Вечере! Сви свети се причешћују речју Божијом, сви је духовно схватају и њоме се преображавају.”

69

24. октобар 1879. године

Данас сам вас се сетила на Литургији. Ви увек, а недавно некако нарочито јако исказујете мисао да вам је неопходна милост Божија. Али, изражавате се нетачно и непотпуно. Нама не само да је неопходна милост Божија, која нам опрашта грехове наше, која носи немоћи наше, која трпи безакоња наша, већ нам је неопходно још и милосрђе Божије, које нас омива од безакоња наших, које просвећује наш разум за спознавање Његове воље, које укрепљује наш дух у тежњи ка богоугодном, које усмерава нашу вољу ка творењу заповести Његових. Тек кад душа спозна колико јој је потребно милосрђе Божије и кад види колико нам добара даје Његово милосрђе и у нашем спољашњем и у унутрашњем животу, она бива у стању да Му се моли са срцем скрушеним и благодарним и тек тада ће молитва бити жива реч душе. Свети пророк Давид је Господа спознао као милостивог и милосрдног и зато је његова молитва била пуна благодарења, славословља и скрушености. Само спознаја слабости, беспомоћности, потпуне сопствене немоћи доводи до спознаје Господа као премилосрдног. Молим вас да се молите за мене, којој је много потребно заступништво друге душе пред Господом милостивим и милосрдним, али и праведним.

Навикавши се на то да размишљам о смислу сваког дела и речи често сам се задржавала у недоумици пред обредом и обичајем да се уочи поста сви моле за опроштај. Тог дана молимо за опроштај не само оне с којима се нисмо заправо сретали и нисмо ни могли бити криви пред њима, већ чак и оне које уопште нисмо упознали, које никада нисмо видели. Зашто овај обичај да се сви моле за опроштај као да нема смисла и као да равнодушношћу заклања, прави, истински смисао овог обичаја? Тако сам мислила и смућивала се у духу, и нисам умела да начиним метанију с потпуном душевном свешћу и туговала сам због тога. И тек сад ми се открило и моја душа је постала свесна тачног смисла овог обичаја.

Лично нисмо чинили ништа увредљиво и нема наше кривице пред свима, али ако бисмо чак с Давидом могли да кажемо: *Тебје Јединому созрјеших*, и тада наш грех постаје грех пред свима, и ми постајемо криви не само пред ближњима, већ и пред свим људима. Ако наша душа уз помоћ благодати Божије усвоји неку добродетел, она постаје удео свих. Милостиви све милује, кротки све трпи, искусан у борби са својим страстима помаже и другима и тако даље. Ове врлине постају удео целог света. О њима се говори, људи их преносе једни другима као поуку, о њима слушају даљњи, оне постају за њих пример за подражавање, укрепљење и подршка. Исто тако је и с нашим греховима. Учињени у скривености срца, не само речју, већ макар и мисаоно, они скрнавe срце, ослабљују га, чине га порочним, слабим, неактивним, слепим и глувим. Наша греховност изазива ехо и у другима, у целом свету. Не дајемо нашим ближњима оно што они имају право да захтевају или очекују од нас. Ни љубав, која све носи, све трпи, све жртвује, ни јачину искусне речи, ни пример, трпљења и благе делатности – ништа им не дајемо. И они нас такође гледају без љубави и иде о нама општа прича која све ослабљује, све развраћа. Дакле, криви смо пред свима, значи и треба да тражимо опроштај од свих. Ето и новог повода да се смиравмо дубоко, дубоко у свом срцу.

70

13. април 1880. године

Христос воскрес! Данас је дан Лазаревог Васкрсења – и овом дану највише доликује тај поздрав. Кад је овај догађај усвојен душом, односно кад сама душа у Христу васкрсне, тада она свесно може да постане причесница дарова Христовог Васкрсења. Нама, који седимо у таме и сени смртној, доликује само да се радујемо и захваљујемо Богу што је дао нашој природи ову способност, овај велики дар Васкрсења у Христу, да се радујемо и благодаримо за то што постоје и што су постојале изабране душе, које је Он васкрсао од смрти у живот, а о себи треба да мислимо смирено.

71

23. фебруар 1881. године

...Леонида је већ десет дана код куће... И ја се радујем њеном повратку, али сам за ово време већ толико навикла без њеног друштва и моја осамљеност ми је понекад била пријатна... Радујем се посту и његовој тишини иако се питам: “Шта ће ми дати ова тишина?” Истина, даће спокој телу, што је за моје болесно тело веома драгоцено. Међутим, спокојство душе човек не налази увек у спољашњој тишини и спокоју. Напротив, често се, ако не увек, у овом спољашњем спокоју у души подиже бура страсти. И ако је за време расејаности потребно уздржање, за време осамљености је још потребније трпљење. Трпљење је такође жива сила душе уз духовни разум, који

спознаје промену ствари и свега земаљског, уз веру срца, уз смирење духа. Трпљење души даје постојаност, оно прелази у храброст и тада не постаје пасивно, већ делатно осећање. Нека вас укрепи Господ у трпљењу које је толико потребно за време поста.

72

1. јули 1881. године

Захваљујем вам се на рођенданским честиткама. Ево, по милости Божијој проживех већ 48 година. Видим да снага слаби и да се чак и способности смањују. Пролеће, у којем се сеје свако добро је одавно прошло; прошло је и лето у којем зри плод; сад већ долази и јесен, време скупљања плодова. И шта? Ако постоји и мали плод, који је посадила и васпитала покојна мати својим трудом и молитвама, ја се лењим да и ову малу летину сакупим. Доћи ће зима и моја душа ће умирати од глади. То сам видела ових дана. Немам нимало подвига, а без њега се не може живети. Треба приморати себе и на молитву, и на свако добро. То сам тако јако осетила да сам мало збацила са себе своју лењост и мало сам се принудила на молитву. И било ми је тако добро. Међутим, затим опет лењост и нерад! Тако ми је потребан душевни подвиг, тако ми је неопходан. Помолите се за мене да ми Господ пошаље снагу да приморам себе на подвиг.

73

14. децембар 1881. године

Душевни мир није потребан само за стално пребивање у молитви, већ чак и за обављање молитвеног правила. Ако је душевни мир било чиме нарушен, молитва постаје или само усмена или је ум обавља с великим подвигом; срдачна не може бити никада. Душевни мир као удео чистих срцем стиче се или, тачније речено, Господ га шаље, након многог труда и подвига над душевним страстима и после многих одрицања. Међутим, ми грешни, који се хранимо мрвицама са стола богатих тежимо ка томе да стекнемо мир, макар за време молитве. За то је такође потребан тежак и дуготрајан подвиг. Потребно је потпуно одсецање помисли за време молитве, одрицање од осећања и од свег света који нас окружује, његово препуштање вољи Божијој, непоколебљиво утврђивање срца у вери, непоколебљиво уздање у силу Божију. У таквом утврђењу срца молитва се обавља у миру. Међутим, ако се ово стање достиже нашим трудом, ако оно није дар благодати Божије, понекад наш унутрашњи мир бива притиснут и помрачен двама супротним стањима: или хладноћом срца или чулном радошћу чије место заузимају смутња, помисли и узбурканост осећања. Хладноћа срца је такав цин којег људске силе не могу да победе. Потребно је много подвига љубави према ближњем, много милосрђа према недостацима ближњих и опраштања ближњима да би срце омекшало. А за време молитве – уздања у силу Божију; неопходна је молитва за ближње, за цео свет, за *всја человеки*, молитва за опроштај грехова свих грешника, од којих *первиј јесм аз*. Пролази хладноћа и наступа безумна радост која дира унутрашња осећања и нарушава мир. Управо тада је потребно смирење, чак и привремено остављање молитве због недостојности, самопожртвовано служење ближњем делом или речју. И само у дубини смирења и осећања самопоножења крије се унутрашњи мир, уз који молитва тече.

74

22 децембар 1881. године

...Блажени Јероним је сам сведочио да је “моје тело пре свеопштег разрушења људског састава већ било мртво, а моје страсти су још увек вриле”. Он описује свој даноноћни подвиг, своју скрушеност, кад је бунтовна плот и даље односила превагу над снагом и душа падала у очајање. Ово стално пребивање у подвигу и непоколебљиво стајање у њему јесу црте, које су приказане у његовом изображењу на икони. – Даруј нам, Господе, да увек пребивамо у подвигу, а што је изнад овог стања, није од нас.

75

21. март 1882. године

Животопис нашег владике сам добила и читала. Читала сам с великим задовољством, с душевном утехом и на поуку. Драгоцене су речи самог владике, његово сопствено сведочанство. Само онај ко се узвисио до поимања свих његових дела може да каже реч о њему. О Лествичнику нам је тако мало података пренео његов животописац, а ипак је за све монаштво, и ново, и будуће, он руковођа и његов лик је тако јасан и жив за сваку душу којом он руководи. Мислим да је довољно речено и за садашње и за будуће поштоваоце и ученике владике. Нека се поново и поново штампа ово издање. Међутим, рећи ћу још да треба да прикупите све материјале, све кратке и детаљне приче, које треба преписати у једну чисту свеску и потврдити својим потписом. Нека то буде споменик за најближе следбенике владике, а можда ће у будућности имати још опширнију примену.

Брат Василије Михајлович пише да је читао животопис владике и да га је запањила сличност с једном душом коју познаје, нарочито у погледу призивања на пут духовног живота.

76

3. јануар 1883. године

Мој отац Михаил Васиљевич се упокојио 20. децембра. Иако је његова кончина била веома мирна, за мене је била тако тешка као да сам сама умирала. Пет дана пре него што се упокојио допутовала сам код њега, затекла га веома слабог и како непокретно лежи у постељи. Није осећао никакву патњу, али је постепено стално слабио. Нисам га напуштала ни дању ни ноћу. Много смо разговарали. Последње ноћи ме је молио да изговарам молитву: *Богородице Дјеве, радујса...* Сећао се дела владике и притом је рекао да је његово најбоље дело о Исусовој молитви. Кад би се пробудио стално је изговарао Исусову молитву. У току последњих месеци сваке друге недеље се причешћивао Светим Тајнама, а последњих дана 15. и 20. у 6 сати ујутру. У 4 поподне мирно се упокојио, као да је заспао. Сахрана је била 23. децембра у 2 сата... Његово испоштено тело није журило да почне да се разлаже... Кад смо га износили народа је било веома много и никоме се није угасила ниједна свећица. Сви су га пратили са сузама, називали добротинитељем, милостивим оцем и хранитељем, праведником...

77

30. март 1883. године

...Делимично вам је познато колико сам јако била везана за свог рођеног оца. Ако сам некога у животу поштовала у пуном смислу те речи, ако сам некога волела са страхопоштовањем, ако сам некога безгранично обожавала у младости, то је био он, мој драги отац, мој васпитач, мој друг и духовни руковођа. Кад сам седела поред њега у току последњих дана и ноћи моје срце је било испуњено горчином и желела сам, била сам спремна да уместо њега окусим горку чашу смрти. Господ му је даровао мирну кончину. Међутим, његова смрт ми је тешко пала. У молитви за њега налазила сам утеху и ублажавање туге. У келији смо све, моје келејнице и ја четрдесет дана непрекидно читале Псалтир за њега. Ноћу, уочи четрдесет дана читала сам у својој соби и кад сам почела да читам 17. катизму у својој души сам осетила промену. Речи псалама сам читала очима, језиком, а њихов смисао је очева душа преносила мојој души. И ова душа која је на земљи ходила путем заповести Господњих, утврђена у Његовом закону, која је себе предала речи Његовој, која је одбацила све и самог себе како би следила речи с усана Његових, ова душа, која је отишла из земаљског живота с тврдим уздањем и вером, пренела је светлост мојој души, радост мом срцу. Те ноћи више нисам могла да заспим од пуноће духовне радости, и четрдесети дан је за мене био дан радости... У Себрову су га многи тог дана сањали блиставог, радосног, окруженог светлошћу како их уверава да не треба да тугују због њега, да му је тако добро да боље не може бити.

78

21 март 1884. године

...Не треба уобразиља да руководи духом молитве, већ оно што чини корен нашег живота, наших осећања, свих наших помисли, нашег духа, оно, као прво, што живи у нама, и друго, оно чиме бисмо ми морали да живимо. Прво је свест о својој греховности, њено осећање у себи, у духу покајања и скрушености, а друго су заповести Божије, написане у нашем срцу, приликом нашег стварања, које су нам дате у Јеванђељу и показане у Христу. Овај стални рад на свом срцу у борби с грехом доводи до свести о својој потпуној греховности; ова тежња душе ка заповестима Христовим доводи је до свести о својој потпуној немоћи и слабости. Исусова молитва уз такво делање постаје делање срца, дах душе, дух живота. Она је природна при таквом делању, а за њу није потребно ни посебно осамљивање, ни слободно време; њу душа стиче чак и уколико је у стању највеће заузетости, она делује у срцу и онда кад оно укрепљено благодаћу Божијом, служи ближњем речју или делом самопрегорне љубави.

У овом делању до скретања долази само кад се срце препушта страстима и живи по њима или кад изгуби веру. У првом случају оно се брзо враћа на пут покајањем и одсецањем страсти, а у другом посебна благодат Божија утврђује у њему изгубљену веру. Не знам да ли сам успела јасно да вам искажем своје поимање духовног делања, али не знам за други пут. И остајући у осамљености и издвајајући слободно време за молитву, одбацујући помисли, човек не треба да бежи од себе, да ван свога срца тражи путеве ка Господу, да тражи умилење и скрушеност духа. У њему, у нашем срцу, у његовим осећањима је узрок наших грехова, у њему је и узрок скрушености. Ово делање доводи до дубоког смирења, до скрушености духа, до осећања душевне топлине и умилења. Уз такво делање човеку ништа не смета и не расејава га, и како кажу оци, сам пакао је немоћан да поколеба верујућу и смирену душу. Међутим, приликом делања молитве која се руководи уобразиљом, све може да смета, чак и ветар, гласови и томе слично, а да не говорим о сопственој немоћи, која ће човека скренути с пута тако

да неће умети да се поново врати на њега. Није корисно тражити оно што је ван нас. Ако је Господ рекао да је Царство Небеско у нама, ту је и пут до њега.

79

7. април 1884. године

Покајање, исто као и молитва, мора бити трезвено. Истинско покајање је дар Божји, оно је пуно скрушености. А наше покајање треба да буде само свест, уверност у нашу греховност, ненадање у себе. Управо она доводи до вере. Код светитеља Тихона (Вороњешког, прим. ред.) је ово лепо изложено. Треба то да прочитамо заједно.

80

6. август 1884. године

...Слушајући у цркви у Великој Лаври појање, које личи на небеско, сећам се вас, и тога како сте га назвали: “духом бурним”. Ово појање, које се ни са чим не може упоредити теши, испуњава душу неземаљским осећањем. Знате по себи како оно говори души. Упознала сам се с намесником (архимандрит Јувеналије Половцев из Оптине пустиње). Веома ми се свиђа, али по духу мислим да не можемо да се сложимо; почели смо да споримо приликом првог разговора. Ја волим да спорим понекад кад се ради о разлици у мишљењу, али уколико је дух различит, спор је немогућ и боље је ћутати.

81

24. август 1884. године, Уст-Медведицк

...Овог пута сам нарочито усрдно посећивала цркву у Великој Лаври. Ово појање Лавре, пуно покајничке скрушености и чврсте, непоколебљиве, смеле вере – будило је моју лењу душу, доводило је у скрушеност. Како ми је било тужно да чујем како они који стоје на челу не схватају ово појање, како га чак прекоревају. Намесник ме је неколико пута позивао и по неколико сати смо проводили у духовној беседи. То је имало резултата. Схватила сам да је он духован човек, али колико нисмо истомишљеници судим на основу тога што колико је даље протицао наш разговор моја душа је одлазила све дубље у себе и затварала се. Међутим, он је добар монах и чини ми се да је на свом месту. На опроштају ми је намесник рекао: “Чудан сте ви човек.” Не жели да призна да имамо стремљење ка истом циљу, да оно постоји – ово стремљење.

82

12. новембар 1884. године

Ових дана сам имала много посла. Осим гужве која је везана за празнике и посетиоце желела сам још и да сестре које се припремају за постриг, све заједно и сваку посебно, укрепим и упутим одговарајућом речју. Једнима сам саветовала одрицање од своје воље и свог разума, које је могуће само уз одрицање од својих жеља, другима да обраћају пажњу на помисли уз непрестану Исусову молитву; трећима спољашњи подвиг који помаже смирењу тела, четвртима – непоколебљиво идење по заповестима

Христовим, које доводи до спознаје своје немоћи. А вама, рођени у Христу брате, желим све ово у потпуности, што сам сестрама пожелела свакој посебно. Господ Својом благодаћу нека однегује све добро у душама које Му верно долазе, и нека им да добар почетак по молитвама Пречисте Богородице и светих отаца и мајки наших.

83

20. новамбра 1884. године

Спасавајте се у Господу и нас помињите у својим светим молитвама. Моје блиске сестре и ја смо се од свег срца обрадовале вести о томе да сте примили постриг у расофор. Као да сте нам сада постали још ближи, још рођенији. Иако је духовна сродност увек била тако потпуна, да је тешко било још нешто јој додати и повећати је, ипак у свему постоји мера и ова мера се навршила, или је спремна да се наврши. Стално пишете о неосетљивости и сањивости. Мислим да мало одмора дајете себи. Кад сте уморни не смете да приморавате себе; не смете да приморавате себе да нешто осећате. Ако не будете давали свом телу одмора и ако се док сте уморни будете приморавали на молитву или на сабраност помисли или ако будете у срцу тражили покајничко осећање никад нећете имати душевног мира, напротив, увек ћете бити у смућењу помисли и оптерећењу духа. Василије Велики каже: “Ако одмор штети младом и здравом телу, неупоредиво више штете болесном и слабом телу доноси прекомерни труд.” Без смућивања дајте себи више одмора, како бисте имали макар сате или минуте бодрог духа, свежег осећања и јасне мисли. Иначе може доћи до помрачења. Господу је тако мало од нас потребно, само смирен дух, а Он нам све даје Својом благодаћу.

84

8. децембар 1884. године

Блато, киша, Дон се још није смрзао, саобраћај преко реке је прекинут. Стога нам нико не долази, а време и мене држи између четири зида. Веома сам задовољна због своје осамљености иако је не употребљавам увек на корист. Веома волим дуге зимске вечери. Понекад окупљам блиске сестре да нешто прочитамо, па објашњавам прочитано. То није читање као што је било док сте ви били. Сад се окупљају само најближе – има више слободе у разговорима. После једног читања Вероника ми рече: “Само сам једну реч узела из свега онога што сте рекли; и та једна реч ми је довољна. Рекли сте: кад те нешто обузме, треба да се сетиш смртног часа и тада ти ништа неће бити потребно, све ће на земљи остати, и отићи ће само душа са својим делима – ово сећање ме наводи на молитву и даје слободу духу.” - Учећи сестре, учим од њих сама. Углавном читамо “Добротољубље”. Одавно нисам читала ову књигу, много се сада отвара мом разуму што је раније било затворено, а много тога је затворено и сада.

85

7. фебруар 1885. године

Хвала вам за вест о крсту. Све моје сестре су бесконачно радосне. Радосна сам и ја. Част је боља од бешчашћа и још је душа далека од тога да подједнако гледа на једно и друго и да их подједнако прихвата. Али, рећи ћу отворено, честољубље није моја

главна страст, постоје друге, јаче. Примећујем да је у мени гордост јача од честољубља. И како ове супротне страсти мирно живе заједно, у једном срцу? – То зна онај ко их незаконито сеје, и онај ко их противприродно у себи храни. Завршила сам животопис матере-схимнице (Ардалионе). Писала сам без икаквог правила и закона писања. Кад сам једном решила да се неће штампати, у крајњој мери, не у овом облику у којем га пишем, више се уопште не устручавам. Много сам тамо говорила о себи лично, изложила сам много материних разговора са мном. Написала сам и о схимонахињи Пафнутији, где сам такође морала да кажем нешто о мати Ардалиони и о себи. Све смо веома задовољне овим записима. Тако су они васкрснули пред нама време, које смо проживеле с матером и све њене речи, сва њена дејства у односу на нас, којима је руководила.

86

5. март 1885. године

Пишете да вам пошаљем своје записе о матери-схимници Ардалиони да прочитате. И сама веома желим да их прочитате, али прво хоћу да их препишем, јер нису лепо записани, и у њима има таквих прецртавања и додавања да би вам било тешко да се у њима разберете. Тек јуче сам их добила од Правдина и кад буду преписани послаћу вам их.

87

1. децембар 1885. године

...Шта да вам кажем о себи? – Желим да ћутим. Почињем да схватам да је ћутање плодније од сваке речи. Ћутати речју, помислом, осећањем – ево какво ћутање је пожељно, зато што и говориш, и мислиш и осећаш – све страшно-греховно. *Да молчит всјакаја плот человекја*. Далеко је од овог ћутања моја грешна душа, али понекад долази жеља за ћутањем, као да душу оптерети гужва, као да изгуби укус за све земаљско, пролазно, као да угледа неодрживост пропадљивог. Тада и пожели да заћути.

88

23. јануар 1886. године

...Ми и сви треба да имамо смрт пред очима, она и јесте стално с нама, јер су прошли дан, сат, минута проживљени, већ су заувек умрли за нас; ми живимо у смрти, умиремо сваког тренутка и наша греховна дела нас убијају вечном смрћу. Међутим, овим путем у долини плача и смрти још треба пролазити с вером, док Господ Сам не нађе да је плод сазрео и да је време да се убере.

89

26. новембар 1886. године

О себи могу да вам кажем: здрава сам, сваког дана идем у цркву, код куће се бавим пословима по послушању, читам, пишем. Али, то вам је мало. Желите да знате

како живи моја душа? Живи у гресима и оно што је главно у неосећању своје греховности. Понекад се открију њене душевне очи и она види своју греховност па јој буде страшно. Међутим, шта ради да би прогледала, да би сачувала у срцу страх, да би је спознаја сопствене греховности доводила до одрицања од своје грехољубиве воље, од свог лажног разума? – Управо у томе је сва несрећа душе, што је рад на њеном унутрашњем човеку оптерећује и она тражи спокој у расејаности помисли, у сметености осећања. Помолите се да Господ позове моју душу на покајање.

90

20. фебруар 1890. године

Све мислим да ваша болест не води у смрт... Надам се да ћете се опоравити. Тешко ми је да помислим да ћете отићи у будући живот и да вас више нећу видети. Никада ни за шта не молим Господа, увек све препуштам Његовој вољи, молим да се у свему испуњава Његова воља, блага и спасоносна, а сада се ватрено молим Царици Небеској да вас подржи, да ми подари да вас још видим на земљи. Ако нас Господ благослови да дочекамо пролеће... чекајте ме; чувајте снагу, опорављајте се. Јачајте тело и душу. Укрепите свој дух вером. Не плашите себе замишљањем блиске смрти и одговором који ћете дати с оне стране гроба. Не уносите у душу страх од смрти. Овај страх је спасоносан кад живимо земаљским животом, кад живимо у страстима, у похотама плоти, а кад се наш живот завршава, кад гледамо преко његових граница овај страх за душу може представљати велико искушење. Таквим га и сматрајте. Гледајте на предстојећи прелазак с вером и уздањем, укрепљујте свој дух уздањем у обећање Господа. Положите све уздање, сву наду у Његове заслуге, у Његово милосрђе, у Његову љубав према човеку, премда и грешном, али само Њему оданом. Ви немате ништа. Мртва је душа, нема сећања на Бога, али нека буде присутна увереност у Његово спасење. Одагнавајте страх и безнадежност. Неће погинути душа верујућа, душа, предана Његовој вољи. Подсећам вас, први пут кад сам вас видела рекли сте ми да немајући ништа чиме бисте могли да се спасите желите само једно, да budete у обитељи владике као неко кученце. Ових речи се живо сећам. У небеској обитељи светог владике Игњатија и вама је припремљено светло место. Верујте и радујте се. Ако дође уније или страх одагнајте га с надом и радошћу размишљајте о преласку у загробни живот и о томе ко душу вреба на вратима да је ухвати, реците са смелошћу: “Немате удела у мени, ја сам послушник мојих отаца, који одговарају за мене пред Господом Богом мојим.” Амин.

91

Плашим се да се превише оптерећујете тешком, посном храном и молим вас да заборавите да је сад пост, већ да једете мрсну храну, хранљиву и лаку. Може се заборавити на разлику у данима кад човек верује да нам је Црква ову разлику дала као узду за здраво тело, а вама је дата болест и немоћ старости... Главно је, молим вас да не оптерећујете свој дух. Нека он буде миран у свему, као одано дете у рукама Господа, Који спасава укрепљено; будите као човек који је овом вером опасан силом уздања у милосрђе нашег Искупитеља. “Шта су наши греси у поређењу с милосрђем Божјим?” каже светитељ Димитрије Ростовски. “Као паучина у поређењу с великим ветром.” Радујмо се у Господу, нашем Спаситељу. И будимо мирни и радосни...

Неизрециви су путеви Божји који нас спасавају!

8. март 1890. године

Данас је четрдсет дана од смрти нашег драгог пријатеља архимандрита Јустина. Даруј му, Господе, вечно упокојење са светима, по молитвама владике Игњатија! Молили смо се за покој његове душе и сећали смо га се хлебом и сољу. Цео парастос сам плакала. Сетила сам се и њега, као живог, и целог његовог живота од девет година међу зидинама манастира, као у пећи Вавилонској, од младости је био на дужности настојатеља, као мученик и исповедник. Рећи ћу само вама: пут духовног живота, који се заснива на одбацивању егоизма је увек без части: не даје му Господ славу на земљи и чак смрћу не уверава у његову праведност. Нека само Он буде наша правда и оправдање, наша светиња и освећење. Будите мирни у овој вери и уздању.

2. август 1890. године

Слава Богу за све! За вас је сада због вашег здравственог стања, због немоћи старости главно да будете у миру са свима који вас окружују и да осећате мир у души. Веома ме је умирила мисао да се слажете с оцем Илијом... Надам се да ће се он бринути о вама. Дира ме и у умилење доводи ваша љубав према оцу П., и оно сажалење којим покривате оца М. – Немојте мислити да их осуђујем, а још мање да им судим. Ја не могу да доносим свој суд ни о коме; све је у рукама Божјим и ове свемогуће и благе руке свима желе да дарују спасење и свима га дају на дар. Кажем само да је наш пут – пут грешника какви заправо и јесмо. Треба да се смиравамо и да не силазимо с овог пута покајања, не треба да узимамо маску праведника кад смо грешници и не треба да тражимо себи оправдање, већ треба да се надамо и да верујемо да је наше оправдање – Христос. Не треба да се стидимо своје браће и отаца ако нам изгледа да је њихов живот сраман, а крај живота без части. Боље је да се угледамо на њих у вери и смирењу и препустимо себе Господу Који нас спасава.

Писмо схимонахињи Пафнутији

5. август 1873. године, Теодосија

Јуче смо били на Литургији и веома ме је утешила реч Божија. Она ми је увек и свуда блиска и јака је, и храни душу и освећује је. На причастену су певали: *Воскрес из гроба и узди растерзал јеси ада, разрушил јеси осуђеније смрти, Господи, всја от сетеј врага избавивиј; јавивиј же Себје апостолом Твојим, послал јеси ја на проповед, и тјѐми мир Твој подал јеси вселенеј, Једине многомилостиве.* – Ове речи су ми изгледале као живе и видела сам њихову снагу у људском животу и у духовном животу. Човек живи земаљским животом: у њему је све смртно, све је пролазно. Околности се мењају, људска осећања се мењају, пролазе. Ако неко живи само у околностима и осећањима он стално окуша смрт, све умире у његовом животу и он сам се налази под осудом смрти. А кад човек у овом пролазном, промењивом животу тражи Господа, кад га свака животна околност поучава да спознаје Господа, свако осећање усмерено по заповести Божијој приближава човека созерцању Господа, Који се осликава у чистом срцу кад Господ васкрсава у људској души, зато што су смртне околности, смртна осећања довела човека до бесмртног стања и њихово окушање није донело смрт, већ живот. А кад човек живи само смртним, непријатељ од свих земаљских околности и осећања плете човеку своје мреже. Ако се ово смртно за човека претворило у бесмртно, ако је оно довело човека до спознаје Господа у датим околностима, до сједињења с Њим у духу кроз земаљска осећања непријатељске мреже су разорене и Господ је, стечен кроз смртни живот, постао избављење од погибелји коју је непријатељ спремио кроз своје мреже уливши у њих смртни отров. Све је ово у духу, све то доживљава душа и у себи, у свом животу види објашњење речи Божије. Нека нам дарује Господ не само да језиком изговарамо и прослављамо Његову свету реч, већ и да Га следимо животом.

Писмо Лидији П.В.

15. новембар 1870. године

...Увек ми је драго да чујем да се у некоме појави жеља да ступи у монашки живот, а ако неко од образованих и умних људи посвећује себе овом животу то ме још више радује. Међутим, притом треба знати који је разлог који га приморава да изабере овај живот и који циљ човек има у овом избору? Циљ даје усмерење и карактер свем будућем животу и делатности човека и зато је веома важан. Пишете да се одлучујете да ступите у манастир видећи невоље које вас окружују. Не разумем то. Ако гледате само на спољашњу страну живота и желите да нађете спокој у манастирском животу - грешите. У манастиру има својих невоља, чак можда и тежих него што су у свету. – А ако сте духом појмили испразност земаљског живота, ако у њему не налазите задовољство за своју душу и желите да нађете ову пуноћу у духовном животу, да живите ради вечности, ради Бога, ова ваша жеља је исправна. Међутим, уз ову одлуку се треба припремити на све душевне и телесне невоље. Од човека који жели да се спаси захтева се много. Зидине манастира, црна раса, чак ни сви спољашњи подвизи манастирског живота не значе ништа без унутрашњег подвига, који представља циљ монашког живота. Он се састоји у савршеном препороду целог човека, у скидању свега земаљског, у умртвљивању свега свог, људског разума, сваког људског осећања да би човек оживео ради Бога и у Богу. Колико је човек далеко од Бога толико је велик и бездан који га одваја од Бога, толико је велик и труд на поновном спајању. И није доста што је овај пут тежак, него није чак ни свима доступан, не открива се свима, не тражи

га свако, чак га свако ни не жели. Њега жели, тражи и налази само онај кога на овај пут позове сам Господ. Душа осећа Божије призвање кад је у земаљском животу ништа не задовољава, кад стално осећа неку непотпуност и кад тражи да се у њој самој открије осећање бесмртности, које је уводи у вечни живот и приближава вечном Господу. Оваквом призвању Божијем душа не може да се противи, она постаје послушна и неће се зауставити у свом трагању за унутрашњим животом, у општењу с Господом док не нађе пут који води ка овом циљу, и ни тада се неће зауставити, већ се стално труди на земљи свог срца, иде све даље и даље, без обзира на то што пут постаје све тежи и тежи, све више и више захтева одрицање од душе, која Му се поверила, и у овом умртвљењу себе, у унутрашњој смрти (човек) налази сав живот док Богу не буде угодно да га позове у вечни живот. Ако човек не прими овај унутрашњи подвиг, ако не тражи овај пут не треба ни да ступа у манастир. У њега људи долазе да би у овом училишту духовног живота образовали свој дух, да би у њему нашли руководиоца и сва средстава за идење овим духовним поприштем. Добро поразмислите о овоме и ако је могуће припремите се, и тек онда одлучите. Упознајте се по могућству са захтевима унутрашњег живота и добро ослушните свој дух, да ли је у стању да им се препусти и да ли има наклоности ка овом новом призвању? С њим можете да се упознате ако набавите књиге: Лествицу Јована Лествичника и четврти том дела епископа Игњатија Брјанчанинова.

Писмо сестри матере А.М.М.

17. децембар 1851. године

Хвала ти на писму и на твојој љубави према мени недостојној. Радујем се што ти се здравље поправља, дај Господе, да увек будеш здрава, добра моја сестро! Међутим, и болест нам је некад на корист, милосрдни Господ нас кажњава овде пролазном патњом како би нас избавио од вечне муке. Како је утешно мислити да смо на земљи дошљаци и да је наша Отаџбина на небу! И како је жељена ова Отаџбина! *Господи, не лиши мене небесних Твојих благ, избави мја вјечних мук!* Међутим, ако се душа у потпуности испуни Божанственом љубављу, она се не плаши пакла, и тамо ће нераздно бити с најслађим Исусом, и тамо ће Га волети. Господе, удостој ме да Те волим истом љубављу којим си Ти мене заволео! Ти си сишао на земљу мене ради. Кад би могла моја душа да узиђе на небо Тебе ради.

Честитам ти празник Рождества Христовог и молим рођеног Господа да обнови у твојој души све добродетељи и доведе те у меру твог савршенства.

Молим те за твоје свете молитве и остајем твоја сестра, недостојна искушеница, грешна Ана која те воли.

Из писама В.И.И.

1

Од априла 1885.г. до 1889. године

Не трудите се тако јако да спознате вољу Божију како не бисте за вољу Божију сматрали ватреност сопственог срца. Треба знати и дубоко спознати да је наше срце тако покварено, тако помрачено грехом, да је наш живот тако спутан нашим пороцима, искварен самовољним умишљањима нашег грехољубивог срца, да не само не можемо да творимо вољу Божију или да је спознамо, већ чак не допуштамо да делује у нама и у

нашем животу свесвета воља Божија. Пророк каже: *Свјатим иже сун на земље, удиви Господ всја хотјенија Своја в них*¹⁶. Видите ли да у светим душама и само у њима Господ испуњава Своју вољу? У њима нема сметње за то да се изврши воља Божија. А грешник, који живи у својим страстима, стално живи опирући се вољи Божијој. И добро је ако прихвата оно што му Господ допушта да издржи, ако се смирава под ово допуштење Божије. Овакво смирено повијање под допуштење Божије јесте својство грешника који се каје. Живећи греховним животом накупили смо много неправде, изазвали смо хаос у људима око себе, својим гресима смо и њих погубили.

Грешник који се каје види да с прошлошћу не може лако да се обрачуна, да треба да је искупи великим трудом и подвигом. Не само себе, већ и све, све који су око њега треба да спасава и изводи на пут истине и добра. Овај подвиг је тежак и дугогодишњи, али је велик и истинит. А ако је истинит, могућ је уз помоћ благодати Божије. Да, овај пут је заиста једини истински. Треба доносити плодове достојне покајања, треба човек да се труди тамо где је грешио, да устаје где је падао, да исправља оно што је упропастио, да спасава оно што је изгубио сопственим немаром, сопственим страстима. Спасење је могуће на сваком месту и у сваком послу, не треба га тражити изван нас, све се може наћи у својој души – и рај и пакао. Ако у њој налазимо пакао, опет у њој, по благодати Божијој, по труду над собом, можемо да нађемо рај. Постоји један услов уз који је дозвољено бекство и одлучна промена живота. То је услов кад је наша сопствена немоћ дошла до крајњих граница, кад душа нема снаге не само да се подвизава, него чак ни да трпи, кад је прати и физичка немоћ. Тада нећемо погрешити ако побегнемо од неиздрживе ситуације.

2

Одлучили сте све да одбаците и да идете за Христом. То је добро. Али где Га наћи? Мислили сте да ћете спознати овај пут у богословским наукама у богословији, али тамо Га неће указати. Тамо је богословско учење, које објашњава само реч закона, а не његов дух. – Желели сте свештенство, монаштво. То је добро. Али, плашим се да ћете већ код првих корака увидети да сте променили само место и одело, а живот је унутра, па чак и споља остао исти. Потребно је одрицање од себе, идење за речју Божијом под руководством и усмерењем духовног човека. Питање је где га наћи? Може се наћи, ако се потражи. Зато сам вам саветовала да не журите с одлуком, да не направите одлучан корак, а затим се покајете кад се ваша душа не задовољи положајем у који себе ставите. Прво сам мислила да би требало да узмете одмор и одете да посетите неке руске манастире у којима има духовних старца с којима бисте могли да поразговарате и добијете од њих животну поуку.

3

Као врлине, и пороци представљају нераскидив ланац. Међусобно су тесно повезани и тешко је дефинисати где је почетак вере, значи и почетак сопственог спасења, ако се без вере не могу творити воља Божија и испуњавати Његове заповести. Само кад се сопствена воља погне под вољу Божију примивши у своје срце жељу да иде путем Његових заповести, само уз делатност у овом смеру човек може да спозна своју немоћ, своје страсти и сву дубину своје греховности.

Уместо љубави према ближњем која нам је заповеђена она ће у свом срцу наћи само љубав према себи. Уместо спознаје воље Божије наћи ће у свом уму само високо мишљење о себи или неразумевање и толико душевне немоћи, апсолутну слабост воље.

¹⁶ Пс. 15, 3.

Тек тада ће душа потражити помоћ одозго, спознаће на делу да је без помоћи Божије потпуно беспомоћна, тада ће живом вером почети да тражи Онога Ко је жив и Ко делује у свету. А уз помоћ благодати Божије она ће бити у стању да испуни Његове животворне заповести, а од њих ће добити просвећење и освећење душе. Ево круга, ево венца који су достизали свети. Међутим, то је дело целог земаљског живота. На брзину се ништа не може освојити, а и никада се ништа не може освојити без помоћи благодати Божије што је изнад људских снага. Наш посао је само да се трудимо са смирењем и вером. Понекад ће душу уз сав њен труд обузимати различита пријатна или непријатна осећања, она ће се вређати или радовати, расејаваће се ум, али ништа од овога не треба да смуђују наш дух. Само она непоколебљиво мора да чува жељу да своју вољу повије под вољу Божију, и да свој разум препусти вери. Због тога сам вам и рекла да више пажње треба обраћати на дејство воље него на осећања срца, више на скретање разума него на помисли.

4

Први том епископа Игњатија може да остане код вас, а касније могу да вам дам и други. Желела бих да вам нешто напоменем кад је у питању ова лектира. Књига коју читате носи назив “Аскетски опити”, написао ју је монах-аскета, у њој, и уопште у свим делима епископа Игњатија савети се дају аскетима, људима који су се одрешили од света. Иако сви хришћани морају да иду путем Христових заповести, путем одрицања од својих греховних страсти, ипак постоји разлика у духовним подвизима, у начину живота ако тако могу да се изразим. Да достигне одрицање од своје воље може и затворник, и искушеник, и мирјанин. Само што сва тројица овај циљ треба да остварују раличитим путевима. Први од њих види вољу Божију пред којом одбацује своју сопствену вољу, у светлости речи Божије, други – у вољи свог духовног руковође, а трећи – у животним околностима. Свој тројници је доступна чистота срца, али први тежи ка њој сталном молитвом, други трудом послушања и исповедања помисли, трећи часним извршењем службених обавеза и породичног дуга. Сви достижу исти циљ, али различитим путевима. Тако је и у свим путевима живота. Указала сам на главне црте, и то овлаш, али желим да вам кажем само једно, да се плашим да не скренете превише у аскетизам. Монаштво није више него форма спољашњег живота и, ма како лепо било, оно ипак не сме бити крајњи циљ трагања. *Ревнујте дарованиј бољших*,¹⁷ каже апостол. У заповестима Христовим скривено је све духовно благо. Волети Бога изнад свега и ближњег као себе. Колико је потребно одрицања од својих страсти да би човек заволео Бога више и изнад свега земаљског, више од себе. Колико је неопходно борбе у себи, да би човек ближњег заволео као себе. И ево у ове две заповести је сва чистота, сва светост душе!

Сетите се речи мати-схимнице Ардалионе. Она је говорила да човек треба још да учи како себе да воли. И на томе се треба много потрудити. На пример: човек бива неправедан према себи и тражи од себе оно што не може да да. Захтева од себе победу над својим страстима и тугује, узнемирава се, негодује против себе кад види да власт над њим освајају исте оне страсти од којих је решио да одступи. Међутим, да ли је исправно овакво негодовање против себе? Не. Човек својом снагом никад не може да победи у себи страсти: њих у нама побеђује сила Божија. Ова сила је својствена Његовим заповестима. Кад их уз помоћ Божију човек усвоји, кад оне живе у његовом срцу грех и страсти слабе и у потпуности престају да делују у срцу. Треба стално оживљавати у свом срцу намеру да човек живи по заповестима Христовим, треба тражити у молитви Његову помоћ, треба се смирити у својим скретањима, треба се

¹⁷ Кор. 12, 31.

повијати пред својом немоћи и човек не сме да негодовује на себе због ње. Јер он нема снаге да је победи. Зашто захтевати од себе оно што може да да само Господ, зашто туговати због себе, што се човек није уздигао изнад себе? У таквом захтевању духовног напретка од себе огледа се наша гордост. Очекујмо све само од Господа и дубоко се смирујмо у својим немоћима и греховности.

Страсти се понекад упорно држе у нашем срцу и делују у нама моћно, мимо наше воље, чак као против наше воље. Господ им допушта да нас тако муче, да бисмо у потпуности спознали нашу немоћ, да бисмо се смирили духом, да бисмо почели да тражимо снагу у једином јаким и једином светом Богу нашем. Ове речи пишем као одговор на вашу жалбу да се понекад љутите. Не тугујте, већ се сваки пут смиравајте духом и имајте намеру да трпите и да у трпљењу испуњавате вољу Божију и Његове свете заповести. А спознајући своју немоћ, долазите и до спознаје немоћи ближњег.

Ако не можемо да победимо у себи своје страсти кад их по милости Божијој видимо и желимо да их се ослободимо, кад се трудимо на себи, како од ближњег да захтевамо нешто преко његове мере? Спознајте ову немоћ која нам је свима заједничка и трудите се да опростите ближњем, да се помирите с њим, да понесете његове недостатке.

5

У свом писму од 19. маја изразили сте бојазан да ћу прекинути писану беседу с вама. Не, не мислим да је прекидам док год вам буде потребна моја реч, док вам она буде доносила корист и утеху и док Господ трпи моје грехове, и даје ми да појмим и разумем Његову свету реч. Међутим, духовна беседа и руковођење су две различите ствари. Ја се уопште клоним руковођења осим сестрама које су ми поверене. Вама руководи сама реч Божија. Зар неће бити довољно ако вам понекад помогнем да разјасните реч Божију? Нека неко време ствари остану овакве какве јесу, какве су биле до сад. Ако нађете јачег руковођу то ће бити добро, а ако не, помагаћемо једни другима да макар по пипању тражимо пут Божји. Само да не изгубимо усрдност и жељу да тежимо ка циљу, да се трудимо како бисмо га достигли, да верујемо да ће нас Господ довести до њега и да све очекујемо само од Њега. Питаћете какав је то циљ и који је пут за његово достизање? Циљ људског живота је општење с Богом, у чему се и састоји спасење наших душа, њихово вечно блаженство. Пут је испуњење Његове заповести, потчињавање Његовој вољи, која се огледа у животним околностима. Труд је очишћење срца од страсти. Смирење које доводи до вере, до примања Његове благодати, без које у нама ништа добро и свето не може да се оствари. Изнад слова закона могу да стану само узвишене личности, а и оне не сматрају увек да је потребно да одступају од закона. Слово је убило много доброг, много светог у нама и нашем хришћанском друштву. Треба се трудити да нас ово слово оживи, да нас не убије, већ да нам напротив, даје живот духа или макар указује на пут ка животу.

6

Рећи ћу неколико потребних речи о јеванђељским заповестима: Сам Господ је указао на две главне заповести у којима се састоји све – љубав према Богу и љубав према ближњем. Међутим, постоје заповести, које је Он навео у блаженствима кад је говорио: *Блажени нишчији духом...* и остало. У овим Христовим речима наведене су особине душе и срца које треба стећи и тек тада ћемо испунити и оне више заповести о којима је речено шта се у њима све садржи. Почните од прве: сиромаштво духа се у томе и састоји да човек уништи своју себичност, да увиди сву слабост своје душе, сву

њену немоћ и греховност. Ако душа буде видела себе, ако то буде знала и осећала она ће сигурно доћи до вере, до уверености у то да је у Богу и само у Њему њена сила, њено очишћење, њено спасење, а ова вера душе већ представља врата за Царство Небеско, само не за оно Небеско Царство, које ће у вечности бити наслеђе светих душа, већ оно царство које је у нама. Ово сиромаштво духа је заиста блажено зато што душа, увидевши своју слабост, своју нечистоту и сву мањкавост за било шта добро губи веру у себе, престаје да се узда у себе, а у томе се и састоји почетак вере и уздања у Бога. Она Га налази тамо где изгуби себе. И тешко јој је, горко да остане у овом сиромаштву, у овој безнадежности и изгледа јој да гине, да јој нема спасења, да јој нема помоћи ниоткуда. Међутим, мора се проћи кроз ово стање безнадежности да би човек дошао до вере. Треба не само разумом спознати, већ целим својим бићем осетити своју немоћ, поживети у њој, тек тада душа долази до живе вере у Бога. Она ће Га угледати како делује у свему кад престане сама, својом себичношћу да делује у свему. Она ће Га видети како царује кад престане да се у свему узда у свој разум. Питате да ли су се схимница Ардалиона и епископ Игњатије познавали? Не, нису се познавали и чак никада нису чули једно за друго, ни ја нисам познавала владику. И у моје руке је његово дело доспело тек 1867. године. Оно је било издато 1865. године, а мати се упокојила 1864. године. Кад сам прочитала први том била сам запањена сличношћу нашег духовног пута. Тада сам већ имала духовна поимања и већ сам имала духовне ученице. Оне су се такође, читајући епископа Игњатија чудиле сличности наших духовних поимања. То су признали и ученици епископа Игњатија кад сам дошла код њих 1867. године. Тада сам имала само први том. Међутим, морам вам рећи да се само читањем не могу усвојити духовни појмови, већ треба живети у складу с речима. Желела бих да вам дам једно послушање. Да научите 24 молитве Јована Златоуста напамет: *Господи, в покајанију прими мја, Господи, не остави мене* и остало.

Добро је што у вама постоје страсти. Свети оци кажу да кад не би било страсти не би било ни победничких венаца. А како су добри ови венци! Само, не треба деловати по страстима, не треба их сматрати за циљ према којем би човек требало да стреми, који би требало да достигне.

7

Ви желите све да појмите разумом и тек тада да радите исправно на свом срцу. Ово човеку не може бити дато. Он не може правилно да види своје стање док се не очисти од греховности. Сам наш ум је помрачен. А ви почињете да спознајете греховност управо у тренутку кад видите да не схватате себе. То је грех помрачио душевно око, у овом духовном слепилу спознајте своју греховност, немоћ своје природе. И тако у свему. Одмах долазите до покајања, до спознаје греховности, не чекајте да се она открије вашем уму, већ је спознајте у мањкавости самог овог ума, у слабости воље, у промењивости осећања срца.

8

У неколико писама пишете: које јеванђељске заповести? Ово питање показује да одлучујете да се препустите вођству ових заповести, да се решавате да кренете у подвиг њиховог испуњења. Нека вам Господ помогне у томе. Међутим, зашто о томе питате мене, отворите Јеванђеље, читајте га, задубите се у оно чему је Господ учио Своје ученике, и спознаћете које заповести је дао Својим следбеницима. Он их је учио одрицању од свега, пре свега од себе, чак до одрицања од своје душе. Ово одрицање је нужно зато што у нашој души има тако много нечистоте и страсти, противних

Христовом духу да је без одрицања од њих немогуће општење са Христом. Ово одрицање од себе је могуће само онда кад постоји циљ ради којег можемо да се одрекнемо себе, да одбацимо своје страсти. Овај циљ је љубав рема ближњем. Да би се испунио дуг љубави према ближњем човек мора да остави себе, да се одрекне своје душе. Господ је и речју и примером показао како треба остваривати ову љубав. Он је учио да се опрашта непријатељима, да се има милосрђе према немоћнима, да се не осуђују грешни, да човек жртвује себе ради користи ближњих. Ову заповест о љубави према ближњим није могуће испунити без одрицања од пристрасности према земаљским добрима. Човек може да се одрекне себе, може све да уступи ближњем тек онда кад буде тражио вечни живот, кад буде тежио ка томе да заволи само вечно, непромењиво Благо, једино потпуно Савршенство – Бога. И ево главне и прве заповести Христове: заволети Бога свим срцем, свом помишљу и свом снагом. У две речи Господ је указао на савршенство духовног пута, али читав људски живот је мало да би се усвојила, да би се испунила ова Христова реч. Одрећи се себе? Али шта је то ја? Спознати себе како треба, увидети сву нечистоту своје душе, сву њену страсност, сву немоћ – ево у чему се састоји задатак целог живота за оне који су тражили спасење. Спасење, - рекла сам, - али од чега се спасавамо? Спасавамо се од погибелји у којој се налазимо. Значи, најнасушније питање је да спознамо каква погибелј нас окружује. Ова наша погибелј је заједничка, погибелј коју смо направили сами, од својих страсти и грехова, погибелј коју у себи не видимо, чак ни не наслућујемо. Међутим, то је оно што живи у нама, што нам смета да идемо за Христом, омета нас без обзира на нашу одлучност, на нашу жељу. Ево и треба, као прво, очистити *внутреније сткљаници*, очистити онај сасуд из којег по речима Господа излазе блуд, убиство, крађа и свакакве страсти и грехови. Управо зато говорећи с вама стално указујем на душевне страсти. Желела бих да спознате сву поквареност људског срца, сву своју немоћ, и да затим дођете до вере. Јер без вере се не може добити Божија благодат, а без благодати нема могућности да човек испуњава вољу Божију.

9

Писали сте о животним мукама, питате да ли су оне неопходне за човека. Ово питање је неправилно постављено иако у њему постоји животни смисао. Господ је човека створио за блаженство, и он је заиста био блажен док својим грехом у себи није изопачио све оно добро које је Господ уткао у његову душу. Направивши од самог себе бога према којем је усмерио сав животни циљ и целокупно стремљење, све је изврнуо у себи самом и у свему што га окружује. Сваки човек је за себе бог, и зато је овакав хаос међу људима, овакво непријатељство, таква мржња једних према другима. Да би се човек препородио, да би поново дошао у своје природно стање треба да се одрекне себе, треба да се одрекне свог ја, себичности, као што је говорила мати схимница Ардалиона, треба стати на своје место, а своје место уступити Ономе Којем једино доликује част и поклоњење. Међутим, човеку је тешко да се одрекне себе. Он мора да умре за страсти, а смрт је увек тешка и горка. Тим пре му је тешка и горка што сви људи који га окружују живе у истом стању пада у којем се и он налази. Они једни друге гурају у погибелј и онај ко жели да изађе из погибелји осећа на себи ове ударце право у лице. Међутим, ако Господ помогне, ако да души да после одрицања од страсти окуси смирење, уместо злобе – кротост, уместо страха – веру, уместо очајања – наду, уместо самољубља у свим његовим облицима – љубав према Богу, онда за душу радост у животу представљају муке; она је изнад њих, она их не осећа, већ је само свесна и види, и осећа велику помоћ Божију која укрепљује дух у невољама и животним искушењима; велику премудрост Његових путева, која води човека ка слободи кроз муке; и у самим

мукама га омива, изводи из неправилног положаја и увек усмерава правим путем. Тада душа осећа и снагу, и радост, и благодари Бога за муке, и оне јој изгледају ништавне у поређењу с оним добрима која јој је Он даровао кроз муке.

10

У вашем писму постоји израз у којем се садржи сва суштина писма: “Захтеви душе и тела објашњавају се законима природе и остварују се по овим законима без разлике да ли су греховни или свети.” Да, то је тако и то показује да је људска природа трулежна. Наш дух је с телом толико тесно повезан да чини једно неразделиво биће. Ако будемо развијали у себи животињске силе бићемо слични животињама. Животињским силама не називам само физичке силе, већ и све силе душе које су дате за земаљски живот. Ако се будемо, уз помоћ Божију, трудили да развијамо у себи силе бесмртног духа, то ће обавезно бити на штету животињских сила, чак ћемо противречити свим законима и захтевима наше животињске природе. Само душа која је укрепљена благодаћу Божијом може да се уздигне изнад ове природе. Тачно сте рекли да нас закон природе вуче ка дејствима која су њему својствена, без разлике да ли су она света или греховна, чак ни не питајући за нашу сагласност. Овај порив закона наше животињске природе назива се природним у палој људској природи. Он је нашем духу противприродан зато што га угњетава, дави, убија. Живећи по законима наше пале природе ипак понекад осећамо нејасну тугу, незадовољство, тежњу ка нечем вишем, ка слободи од свега што представља наш земаљски живот. У овој чежњи, у овом стремљењу огледа се потреба нашег духа. Ако будемо гушили у себи овај глас он ће у нама у потпуности заћутати или ће се претворити у осећање очајања. Међутим, зашто је тако слаб? Зато што после пада никакво добро не можемо да освојимо својом силом и само благодат Божија може да га оплоди у нама кад у себи ослободимо место за благодат својим смирењем и вером. Управо зато се духовни живот назива натприродним. Треба се трудити на себи, треба тражити оно што је изнад земаљских интереса и треба веровати да се свето добија само благодаћу Божијом – и због тога се треба смиравати.

11

Не правдајући скретање у чулност ипак ћу вам рећи да ви живећи у свету породичним животом не можете у потпуности да се предате духовним циљевима. Пишете да се ваша делатност врти око телесне насладе, славољубља и материјалне сигурности. Дакле, ви чак не можете да се ослободите ове делатности, али бисте и у овој делатности могли да не скренете с пута спасења. Ако по захтеву своје пале природе чините неко дело због славољубља и притом посао обавите успешно не заборавите да благодарите Господу за Његову милост, да само Њему припишете успех посла, да од Њега примите утеху, која вам је послата у животу, да Њега хвалите због незаслужене милости. Ако вам се догоди неуспех, вређање, и ако уместо задовољења осећања славољубља и честољубља будете морали да претрпите бешчашће, потрудите се да то од Господа примите као заслужено, смирите се пред Њим и пожелите још веће бешчашће ради очишћења своје гордости и самољубља. Потрудите се на свом срцу да оно опрости непријатељима, да се не свети чак ни мишљу, да узврати на зло добром. Тако поступајте и у другим приликама, у свакој другој делатности. Ако радите посао по страсти, покушајте да сваки његов део радите у славу Божију. Управо тада ћете видети с чим треба да се борите, и колико је немоћи и слабости, у души. Тада ће се и вера препородити у срцу. А кад будете видели помоћ Божију још више ћете се утврдити у

вери и удању у Његову снагу. Не умом, већ срцем треба осетити и своју немоћ и Његову силу.

12

Господ Исус Христос је узео на себе људску природу како би је очистио од првородног греха, умро је срамном смрћу на крсту, како би убио грех. Васкрсењем и вазнесењем наше природе на небо Он нам је дао власт да будемо деца Божија. У крштењу добијамо залог за ово усиновљење, чак можемо, ако пожелимо да добијемо све дарове Његове благодати; крштењем смо ушли на врата која нам је отворио Сам Господ. Ако будемо ишли путем Његових заповести и следили Његову реч и пример Његовог живота, ако будемо учествовали у Његовом добру и правди у нама неће деловати првородни грех, већ ће деловати благодат Христова. Треба да стекнемо веру у Искупитеља, да верујемо у то да само Његовом правдом можемо бити спасени од своје неправде. Његовом светињом се освећујемо, Његовом чистотом омива се наша прљавштина. Без Господа Исуса Христа је све човечанство пропадало у греху, без Господа свака душа пропада у свом греху. Пошто следимо грех и вољу нашег тела он се укоренио у нама, влада душом, умом и срцем нашим, стоји, као зид између душе и Господа. И треба Га призивати у молитви, да би дошао код душе и срушио ову преграду.

13

Тачно уочавате да је стање о којем сам говорила – хришћанско савршенство; да срце буде толико раширено љубављу, да нико и ништа не може да му смета да живи у присуству Божијем и да буде пуно љубави према Богу и ближњем. Да, ово је савршенство и као свако савршенство мора да стоји пред нама као циљ на крају пута. Ако га будемо имали за циљ, макар и далек, али ипак жељен, тежићемо ка томе да га достигнемо, сва своја осећања, мисли и поступке усмераваћемо у складу с овим узвишеним циљем, њиме ћемо освећивати себи пут, видећемо колико од њега самовољно скрећемо или на њему напредујемо уз помоћ Божију. Схватајући тако пут хришћанског живота не могу да вам саветујем ништа осим онога што сам вам саветовала и раније, односно борбу са својим сопственим страстима. У односу према другој личности ево вам мог савета: не будите према њој захтевни, опраштајте јој недостатке, будите трпељиви приликом вређања сопственог самољубља, будите самопожртвовани кад будете морали да трпите различите животне незгоде због несклада који постоји у породици. А ако осећате превелику немоћ треба да се смирите и уступите својој немоћи, ако немате снаге да идете против својих страсти и да их побеђујете. Страсти имају такву силу и власт над човеком да препустивши им се једном постајемо њихови заробљеници, оне нас окивају и не дозвољавају нам да изађемо на слободу. Оне заслепљују наш ум и не дају нам да јасно видимо себе и свој пут. Чувајте се да пуштате својим страстима на вољу, а најбоље је почните да држите заповести Божје како бисте били слуга Божји.

14

Зашто кажете да сте брод без кормила? А данас је Света Црква (6. јануар) објављивала свим верницима: *Се предстојит Христос, от тли мир избављајатј.* Он је наше сидро спасења, кормило, које нас усмерава на прави пут, крмарош, који руководи нашим бродом ка пристаништу спасења – ка Небеском Царству; с Њим је у животу

добро, с Њим није страшна смрт, с Њим се живот после гроба назива блаженством. Није невоља то што нисте добили свештенство које сте желели, није невоља што нисте монах, и мисао о томе можете да оставите ако нема за то воље Божије, само никада не остављајте Христа. Нека Он буде циљ свих душевних тежњи, свих мисли ума. Волите Његову вољу, Његове заповести. Учините ради Њега неко добро својим ближњима, речју или делом. Ако будете волели Христа, ако ради Њега у нечему поступите против грехољубивих тежњи и жеља свог срца, ако Њему на жртву принесете неку своју пристрасност, бићете Његов свештеник, тајни монах, анђео. Читала сам у Патерику да су једном сахранили једног мирјанина и монаха у близини. Кад су касније отворили њихове ковчеге на монаху је била одећа мирјанина, а на мирјанину – монашка. Видите ли, не знамо ко је монах пред очима Божјим. А вас сматрам својим духовним сином и желим да вас видим као Христовог следбеника, као Његовог ученика.

15

Да би се сачувала чистота тела треба сачувати чистоту срца и ума. Потребни су и молитва, потребна је пажња усмерена према свом срцу, потребан је подвиг у раду на себи. Ако не можемо увек да сачувамо топлину, јер је она дар Божји, можемо увек да јачамо у себи одлучност воље да се подвизвамо против страсти, можемо да распламсавамо у себи тежњу ка савршенству, можемо да приморавамо себе на подвиг. Заповести Божије нам нису остављене на вољу: да ли желимо или не желимо да их испуњавамо; не, дужни смо да их испуњавамо, иначе ћемо вечно погинути. Убеђујем вас ради Бога, ради испуњења Његове пресвете воље приморајте себе да потрпите недостатке ближњих, а да према себи, својим недостацима будете строги, захтевни. Добро би било да понекад читате житија светих и да имате макар и мало, али стално молитвено правило. А да бисте имали пажњу према свом срцу даћу вам мали савет који покушајте да испуњавате у току поста. Одавно сам вам посаветовала да научите напамет молитве Јована Златоуста: *Господи, не лиши мене небесних Твојих благ*. Сада вам саветујетем да почевши од прве молитве свакодневно држите у уму и да у току дана чешће понављате једну од тих молитава. Данас прву: *Господи, не лиши мене...* Сутра другу: *Господи, избави мја вјечних мук*. Ову молитву носите у уму, и у срцу, и у уобразиљи. Кад молите за небеска блага поредите их са земаљским добрима. Дајте свом срцу да осети сву пустош ових земаљских добара, њихову пролазност, њихову промењивост. Тако размишљајте о свакој молби, нека целог дана душа живи овим созерцањем. Ако вам дођу лепе мисли, запишите их, ако дође умилење – осамите се. Дајте храну својој души, дајте занимање вашем уму, дајте усмерење вашој уобразиљи. Нека ваш труд доноси плод по мери ваших могућности како у будућем животу не бисте гладовали вечном глађу.

16

Никоме не судим – сама сам грешна. Међутим, свима нама суди реч Божија, која нам је дата као руководство у животу, ради спасења, ради указивања пута у вечни живот, ради нашег очишћења. Она нам суди кад је не слушамо, кад је преступамо. Она ће нам судити и у будућем животу. Страшно је пред њом згрешити. Страшно је зато што срце постаје тврдо, и реч Божија престаје да делује на њега. Ово стање је горе од телесне смрти. Не шалите се с осећањима, она као ватра могу све да истребе у души, и у срцу, и у уму: реч Божија ће спалити све што је насадила и оставити душу само с њеним страстима и гресима. Треба чувати чистоту тела и душе; иначе ће душа умрети вечном смрћу, и ова смрт је ужаснија од свега што постоји на земљи и на небу.

Погледајте у житијима светих како су се добри људи подвизавали и тражили Господа свим силама душе и тела.

17

Рећи ћу вам да никад не смемо да попуштамо својим страстима. Јурите лопова који је украо зато што није имао шта да једе. Сама природна потреба не може бити оправдање његовог лоповлука. Будите строги и према себи. Свако попуштање сопственим страстима убија чистоту моралног осећања. Савест, овај природни, морални закон, написан на нашем срцу почиње да неми ако не слушамо његове савете, ако поступамо у супротности с њеним саветима. Какве су то речи “хоћу” или “нећу”? Ове речи немају значаја тамо где се ствар тиче моралног закона спасења душе.

Уместо сопственог хтења мора бити заповест Божија, воља Божија, која нас води у вечни живот. Кад бисте били у рату, да ли бисте могли да кажете да нећете у борбу? Не, ишли би сте не размишљајући, ишли бисте у очигледну смрт. Ако се приближава (предстоји, прим. ред.) духовна борба, ако заповести Божије захтевају борбу, како можемо да кажемо да не желимо да се боримо, да нам је пријатније да нас заробе наши непријатељи? Каква срамота! Какав ужас у овом животу кад неко раслаби своју вољу до таквог стања, а у будућем животу ће душа претрпети још већу срамоту кад се открију сва њена дела и помисли. Треба молити, преклињати Господа да укрепи вољу да се бори против страсних помисли, да устреми све силе, све тежње и хтења душе ка вишим циљевима, светим, узвишеним и благодорним. Молићу се да вам Господ да одлучност не само да трпите и страдате, већ чак и да умрете за Његове заповести.

18

Кад су савест и срце чисти пред Богом Он не допушта да се чине неправилни кораци, а ако их и чинимо, не спознајемо вољу Божију у својим поступцима због своје греховности. Дај Боже да увек будете добар хришћанин имајући увек пред собом Господа и Његову свету вољу, а не своје хтеће, не угађање својим страстима и чулним жељама. Кажете да “осим свих заокупљености греховним осећањима, разонодама сваке врсте у вашој души живи тежња ка духовном животу и тако се живо понекад осећа чак и у време самих разонода.” Знате ли да је ово стремљење душе призивање Божије? Не гушите у себи ово живо осећање, чувајте га. Ватра не може да гори на ветру, он ће је угасити - тако нас благодат Божија призива, али ветар страсти и разонода гаси у души светлост и топлину Божанске ватре; не остављајте молитву и читање Писма.

19

Господ нас спасава на све начине, ове тешке телесне болести које вас често посећују стално вас подсећају на смрт. А шта за душу може бити корисније од сећања на смрт? Он нас ослобађа свих земаљских пристрасности, даје нам да спознамо цену свих земаљских дела и највише нам помаже да тежимо ка будућем животу. Нека да Бог, да ваше болести донесу плод вашој души – спасење. Верујемо да све што Господ чини служи на нашу корист и вечно спасење.

Из писама М.С.

1

Хвала ти на осећањима љубави и оданости, које си исказала у свом писму и стиховима од шестог у месецу. Знам да си увек волела да слушаш моју реч, реч Божију, реч спасења, коју предајем. Знам да ова реч увек оживљује твој дух, па чак укрепљује и твоје физичке снаге. У томе видим твоју љубав према Богу, жељу да следиш Његову реч, видим такође и твоју оданост мени. Жао ми је што сад кад си болесна и помало тугујеш не могу да те видим и лично поразговарам с тобом. Желела бих да ти кажем да не падаш духом, да не очајаваш. У твојим годинама имала сам сличну болест, нервно растројство је долазило до крајњих граница, у глави сам осећала тешкоћу и слабост, понекад сам губила свест... Такође сам мислила да ћу изгубити разум, чак су ми и доктори предсказивали нешто слично. Хвала Богу, то се тада није догодило и нерви су се с годинама учврстили. С душевном снагом Господ шаље и јачину телесних сила. Међутим, не желим то да ти кажем. Желела бих да ти пренесем како сам тада гледала на своје стање, како сам се односила према њему. Мислећи да умирем препуштала сам Господу своју пролазну и вечну судбину у Његову власт. Желела сам да се нада мном оствари воља Божија, да све моје жеље и тежње буду усмерене само на повиновање Његовој вољи и покорности Његовом Промислу. Кад сам мислила да ћу се лишити разума пристајала сам на то без роптања и без бојазни видећи у томе сву несрећу људске природе. Пристајала сам на то да останем без душевних сила, без здравља тела, без разума, ума – само да мој дух не живи у противљењу вољи Божијој, само да се он смирава пред Богом, само Њему узноси част и славу и поклоњење. И у овом стању се моја душа радовала, радовала се томе што је само Он велик, премудар и силан. Даруј, Госпode, да и у твом срцу буде ова радост спасења у једином Богу, ова вера у Њега и преданост Његовој вољи. Нека те чува Господ Својом благодаћу.

2

...Међутим, зашто у срцу осећаш бол и тежину? Зашто? – Наравно, од страсти. *Идјeжe Дух Господен, ту свобода.* А ја ћу рећи, где је страст, тамо је тескоба и страдање. Неоспорно је да страсти живе у нашем срцу, али оне се показују као тежина која притиска кад их нисмо свесни и кад их испуњавамо. Не притискају онда кад смо их свесни па им се противимо. Међутим, кад смо их свесни у себи и не желимо свим силама душе да устанемо против њих, кад их једним делом душе одбацујемо, а другим ослушкујемо њихов слатки шапат, кад се клонимо разобличавања, кад жалимо себе и не одлучујемо се да идемо крсним путем за нашим Крстоносцем, Учитељем, - тада ћемо, наравно, осећати притисак и бол. Господ, Који је узео на Себе све наше грехове и немоћи показао је на Себи пример борбе воље. У Гетсиманском врту се мучио док Његова воља није пристала да прихвати страдање. Испитај своје срце и видећеш у њему много противречности. Треба једном и заувек предати своју душу у вођство воље Божије, слеђење заповестима Његовим и руковођење суровим монашким правилима. Кад душа пристане биће јој лако. У теби ми се свиђа способност да се одушевљаваш и надахњујеш свим светим и добрим, али не зборави да је монашко одрицање најбоље и најкорисније од свега. “Бежи од људи и спасићеш се.” И ти бежи од свега у дубину свог срца како би тамо била с Јединим. Нека те Господ чува, Њему се молим за тебе и Њему те препуштам.

3

...Нека ти помогне Господ Бог, Он ће укрепити и твој дух. А ја ћу ти у своје име рећи једну реч из искуства. У сваком смућењу и искушењу једини излаз и успокојење јесте смирење. Само овом стазом душа долази до истине, која све разрешава, до

топлине која лечи, до слободе која даје олакшање. Ако изгубиш ову стазу душу окружује мрак и тескоба. Она долази до лажног разума. А то је жалосно, зато што лажни разум све показује у лажном светлу; све животне околности изгледају горке и жалосне, не видиш у њима путеве Божије, велике судбине Његовог спасоносног Промисла. Људи нису браћа, него непријатељи, њихове немоћи расту до крајњих граница. Сопствене немоћи постају страшна и чак жива слика унутрашњих мучења. Да, само једна стаза тада спасава – стаза смирења. Читај три пута на дан 50. псалом. Читај приморавајући себе, чак и у цркви за време Херувимске песме, и Господ ће ти открити смисао истинског покајања и дубоког смирења духа.

Из писама А.С.

1

Радујем се што ти је боравак у манастиру донео утеху. Велика је милост Божија кад на земљи постоји место где душа може да добије утеху, што има људи с којима се срце одмара. Међутим, зашто све приписујеш мени? Без Господа не можемо ништа да узмемо, без Њега ништа не можемо да дамо. Све нам Он даје Својом благодаћу. Они који су Га волели видели су Га свуда и у свему. И Он им је откривао Своју живу реч, откривао је Своју вољу и путеве Свог Промисла. Како и у чему је откривао? У чистоти њиховог срца. Треба, уз Божију помоћ, чувати своје срце од страсти. Чувати углавном од надмености, од гордости. Чувати га од лажи, од самооправдања. Чувати га од нељубави, од презирања ближњег. И ако уз благодат Божију која нам помаже не допустимо свим овим страстима да овладају нашим срцем, оно ће бити способно да прими поуке речи Божије и да следи Његову вољу. Радујем се због тебе, рођена моја, што је твоје срце отворено за реч Божију, нека ти Господ дарује да оно буде отворено и за испуњење Његове воље. Моли се Мајци Божијој, преклињи Је усрдно, да ти покаже пут којим је Промислу Божијем угодно да те води; на сваком путу ће они који се боје Господа наћи Господа и доћи ће до Њега путем заповести Његових, трудом и подвигом против зла и порока који живе у нама. Нека ти Бог да да не скренеш с овог пута, ма где да живиш.

2

Исусову молитву душа твори тако да притом ни за шта не моли, срце ништа не жели, ум ћути; само је жива вера у силу Исуса, постоји само свест о својој недостојности, о својој немоћи, о својој греховности. Творећи Исусову молитву никад се ни за кога нисам молила. Ти знаш како сам волела свог оца. Волела сам га више од свих и свега на свету. Молила сам се за њега првог кад сам прилазила да целивам чудотворне иконе, мошти, кад сам код куће прилазила иконама да се помолим, призивала сам њему у помоћ све угоднике, пред чијим сам се иконама молила. Кад бих завршила читање Јеванђеља, Псалтира, или акатиста, молила сам се пре свега за њега. А Исусовом молитвом се за њега никада нисам молила. Чини ми се да се ни за себе не молим за време Исусове молитве. Само осећам силу која делује у мени, силу имена великог Бога, Бога живог, Кога верује душа моја свим својим силама, свим животним дејствима.

3

С Господом се ничега не бојим. Идем својим путем, испред видим или желим да видим само свој циљ, ма какав био, али циљ према којем стремим, а све остало не видим и не желим да видим. Ево у чему је сила. Против ове силе неће опстати никаква интрига, и чак је се неће ни дотаћи. *Господ помошник, не убојусја, што сотворит мње человек.*¹⁸

4

Верујем да ти је тешко да живиш. И болест родитеља и све што се дешава другачије него што би ти желела, све то те мучи. Али како нас ученик Христов учи да за све благодаримо? Он каже: *Непрестано се молите, за све благодарите.*¹⁹ За све, значи за све невоље и за све непријатно што нам се дешава у животу. Да, прво треба укрепити веру у срцу, да се све твори по вољи Божијој. Треба човек да пристане да се препусти овој светој вољи. Треба да се смири срцем, да призна да је недостојан бољег. Тек тада може за све да благодари. Епископ Игњатије је учио своје ученике да често у време невоља, као и у време радости понављају реч благодарења Богу, често и дуго, као молитву Исусову: “Слава Богу за све!” и опет: “Слава Богу за све!” Уз ову молитву одлази од срца роптање, смућење нестаје и на срцу постаје мирно и радосно... Господ има светлост која одагнава свако смућење. Само да Му душа приступи с вером.

5

Мислила сам да ћемо се видети и лично поразговарати. Неколико твојих писама сам оставила без одговора сматрајући да није згодно да на њих одговарам поштом. А како су лепа твоја писма, с каквим сам их радосним осећањем читала. Чујем у њима живу душу, која дубоко осећа, душу с тананим духовним осећањем. Видим развијен, танан ум, који схвата и види тако јасно себе и све што се дешава у души. Захваљујем Богу за тебе. Радујем се и тешим тобом. Срце које је, осим тога, спремно да живи ради других и да им све да. Међутим, не горди се оним због чега те хвалим, сад ћу почети да те прекоревам. Прекоревашу те због сувишног прекореваша себе, због захтевања од себе савршенства. Само је Господ савршен и свесвет, а сви ми људи смо с немоћима и недостацима. И како је добро што своје савршенство можемо да добијемо само у Њему и кроз Њега! Ако верујемо да је Он свемогућ, морамо веровати да све може да учини на нашу корист ако буде угодно Његовој светој вољи. Ако верујемо да је Он сведобар, свемилосрдан, можемо да се надамо да ће нам дати све што нам је неопходно. Ако верујемо да све зна, морамо се у потпуности ослонити на Његову вољу, веровати у праведност Његових путева, Његовог промишљања. Он може да нам да све, Он жели да нам да свако добро. Ако нам пак не да оно што желимо, ако нам не да оно што нама изгледа корисно и добро, па чак и спасоносно, то значи да или нисмо спремни да примимо, или да још није наступило време и да би нам сам дар био на штету ако бисмо добили по својој жељи. Имаш недостатке с којима понекад немаш снаге да се бориш, молиш за помоћ Божију, и не осећаш је. Међутим, ниси се довољно трудила, а сам овај труд је неопходан, неопходно је увидети сопствену немоћ да би се у борби укрепила воља, а главно, да би душа спознала сву своју немоћ, смирила се дубоко и сву своју наду положила само на Господа Који нас спасава. Свети оци, учећи нас да се боримо са страстима говораху: “Падај и устај.” Падај не извршењем греха или греховног осећања, већ падај слабљењем воље, хтења у борби с греховним помислом. А затим опет устај, односно, укрепи хтење, поново започињи борбу с грехом. Међутим, онај ко падне не

¹⁸ Јевр. 13, 6.

¹⁹ Сол. 5, 17-18.

може брзо да скочи и да почне да трчи. Угрувао се, сви делови тела су му разбијени, једва се освестио, у борби је слаб док не скупи снагу или док му неко други не дође у помоћ. Исто тако је и с нашом вољом. Ако је пала, односно, ако се предала греховној помисли, ослабила је, разбијена је, немоћна је. Овим slabим силама треба да устане, да почне да се бори, иако је у потпуности разбијена и као мртва. Треба звати у помоћ Онога Ко једини може да помогне, али и њен глас је немоћан, чак га уопште ни нема. А кад дође помоћ од благодати Божије, она ће те укрепити и поново подићи.

6

Нисам ти писала од самог одласка из Петрограда, али често, веома често беседим с тобом у мислима. Мој боравак у Петрограду је као сан, и то леп сан. Наш одлазак у Кронштат код оца Јована, његова посета нашој кући, све његове речи, сви ти дани као да су проживљени у другом свету, лепом и светом. Сад сам душом схватила значење свих његових речи које ми је упутио, схватила сам их и доживела, нисам их доживела смо срцем, већ и животом. Све његове речи су се на мени оствариле и кад се догодило оно што ми је предсказивао, његове речи су ме подржавале, усмеравале мој дух, давале смисао свему, и чак сам осетила плод од преживљеног. По његовој речи на мене је наишло много разноврсних невоља по Божијем допуштењу. Међутим, немој се бринути! По милости Божијој, која ми је дата молитвом оца Јована сада све пролази, као да се бура стишава и невоље и искушења су минули.

7

Да ли је Господу угодно да испуни нашу молбу и да нам да мир и спокој у животу? Ми се не одлучујемо да за било шта упорно молимо човека, тим пре не можемо да молимо Бога и да очекујемо обавезно испуњење своје молбе. Чак ни не знамо шта је за нас корисно, а шта штетно. Али у чему можемо да видимо помоћ Божију, Његову милост према себи? У томе што ће нам дати да неиздрживо поднесемо с трпљењем, са смирењем, с покорношћу Његовој светој вољи. То је велика милост Божија и видим да се она остварује на теби. Ти издржаваш оно што људске снаге не могу да издрже. Трпиш са смирењем и покорношћу. Твоје срце није огорчено против виновника невоља. Зар ти не помаже Божија помоћ и зар не укрењује она твој дух? Само веруј Господу и све препуштај Њему. Он ће Својим путевима, само Њему знаним, све привести Себи, миру и спасењу. Молимо Му се да се изврши Његова света воља над нама.

8

Шта значи веровати у Бога? Веровати треба не само у постојање Бога Творца и у спасење, које нам се дарује кроз Исуса Христа, већ треба веровати постојано, у свим животним околностима, ма како тешко било, да је Бог милосрдан, да жели да се спасимо и видећи, знајући не само у чему је наше пролазно, већ и вечно добро, води нас ка њему као отац, који воли своју децу, али је мудар и усмерава их с подједнаком љубављу, нежношћу и строгошћу. Зато треба примати с уздањем у милост Божију молећи само за Његову помоћ, свако испитивање, или искушење, без обзира да ли долази споља, од наших немоћи или од људи – оруђа Божјих ради нашег, а често и обостраног спасења. Нашим смирењем се спасавају и наши ближњи који нас вређају.

Из писама В.П.Г.

Питаш види ли те твоја мама. Без сумње, види, али не онако као што видимо ми земаљски људи и не осећа онако као што осећамо ми телесни људи. У њој нема егоизма, самољубља и жеље за лично земаљском срећом и задовољством. Њена душа живи у Богу као једином Извору живота и ради Бога. И она види твоју душу – да ли су Богу угодне твоје мисли и жеље, и твоје помисли. Пријатно јој је ако ти живећи на земљи испуњаваш вољу Божију, заповести Божије у односу на Бога и људе. А то што жалиш што си јој понекад чинила непријатности, све је заборавила, опростила и сада је својом бесплотном душом схватила и прихватила све земаљске невоље и велике и мале, као очишћење, и за све је заблагодарила и прославила Господа, Који све даје на спасење душе. Да, рођена, остави своју тугу и кајање које те оптерећује и пред њеном бесмртном душом положи добру намеру да користиш ово животно искуство и да се убудуће трудиш да не поступаш по пориву својих осећања, а још мање страсти, већ по заповести Божијој и у складу с потребама људи с којима те Господ буде доводио у везу на животном путу. Ето, тада ће те угледати и обрадоваће се због твојих добрих дела и намера.

2

Достојанство и племенитост човека није толико у предностима које је добио од предака, колико у његовим сопственим врлинама и у оном добру које је стекао у раду на себи. Тако Господ цени све добро у нама, тако нас цене и разумни људи. А сам човек треба да цени све оно што му Господ даје. Теби је, рођена, Господ дао тако много, да не треба да тугујеш, већ да Му се захваљујеш. Сада о другом питању. Свети оци увек саветују да се никаква одлука не доноси за време душевне смутње. Кад смо духом узнемирени не можемо исправно и здраво да расуђујемо, а још мање можемо чисте савести и мирна срца да спознајемо вољу Божију. И срце и дух су узнемирени и Сунце правде је заклоњено од погледа душе. С овом одлуком треба причекати, не треба журити, и неко време не треба никоме говорити. Манастирски живот је веома тежак. Он захтева посебно призивање Божије, посебну душевну потребу да се живи највишим идеалима. Без тога он нема ни смисла.

3

Ти се, рођена моја, тако много бринеш зато што имаш мало вере у Бога, јер без Његове воље ни длака с главе нам неће пасти, а тим пре нико неће погинути без Његовог Промисла. Све Му предај и заволи Његову вољу и пожели да се она увек извршава над нама и своје срце умири овом вером. Желим ти здравље, молим те да се озбиљно лечиш и живиш под Божјим вођством.

4

Кад ти дође нестрепљење, сети се како много и дуго трпе затвореници заточени у самици, а ти ниси у тамници, окружена си комфором и људима. Треба се отрезнити, треба себи одредити молитвено правило и правило трпљења лишавања, самоће – то је монаху неопходно да би дошао Богу са срцем трпеливим, усамљеним, бестрасним. Треба полагати почетак.

5

Теби Господ увек и свуда шаље тешке крстове. И видим да је у свему воља Божија, у свему ти је послато испитивање, да би се учила трпљењу и самоодрицању. Кажеш да си далеко од тога да имаш чистоту срца, Али сваки човек је далек од сваког истинског добра, а тим пре од добра духовног, од чистоте срца. Без Бога, без Његове помоћи и благодати човек не може чак ни да се приближи поимању о духовном добру. И Господ те води Сам, васпитава у теби твог унутрашњег човека, чисти, уразумљује на спасење, шаље ти муке и труд како би те научио трпљењу, повијању пред вољом Божијом, спознаји својих немоћи. Шта човек може да учини? Једно – да се повије под вољу Божију и да Му у смирењу духа вапи: “Води, Господе, Сам, куда знаш, и помози ми да испуњавам вољу Твоју.” И како је лако, како је спасоносно ићи путем којим те води Господ. Нека ти Господ помогне да Му се у свему покораваш.

6

Тужно ми је кад се сетим како си јуче била нерасположена. Да ниси болесна? Ако те смућује помисао да ћу оставити игуманство и то је непотребно. Рећи ћу ти искрене душе да увек желим и подвизавам се да све чиним, да све радим и поступавам по вољи Божијој. Имам жеље и говорим их, а у души имам једну мисао и жељу да се све врши по вољи Божијој. И у овом случају. Ако и желим да последње године живота проведем у осамљености, то није моја одлука, већ само жеља. А моја жеља је да се све у мом животу одвија по вољи Божијој. Уз овакво расположење моје душе, уз овакву преданост вољи Божијој, срце ми је мирно и никада не бива у смутњи или незадовољству ако нешто не буде онако како сам желела или претпостављала. Саветујем ти да тражиш душевни мир у свом срцу препуштајући све вољи Божијој, воли је – ову вољу, труди се и подвизавај се да јој увек будеш послушна. Један од светих отаца је говорио: “Кад би се и небо и земља сударили, ја се не бих уплашио.” Нека да Бог и теби да се утврдиш у преданости Божијој вољи.

Твоја мати у Господу
игуманија Арсенија